



Kovara Sênehane

Hejmar-6
Bihar- 2011

Xwedî û Berpirsiyarê Nivîsaran

Ercan Yıldırım

Edîtor

M. Zahir Ertekin

Lijneya Weşanê

Ebdulhadi Botî
Seyfeddin Aykaç
Zafer Acar
Ebdulcebbar Kavak

Mîzanpaj

Erdal Yıldız

Web & e- mail

www.nupelda.net
kovaranupelda@gmail.com

Tlf/Fax

Tel: 0432 215 80 60

Navnîşan

Hastane Cad. Donat İş Merkezi
Giriş Kat No:6 Beşyol VAN

Çapxane

Vamedia Ofset San.Tic. Ltd. Şti.
Tel: 0432 215 80 60 VAN
www.vamedia.com.tr

Biha : 5 TL

Nimroya Hesabê PTT'ê
Selahattin DEMİR
6069501

- Nivîsên tîn şandin nayên vegerandin.
- Her nivîskar berpirsiyarê nivîsa xwe ye.
- Lijneya weşanê, di nîvasan de dikare
serrastkirin û guherîna çêbike.

NAVEROK

Ji Edîtor	2
HEJÎN û VEJÎNA CÎHANÊ	3
tenê ji bo Wî	5
BÊJEYA WEŞÊ	6
Dîrokeke Zindî: Mihemed 'Arif Pirqaşênî	8
Helbesteke jîndar ji Mewlana Celaleddîn	12
Meşê Dixim Pê	13
Di Heyama Eyyûbiyan de Jina Kurd (Mensûbên Xanedanê)	15
Ez Mirim 'Erş Hejiya	18
Leyla Li Îraqê Nexweş e -III-	21
Çilê Min	22
Newala Tirsê	23
Di Çîroka "Xezal" ê de Pîrsa Jinê û Nûjeniyê	25
Mele Nûrûllahê Kûdeşkî û Berhema Wî ya Bi Navê	
"Baxê Gulo Fî Şerhê Beyta Dîlo"	29
Slav	31
XAWÊN	32
Di Warê Pêxember û Pêxemberiyê de Sê Raman	34
Havîn û Perwerdehî	35
Ez-Ezî û Ezîtî	36
Hemzeyê Muksî (1892 /5 Hezîrane 1958)	38
Mînakek Ji Dewlemendiya Kurdî	40
Geşte Di Nav Toreya Zarokan De	42
Tirba Mem û Zîn û Medresa 'Evdaliyeyê	44
Jiyan û Berhemên Seyîd 'Eliyê Findikî	46
Evîndariyek Bê Sozî	48
EW	49
Xelîfe Yûsif û Îrşadul 'Îbad'a Wî	51
Xalê Mes'ûd	53
îsal jî...	55
Keç jî Zarokên Dêûbaban in?	56
RÊBER	58
Beşek ji Xutbeyên HEZRETÎ 'ELÎ	59
KÎ ÇAWA BI RÊ VE BIR	60
Qelem Giha Zimên	61
Canfîdayê Gelê Xwe	62
We Îza Meredtû...	64
Warê Bav û Kalê Min: Wana Rengîn	66
Evîn	68
Werdeka Biçûk î Nexweşik	69
Pêxemberê Zarokhez -1-	71
Keskesor	72

Xwendevanên hêja!

Bi hêjmara şeşemîn dîsa em bi we re ne. Em ê vê hêjmarê bi hevokeke kek Ömer Ümîr vekin, ku ev hevok ji ber nivîsa wî ya bi navê **“Xawên”** hatiye girtin. Wiha dibêje: *“Jiyan heke hîmê xwe bi xawênê lêke, xweş e û liyaqî jiyînê ye; lêbelê, jiyanên ku diwarên xwe li ser hîmên dûrî xawênê avakirine, him ji bo xwedîyan him jî ji bo civakan kul in, nexweşî nin, bar in. Divê perwerdekar, rabin-rûnin xawênê têkin dil û çalakên mirovan”* bi rastî jî mijara xawênê (Bi Tirkî *erdem*) gelekî muhîm e. Ji bo başiyê, ji bo dadmendiye, ji bo wijdan û ji bo hemû tiştên ku sincên mirovahiyê perwerde dike, xawên pêwîst e. Îro, belkî ji her dem û her wextî bêtir hewciya me bi xawênîyê heye.

& & &

Me heya niha pênc hêjmar li dû xwe hiştin. Di nav şert û mercên jiyanê de, derketina kovareke Kurdî –weke ku hûn jî dizanin- ne hêsan e. Lê em kêfxweş in ku jimara xwendevan û nivîskarên Kurdî roj bi roj zêde dibin. Em hêvî dikin ku ev jimar bi rewşeke erênî wê her bidome.

& & &

Çand, huner û zimanê gelan ji bo pêşveçûn û pêşeroja wan, ji bûyerên rojane û ji nûçeyên popilîst gelekî girîngtir in. Ji ber vê yekê, ji bo dahatûya gelan, rola rewşênber û nivîskaran pir mezin e. Lewra çanda gelan neynika wan e. Ji bo qezenckirin û danasîna/naskirindayîna nasnameyeke zelal jî, ji teref endamên wan ve bikaranîna zimanê wan î taybet şert e. Mirov ancax bi zimanê xwe dikare li ser mêjû/dîrok, çand û hunera xwe biaxeve, şîroveyan bike û bikeve nava tehlîlên kûr û dûr. Zimanek neji, an jî di nav lêvên zarokên xwe de ew ziman nelive û neyê bikaranîn, di civak û sûkan de ev ziman ciyê xwe neparêze, helbet xetereke mezin li pêş wî zimanî ye. Hemû pêwendî, dayîn û stendin, ragihandin, ger ne bi zimanê zikmakî be, mirina zimanê wî gelî bêtir xuya dibe. Kovara Nûpelda jî, weke ku li ser berga wê hatiye nivîsandin, kar û barên xwe yê çandî didomîne û li dûrî vegotinên siyasî disekine. Lê em baş dizanin ku, ji bo jîndeyiya zimanan, bi qasî çapemeniya nivîskî belkî jê bêtir, di jiyana rojane de bikaranîna zimên, gelekî girîng e.

& & &

Di vê hêjmarê de gelek berhemên giranbiha henin. Gelek xebatên edebî û akademîk (Lêkolîn, helbest, çîrok, jînenîgarî, zimannasî û wêje û h.w.d.) di vê hêjmarê de civiyane.

Mamoste Mehmet Baran li ser **“Hejîn û Vejîna Dinyayê”** disekine û dibe projeksiyon ji bo ramanên şolî.

Mamoste Evdîlcebar bi du nivîsên tije, li ser du kesayetên giranbiha disekine. Ji van kesayetan yek **Mihemed Arîf Karakaya** ye û yê di jî **Mele Nûrûllah Kûdeşkî** ye.

Seyfeddin Aykaç, jiyana sehabîyan raberî ber çavên me

dike; Harûn Harûnî jî êşa Leylayê didomîne û dîsa dibêje **“Leyla li ‘Iraqê Nexweş e”**.

Kek Ahmet Demir, nivîsa sêyemîn a li ser *deryaya bêjeyan* pêşkêşî me dike û bala me dikişîne ser **“Bêjeya Weş”** ê. Berdewamiya maqaleya, **“Di Heyama Eyyûbiyan De Jina Kurd”** bi beşa duyem, di vê hêjmarê de cî digre.

Zafer Berdestî, bi şeweyeke nûjen, çîroknivîsiyê didomîne. Vê carê jî, me li **“Newala Tirsê”** digerîne. Herwiha mamoste Zafer, lêkolîneke akademîk li ser dewlemendiya zimanê Kurdî kiriye. Di vê nivîsê de balê dikişîne ser **“Peyva ‘Birr’ û Hemwateyên Wê yê li Gorî Celebên Heywanan”** û navên komê heywanan derdixe pêş çavên me.

M. Emin Demir, li ser avahiyên dîrokî –dîroka hunerê-yên Cizîrê disekine. Vê carê berê xwe daye **“Tirba Mem û Zînê û Medresa ‘Evdaliyeyê”**

Sîdîq Gorîcan, Mewlana Celaleddîn, Azad Rêbiwar, Îshak Hîzanî, Seyfeddin Aykaç û Bager, helbestvanên me yê vê hêjmarê nin.

Mihemed Sîdîq Candan, li ser jiyana **Xelîfe Yûsif û Îrşadul ‘Îbada Wî** radiweste.

Zilkîf Xweşhêvî, li ser **Çîroka “Xezal”**ê disekine û bi navê **“Di Çîroka “Xezal”ê de Pîrsa Jinê û Nûjeniyê”** xebateke balkêş pêşkêşî xwendevanan dike.

Rojbîn Özkan ji bo quncikê *zaroknameyê*, ku cara yekemîn e em vî quncikî amade dikin, du xebatên tije **şandîne** û em wan xebatên nivîskara rêzdar di vê hêjmarê de diweşînin.

Bi nivîsên *werger*, Zafer Berdestî, Zahir Ertekin û Mehmet Bilgiç alîkarî dane vê hêjmarê.

Herwiha beşek ji *Xutbeyên* Hezretî ‘Elî, di nava rûpelên vê hêjmarê cih digre.

Mamoste Konê Reş, li ser edebiyata zarokan xebateke amade kiriye û sernavê nivîsa wî, **“Geşteke Di Nav Toreya Zarokan De”** ye; bi vê nivîsê me dibe zarokatiya me û herwiha balê dikişîne ser vê qadê ku xebatên vê mijarê gelekî kêr in.

Mamoste Ahmet Kırkan, nivîseke bi zaravayê Dimilî/Zazakî/Kirmancî amade kiriye. Di nivîsa xwe de li ser jiyan û têkoşîna **Hemzeyê Muksî** rawestiyaye.

Seydayê Mele Salihê Dihî, li ser tenduristiyê nivîsek amade kiriye û li ser çareserîya hin nexweşîyan sekiniye. Kovareke bi naveroka xwe têr û tije û dewlemend li ber destê we ye. Helbet nivîsên kovarê ne ev tenê ne. Ji bo hemû nivîsan, divê hûn rûpelên kovarê yek bi yek biqulipînin.

Kerem kin.

Bixwînin û bidin xwendin.

Heta hêjmareke din, bimînin di xêr û xweşiyê de...

M. Zahir ERTEKİN

HEJÎN Û VEJÎNA CÎHANÊ

Mehmet Baran

Salnî hene ku em koma mezlûman li ser vê gerwêrkê bêxwedî, bindest, sêwî, henciqî, qurçimî nin. Bi taybetî jî li herêma me, li rojhilata navîn. Li Asyayê rewş wanî ye li Efrîqayê rewş wanî ye li Ewropayê rewş wanî ye.

Li hin deveran gel di bin zordariya dîktatoran de ye, li hin deveran millet di xofa milîtarîk de ye. Li hin deran bi navê komartiyê rêveberiyêke olîgarşîk dimeşe û şênîyên wan deran dipelçiqîne dihêle. Cînî henin ku bi dehan sal in eşîr bi hev re şer dikin, cihnî henin ku di vê serdemê de meşandina karê gel bi qraltiyê pêk tê. Gelek welat hene ku zûdav da ye ku bûne mêtîngehên mêtîngeran.

Ne hilberînên me yên me nin di rastiyê de, ne jî keda me li me fayde dike. Ev mişexurên ku ketine stûyên me, çend sedsal in xwîna me dimêjin.

Li Efrîqa û Asyayê ji sedsala 16an û vir de, mijokatiyêke bê însaf dimeşîye li ser welatên me. Pênc sed sal in zalim û zordest diguherin lêbelê mêtîni û mijokatî naguhêre. Nexşeya cîhanê li gor berjewendiya dilê wan hatiye xêzkirin. Sînor, li gor li hev parvekirina kan û kaniyên dewlemendiyan, hatin danîn. Dever hebû ku ji heman neteweyan pêkdihat, lêbelê jiber ku dewlemendiyan binerd para çend mêtîngeran ketibû, dibû ewqas parçe.

Li piştî du şerên cîhanê, dihat payîn ku, rengekî mirovane were xuyakirin di rêveberiya cîhanê da; lê mixabin, cardin Heleneya fêlbaz, Romaya zalim û çarên xwînrîj, bi minafiqên rojhilat ra yekîti çêkiribûn û derketibûn holê. Him jî wisa bi awayekî derketibûn meydanê ku bi cil û bergên xweşik, bi sewt û dengên nerm, bi xuyabûnên nûjen û navgînên hevdem!

Rojhilata Navîn, ji bisilmanbûna xwe û vî alî de, bi qasî di sedsalên 19 û 20an de zilm û zordarî dît, di ti dewran de nedît. Ji xwe ku em li bîst-sî salên pêşiyê nenihêrin, dîroka vê herêmê heta Eyyûbiyan bi pîranî bi gengeşiyê, aloziyê, dagiriyê û birakujiyê derbas bûye. Berî ku dadmendiya Selheddîn bibrîqe, mêtîngerên wê dewrê xaçparêzan, hindik

mabû ku alema Îslamê tevhev bigirtana. Bi hilhatina Eyyûbiyan ve bextê Rojhilata navîn guherî. Ew gelên ku heya wê deme, şûr li stûyên hev dixistin, bi eyloyê Selheddîn, bi carekê ve dest ji şerên navxweyî berdan; hêzên xwe yên belavbûyî koma ser hev kirin. Çalakiyên xwe kirin yek; yek hizirîn, yek axifîn. Ew hêzên xwe yên ku diherikîn çolan, koma hewzekî kirin. Bawerî û giyanekî geş kirin nêv dilan; beden û mêjî mîna ku nû vebijê, bi xwe hatin. Bi wê candarî û zindîtiyê hêzeke wisa paqij û fadil hat çêkirin ku te digot hima hima wekî hêzên Bedrê nin.

Bi çêkirina hevgeriyêke zexm û bi kombûna wan hêzen li çolîstanê belavbûyî, cîhana me wek Serdema Şadiyê ji nû ve bi xwe hesiya. Vejînek wisa çêkir ku, toz û xubara sedsalan li ser xwe avêt, teralî û zexelî li welatê xwe qewitand / qewirand. Piştî ku gihast / gihîşt vê astê, berê xwe da qewetên kedxwar, û ewana wergerandin nav pêlên Behra Spî. Ev bûyera, serûbinbûna cîhana xwînmij tîne holê. Mêjiyên wanên qure tevlihev bûn.

Çuqas artêş li Ewropayê hebûn hemû ketin rê û hatin. Serweriya cîhanê bi darê zorê di destê wan de bû. Himê tevgera wan li ser kedxwarî û mêtîngeriyê bû. Lê yên ku li hemberî wan bûn himên xwe spartibûn baweriyêke zexm û gihîştî, û xawênê. Şevên ewan kesan mîna rojan ronahî, rojên wan jî wekî behîştan bi nûr bû. Seba vêya bû ku, ciyê ku destên wan pê dibûn, vediguherîn behîştan, deverên ku hilma wan digiyayê vedijiyên û radibûn ser piyan.

Gelo, di vê serdema me de jî çêbûneke wisa were meydanê? Gelo ev gela, cereke di kanibe bi xwe bihese? Kanibe şikbir û serwest bibe? Tevî dînamîkên ewan, ma hêvî heye ku bidin şopa selefên mîrxas? Yek bi yek kesên ku millet jê pêk tê, gelo dikanin / dikarin bi awayekî rastîn xwe veguherînin? Gelo guman heye ku xwe bi helwest, bi raman, bi dilîn, bi feraset û bi kirinên xwe ve guherandibin? Ma şevên xwe ronahî kirine mîna rojên xwe û rojên xwe rengandine wek diyarên bi arîşen?

Li aliyekî di, li rojhilata navîn û Bakurê Efrîqayêdi rêveberiyê de rola leşkeriyê û hêzên rojavayî hîn zelal nebûye. Bila bê zanîn ku, li evan deveran li ser rêveberiya dewletan, bandora leşkeriyê pir e. Bila were bîranîn ku li Misirê yên ku qral Farûq wergerandin û heta roja îro jî rêvebirên heyî yên ku kirin desthilatdar jî leşker bûn. Sibe, ku ev şoreş li derdora Misirê belav bibe, ne tiştekî ecêb e. Jiber ku mixabin li rojhilata navîn, hemû desthilat, kes in, ne nûnerên gel in, qral in, dîqtator in. Zû, dereng, li rûyê zemîn, li hember evan dîqtatoran wê serhildan çêbibin. Elbet, destên nerind û nêtxirab wê bixwazin û têbikoşin ku, berê şoreşê berva xwe kin. Di vî warî de serwest bûn, pêwîst e. Bi taybetî jî, gelên wan deveran divê bi her cûr heş û hesên xwe ve li ser pîyan û heşyar / hişyar bin.

Îcar li aliyê di, heta ku rewşa leşkeran zelal nebe, û di tevger û têkoşînê de heya pîvanên şoreşgeran xwe nespêrin kana ronahiyê, mîhengên wan ku nebe nûr, guman kêr e ku tiştekî baş were holê. Lêbelê cardî jî li pêyî wergerandina dîqtatorên bakurê Efrîqayê û rojhilata navîn, em hêvî dikin ku guherînan li gor dilên gelê wan deveran çêbibin.

Li ser rûyê cîhanê, hemû mirovahî bigihêje asta wekheviyê, azadiyê, serbestiyê, çima alema me, xwe li paş bihêle -Hele ku bawerîya wana ku himê evan têgehên him bi hizirî him jî bi pratîkî avêtibel!-? Hal ew ku belavkerê ewil yên evan ramanan mirovên me bûn; parêzkarê şadî û xweşiyê, hevalî û biratiyê, edalet û dadmendiye, tevhev însanên me bûn. Ma ne bes e ev milletê rabirdû pak û paqij, bi destê totalîteran û zordestan û qralan û leşkeran ve were pelçiqandin?

Lêbelê careke di dixuye ku heke ev şoregerên bi kelecên, di şorêşgeriyên xwe de li gor mafên mirovahiyê, li gor wekhevî û dadê tevnegerin, piştî xwe û ramanên xwe nespêrin rast û rasteqînê, xwe bispêrin rojava û bi wan re tevbigerin, mixabin tiştên tew em naxwazin texmîn bikin -ji ber ku bi hezar mînakên ve îspatkirî ye- wê pêkwerin, qirkirin û tevkujînan bê însaf çêbibin. Xwedê biparêze, kes naxwaze tiştekî wanî çêbibe û kes were kuştin, lê mixabin di evî warî de qarna rojavayîyan gelek gelek qrêj e.

Bi tev her tiştî jî em bawer in li wan deveran aqilmend, rewşenbîr û ronakbîr rênadin tiştekî wisa; maşalê teva gel, bi gel re bimeşin, rêberîyeke licîh, baqilî û hişmendî pêkbînin. Yanê li gor divêtiyên rewşenberiyê tevbigerin.

Helbet ji teref wan ve tê zanîn (înşallah tê zanîn!) ku kanên nerindiyê û yên xirabiyê, vala rûnanin û

wisa wekî temaşekerekî bûyeran temaşe nakin. Daxwaz û armancên wan kanên menhûs ji vir û şûnda, di rê da derxistina şoreşa wan gelan e. Li dû hemû xebat û têkoşînan, heke ev pêk neyê icar wê merivên nêzî xwe têxin qorê pêşiyê yê têkoşîna gel. Ku ev jî bi destê wan nêtxiraban nekeve, di xuyanîyê de wê xwe aligir û alîkarê şoreşan nîşan bidin. Belkî alî jî bikin. Lewra ku ev deverana di qontrola wan de derkevin jî, tew nebe mêtîngehên wan ên li deverên din gengeşe çênabe û ji destên wan dernakeve û bi hovîtiyên wan nahesin.

Em naxwazin, careke di ewana li welatê xwe pîf-bikin, mirovên me li vir bilîzin; em naxwazin, plan ji teref rojavayîyan ve were çêkirin û însanên me jî, ewan planan bimeşînin; em naxwazin, dek û dolab bi destên wan menhûsan ve werin çêkirin, û bi destê milletên me ve were pêkanîn; em naxwazin, endamên milletê me werin şehîdkirin, berheman jî mêtinkar berefkin.

Bi tevî hemû dek û dolabên rihên xebîs ve jî, em hêvî dikin ku, li alema Îslamê xuyabûna van livînan, bibin nişêretên vejîneke xwerû. Bi gotîneke nostaljîk, erdnîgariya Eyyûbiyan tevhev diheje, ji bo ku rabe ser xwe, li ser koka xwe, careke din di rêberîya ronahiya pîroz da. Em hêvî dikin ku wê şopajotkarên Selaheddîn careke din derdikevin holê û wê careke din ala wî ya dadê li her devera cîhanê daçikînin.

Bi hêviya bal ser eslê xwe ve, vegera ewladê gerdûna me! Li dû stendina dîplomeyê, ji wî lawikê jîr û esilzadeyê cîhana me, -ku ewqas sal in di mekteba mulkiyeya îngilîzan de dixwîne- tê payîn ku, careke din hefsarê parzemîna xwe têxe destê xwe, û ala bi eyloyê Selaheddîn -ku nûnerê dad û aştiyê bû- careke din di asoyê wê qitayê de daçikîne... Bi vê daçikandinê ve jî, di nezera qedera mêjîna da, li dijî îlada felekê, razên hîkmeta ezê li cisnê mirovatiyê, bi her awayî bide zanîn!

Zemîn rastîn jî bi hêl dileriziye, cîhana me tevhev dihejiye / diheziye. Ta li ser tayê têtê. Tov diteqin û vedijin; axî û nalîn bi diyan dikeve û zaroyan tînin dinyayê. Jidayîkbûn, hatina cîhanê, zor e, bi êş e, bi kul û keder e; lê ku bi rûyê dinê ket şûn da, hemû xem dibin kam û kamranî; hemû derd dibin xweşî û dilgeşî. Em hevîdar in ku, icar di aso da seba Efrîqîyan, seba Asyayîyan, bi taybetî jî seba Rohilatanavîniyan -ku em jî di nav de ne-, mizgîn hilwere. Belkî wek gotina wî mirovê mezin kevirên peyarêyên Cemahîrî muttefiqa-î Îslamiyeyê -ku welatê me jî tê de cî digere- were raxistin. Xwedê vê mizgînê ji hemû nerindî û çavreşîyan biparêze.

tenê ji bo Wî

îro rengîniya tunebuyîna civatê
min bêhiş xistiye
diya tunebunê dilorîne
qirêjiya dewlemendiyê xuya dike
di kefa destê min de
ezê îro bangî hin kesan bikim
bi dengekî zîz
tenê ji bo Wî

îro hêstirên gula sorgevez dirijiyên 'erda reş
nizam helbesta baweriya bab û kalan xilas bibû.
yan
mezluman ji xwe re xwediyek dîtibûn
ezê îro di' a bikim
bi dengekî nizm
tenê ji bo Wî

îro pirpirokên şîn difirin di kendalên hêviyên min de
di gel vê
xweziyên beredayî dikelin
di nava dilê min de
pirpirokên şîn bi min dilîzin
lê ez îro gelek serwextim
ew wînda bûn li ber çavan û dûr diketin
ez ê îro biramim
bi dengekî bêdeng
tenê ji bo Wî

herkes ji min hez dike
min dil daye Wî...
çavkaniya evîniyê diqurçime
lê belê hê jî baran dibare
ez îro bûme micedîdê baweriya xwe
dil diaxive ji Wî re
tenê ji bo Wî

Seyfeddin AYKAÇ

helbest

BÊJEYA WEŞÊ

ji deryaya bêjeyan -3-

Ahmet Demir *

Di vê nivîsê de em ê li ser bêjeya weşanê bisekinin. Ev bêje, di Kurdî de bi gelek formên ji hev cihê, xwe rîya me dide. Ji bo çêkirina bêjeyên nuh, mînakeka/e li cî/cih û balkêş e. Di nivîsarê de hûn ê bibînin ku gelek bêjeyên nûjen û hevdem jî jê hatine çêkirin û ji bo gelek pêdivîyên me jî, bersivên tîr û tije dide.

Ev kelime di ferhenga el-Hedîyeyê de bi formên "weşan", "weşandin" û "weşandî" derbas dibe. Mîna hûn jî dizanin, ev bêjeyan –wê li jêr, li ser were sekînin- tîr maneyên "Bi hejandinê/hezandinê belav bûn", "kirina/lêkera ku tê maneya belavbûna bi hezandinê" û "tiştên ku bi hezandinê hatine belavkirin"an. Îro, di zimanê me da bi gelek awayan derbas dibe û gelek dilîn/hest, raman û daxwazên me tîne zimên.

Bila di ewil da were zanîn ku koka vê bêjeyê **weş** e. Him di Kurmancî de him jî di Zazakî/Kirmancî de kelîmeyên din, hemû ji vê kelîmeyê hatine çêkirin. Maneya wê jî, ji bo ketina tiştêkî an kesekî, hezandin / hejandine.

Ev bêjeya, lêker e, mê ye û navdêr e. Hinek wateyên wê, werîn, ketina jêr/xwarê, daketin û dahatine. Maneyek jî, (bi navgînekê) belavbûn, derketin, çapbûn e.

Ez wisa bawer dikim ku bi nivîsarê ve, di Kurdî de –bi taybetî jî di Kurmancî de- çêbûna bejeyan, ji alîyê xwendekaran ve, wê baş were famkirin.

Belê li piştî ev şîroveyan em niva dikanin derbasi di Kurdî de bikaranîna vê bêjeya rengîn bibin.

Baweş: Vantîlator, yelpaze. Di dema germbûn, giranbûn an jî qirêjbûna hewayê de ev alava tê

* Perwerdekar-Mêjûvan



bikaranîn ku hewayê wê deverê paqij bike.

Baweşî: Karê babelavkirinê / bakirinê / bavêtinê / baberdanê / baweşandinê / balêxistinê.

Baweşîn: Babelavkirin, ba avêtin. Bakirin. Balêxistin. Baberêdayin. Baweşandin. Baberdanê.

Baweşînk: Alavên babelavkirinê / bakirinê / bavêtinê / baberdanê / baweşandinê / balêxistinê.

Baweşandin: Ba dan belavkirin, ba dan avêtin. Ba dan kirin. Ba dan berdan. Ba dan lêxistin. Ba dan berêdayin. Ba dan weşandin

Daweşîn: Bi hejandinê / hezandinê, li ser xwe tiştên xistina xwarê; bi hejandinê / hezandinê, li ser yekî xistina hin tiştan.

Daweşandin: Li ser yekî xistina / avêtina hin / hinek tiştan. Bi destê yekî ve, li ser yekî xistina hin tiştan. Bi yekî weşandindayîna hin / hinek tiştan.

Dengweş: Alavên ku dengên belav dîkin. Ho-parlur, mîkrofon.

Hilweşîn: Xerabûn/şehitîbûna tiştêkî durust. Têkçûyîn. Wenda / windakirin. Li ser pîyan ketina xwarê / erdê / zemîn.

Hilweşandin/ Helweşandin: Xerakirin/şehi-

tandina tişteki durust. Têkbirin. Wenda / windakirin. Li ser pîyan xistina xwarê / erdê / zemîn.

Veweş: Hatîn weşîn; danweşîn/weşîndayîn, danweşandin/weşandindayîn.

Veweşî: Hatîn weşînî; danweşînî/weşîndayînî, danweşandinî/weşandindayînî.

Veweşîn: Danweşandin, weşandindayîn.

Veweşandin: Bi destê yekî/ê dan weşandin.

Weş: 1. Him di Kurmancî da him jî di Kirmancî/Dimilî da bi serêwebûna lêkera weşînê. 2. Ji bo ketina tişteki an kesekî, hezandin / hejandin.

Weşan: Him di Kurmancî da him jî di Kirmancî/Zazakî da neşrîyat, karê weşan û weşandinê, yê belavkirin û reşandinê. Neşr û neşirkirin.

Weşandin: Bi weşanê xistin. Dayîna weşanê. Tişteki heb bi heb li zemîn belavkirin.

Weşandî: Tiştên ku hatine weşandin û çapkirin. Tiştên ku heb bi heb hatine belavkirin.

Weşanger: Yê/a ku bi karê weşanê ve radiweste. Yê/a ku kitêb, rojname, kovar û her wekî din diweşîne. Xwedîyê/a pişeya karê weşanê

Weşangerî: Di çapemeniyê de karê/şolê weşanê. Xebata heb bi heb belavkirinê.

Weşanxane: Him Kurmancî him jî Kirmancî/Dimilî, cîyê / cihê an jî xaniyê ku tê da karê weşanê dibe. Cîyê an jî xaniyê ku tê da kitêb tîn weşandin. (Bi xetê wek xaniyê kitêban jî tê bikaranîn.)

Weşek: Yên weşayî. Yên ku weşiyane erdê / zemîn. (Li hin / hinek deran / deveran bi taybetî ji bo cûrekî / babetekî titûnê tê bikaranîn.)

Weşî: Yên bi weşê ve têkildar; têkildarên belav weşan kirinê; yê dişibihin weşanê; yê bi weşanê dimînin. Yê ku nîsbeta wan bi weşê re henin.

Weşîn: Him ji bo çapemeniyê, him jî ji bo tiştên ku ji heban hatîye çêkirin re, karê weşandinê. Ev bêje, lêker e û mê ye. Wateya vê bêjeyê, werîn, daketin, dahatin, ketina/hatina xwarê ye. Bêjeyek gelek zayok/welûd e ku meriv dikane/dikare di karên teknolojîk de jî bi kar bîne. Ev bêje di zimanê gel de bi awayên weşan, weşîn, weşîhan, weşihîn, weşîyan û weşyan jî tê bikaranîn

Weşînek: Tiştên ku tîn weşandin. Ev weşanan

bi awayên pirtûk, kovar, rojname, salname û her wekî din de ne/nin.

Weşîner: Yê/a ku karê weşanê dike. Yê/a ku diweşîne, direşîne, belavdike, dawêşe û hwd.

Weşk: Yê ku weşiyaye. Yê ku bê hevd/xwestin ketîyê xwarê, li erdê belav bûye, li ser zemîn reşiyaye. Yê ku weşiyane erdê / zemîn.

Weşîyayî: Yê/a ku weşiyaye. Yê kul i jor ketîye jêr / xwarê. Ya ku hatîye çapkirin. Ya ku çapbûye.

Ev bêjeya zayok, di dîyalekta Zazakî/Dimilî/ Kirmancî de jî derbasdibe. Bêje, di forma **weşanayîş** de, di devê gel de cî digre. Heke em daçekên dawîya bêjeyê (wek -ayîş û -anê) pê ve jêkin, koka weşê, xwe rîya me dide.

Ev dîyalekt jî li gor mercên serdemê û pêşdaçûyîna teknolojîyê, li hember pêdiviyên nuh, mîna Kurmancî bêjeyên nûjen bikartîne.

Weşanayîş: Hejandin, weşîn, weşandin, xerakirin, belavkirin.

Weşan: Karê weşanê, weşanxane. Ev bêje di hin devokên Dimilî de di şiklê neşrîyat de jî tê bikaranîn.

Weşanayîne: Weşandin, neşirkirin. Di hin devokên Dimilî de di şiklê **neşr** kerdene de jî tê bikaranîn.

Weşanayîş (n): Weşîn. Di hin devokên Zazakî de bi awayê neşrê jî derbas dibe.

Weşanîyayîne: Weşandin, bi weşandindayîn. Ev bêje di hin devokên Dimilî de di şiklê neşr bîyayîne de jî tê bikaranîn.

Weşanxane: Mala/xaniyê/cîyê weşanê/weşandinê.

Belê, ez bawerim ji aliyê we ve jî hat dîtin ku ev bêje, bi rastî jî gelek zayok û berhemdar e. Meriv dikare bi hindik bêjeya merama dilê xwe bîne zimên; lêbelê, behre û meharet ew e ku meriv kani-be/karibe, hûrguliyên dilîn/hest, raman û daxwazên xwe, bê kêmayî/kêmasî, bi tevahî di gotinên xwe de raberî derdora xwe bidî û bi wana bidî famkirin. Û ev anca, xêra zêdezanîna bêjayan pêkan û mimkûn e.

Sekinîna li ser bêjeya weşê, ez dibêjim bes e. Bi xêr, di jimarkovara werîn/dahatû da, bi bêjeyeke di, em ê bi hev re bin. Emanetî Xwedê bin.

Dîrokeke Zindî: Mihemed 'Arif Pirqaşênî

Ebdulcebbar KAVAK

*'Alim divê hişyar be, 'arif be weki seyda
Da ku 'edalet serwer, heqîqet bibe peyda*

*Heqîqetên rast û rast got ji gelê xwe Xanî
Tu dev j'wan bernede, hikayet ke ey Wanî*

Wanî

Cara 'ewil ku min bêjeya "*Seyda*" bihist, ez di dibistana navîn de xwendekar bûm. Heta ku min dest bi medresê kir, min nedizani ka çima ji wan re tê gotin Seyda. Xwedayê Te'ala min gelekî di meroqê de nehişt. Melayê mizgefta taxa me Mele Kerem rojekê min û hevalekî min yê zaroktiyê bire medreseke nêzikî dibistana me. Di nav civaka me de gotinek heye, wiha tê gotin: *Mirî bi xêr be, mirîşo bixwe tê*. Ev gotin gelek muwafiqê halê min hat.

Bi rastî dema ku li medresê de ez bûme şahidê vegotina kitêbeke 'Erebî bi zimanê Kurdî, gelek matmayî mam. Lewra heta wê rojê min bi zimanê Kurdî vegotîneke zanistî nebihistibû. Digel wê matmayîna min, dişa bi kurahî li ser wê meseleyê nesekinim. Lewra ez hêj zarok bûm û ji halê dinyayê û civaka me gelek agahdar nebûm.

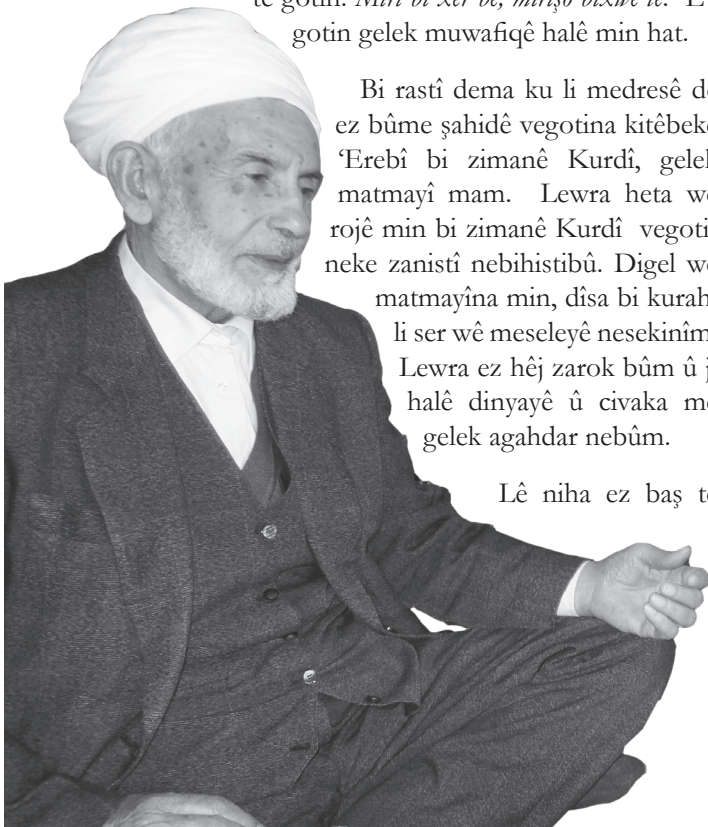
Lê niha ez baş tê

digihê ku ew medreseyên Kurda yên ku îro ber bi windabûnê ve diçin û seydayên ku bi zimanê Kurdî ders vedigotin nebûyana, zimanê Kurdî ewqas geş û belavbuyî nedibû. Lê ji ber ku mijara vê nivîsara me ne medrese ye ez ê vegirim mijara xwe ya esil.

Di vê nivîsara xwe de dixwazim behsa muderisekî bikim ku ji bêjînga 'ilm û edebê derbas bûye û tecrubeyên gelek kûr, dûr û hûr jiyaye. Wesfa seydatiyê heq kiriye û nivîskarekî velûd û bi adan e.

Birastî di nav civaka me de gelek mele û seyda hene. Hin ji wan melan di nav xewn û xeyalên dinyayê de digerin. Hinek din jî tirpanek tuj di destê wan de wekî dirûna/çînîna giyayê, bi sozên xwe, birayên xwe yên mis'ilman didirûn. Hinek din jî hene, xwedî "ilm û irfan in, lê mixabin di seraya zaliman de gotin û fermanên wan yên şaş û çewt mor dikin. Lêbelê ev seydayê ku bûye mijara nivîsara me tîrsa Xwedê di dilê wî de ye. Ji bo hemû mis'ilmanan heta hemu insanen xêr û xweşî dixwaze. Di destê wî de şûr û tirpan tune. Qelema "ilm û 'irfanê heye û bi murekkeba Qur'an û sinnetê dinivîse. Ev kes Seydayê hêja Mihemed 'Arif Pirqaşênî ye.

Seydayê Mihemed 'Arif di sala 1936(1938)'ê di meha Hezîranê de li gundê Pirqaşênê yê nehya Lîzê ya girêdayê qezaya Kopa Mûşê hatiye dinyayê. Bavê wî Mele Zubeyr, kesayetekî 'alim û navdar bû. Mihemed 'Arif li cem Mele 'Eliyê Pirqaşênî dest bi xwendina Qur'ana pîroz kir. Hin kitêbên rêze yên serf û nehwe li cem seydayê xwe Mele 'Elî û bavê xwe Mele Zubeyr



xwend. Dû re li cem Mele Zahirê Tendurekî yê navdar terkîba Mele Yunus xwend. Di sala 1956'ê de di medresa Şêx Nasir de li cem Mele Brahimê Exdadî kitêbên medreseyê yên rêze qedand û bû xwedî îcaza "îlmî.

Di navbera salên 1960 û 1974'an de, medresa Şêx Nasir jî tê de di nav hin medreseyên cihê yên Mûşê de muderisî kir.

Paşê digel çend hevalên xwe di medresa ku li navçeya Ziyaretê ya Mûşê ava kiribûn de di navbera 1974 û 1979'an de tedrisat kir. Di sala 1979'an de ji bo wezîfeya melatî ya fermî ya mizgefta taxa Baxlarbaşî ya Wanê re hate tayinkirin. Di heman taxê de medreseyek ava kir û tedrisata xwe domand. Ew medrese bi navê *Arîfîye* hate naskirin. Seydayê Mihemed 'Arîf di sala 1998'ê de teqawut bû. ¹ Ev seydayê birêz ku bi dehan feqiyên medresê li cem wî xwendibûn heta niha jî dev ji karê tedrisatê bernedaye.

Him li Wanê him jî li bajarên derdora Wanê, kesayetiyên ku tîkiliyên wan bi 'ilm û medresan hene Seydayê Mihemed 'Arîf baş dinasin. Seyda, gelek helbest û pexşanên giran ên 'Erebî şerh kiriye û ji heval û kesên 'alim re şandiye.

Seydayê Mihemed 'Arîf nimûneyekî girîng yê muderisên Kurd yên bi sedan salan tenê ji bo Rîza Xwedê ders dane ye. Bejna wî ya bilind îşareta "ilm û 'îrfana muderisên Kurd û rûmet û cidiyeta wan e. Rûyê wî yê spî, nîşana bi dil û canî û îxlasa wan e. Axaftina wî ya hebhebi û herikbar jî sebr û tehemula wan nîşan dide. Bi sê-çar zimanan berhemên wî hene. Ev jî dide nîşan ku, 'alimên Kurd li her derê rîya ometperweriyê nîşanê me dane.

Ev bi tena serê xwe mektebek e, gencîneyeke "ilmê ye û sindoqa dilnizmiyê ye.

Ew çarîna jêr ji bo wî hatiye nivîsandin:

*Gemîya "ilm û hunerê, cîyê te Gola Wanê
Rawestayî benda Wan, feqî û mekteb kanê*

*Dixvazî ilim geş be, belav bibe li Wanê
Li derdora xwe binêr, kes maye bilî Wanî*

Seydayê Mele 'Arîf endamê malbateke alim, rewşenbîr û zîrek e. Ji malbata wî ya xwende weke



bavê wî Zubeyr Karakaya², Biraziyê wî Rahmetullah Karakaya, kurê wî Muştahir Karakaya û ji eqrebayên wî Mele Zahirê Tendurekî, Mahmud Baksî û Mezher Bozan alim, nivîskar, helbestvan û rojnameger hene. ³

Seydayê Mihemed 'Arîf nivîskarekî baş û alimekî bi pêşbîn e. Yek ji taybetmendiyên wî, digel ewqas derd û kulên ku kişandiye, dîsa jî bi rûmet û bi cidiyeta xwe li ser piyan disekine. Ew di her axaftina xwe de pêwîstiya yekîtiya mis'îlmanan tîne ziman û xilasiya gelê xwe jî wekî Bediuzzaman Seidê meşhûr di *xwendin û destbergirtinê* de dibîne.

Seyda di jiyana xwe ya tije bi 'ilm û irfan û ceribandinan de rastî gelek 'alim, nivîskar û şêxan hatiye. Bo numûne li bajarê Mûşê di gundê Demîrcîlerê de demeke xweş bi seyyid Evdilhekim Huseynî Neqşebendî re derbas kiriye û li pêş seyyid Evdilhekim Huseynî nimêj kiriye.

Bîranînek: Seydayê Mihemed 'Arîf çend sal beriya niha, li ser dîwana Mewlana Xalidê Şehrezûrî dixebite û werdigerîne Kurdî/Kurmançî. Di beriyê de mele Sedredîn Yuksel ê rehmetî jî heman dîwan vergerandibû Tirkî.

Seyda ji Mele Sedredînê rehmetî wiha dipirse;

Seyda! merivek dîwana Mewlana Xalid wergerîne *zîmanê medresê* çawa ye?

Mele Sedredîn demekê bi matmayî dimîne û dipirse:

Te çi got, zîmanê medresê çi ye?

Seydayê Mihemed 'Arîf dibêje, zîmanê medresê yanê ev zîmanê ku we di medresê de dixwend û we bi vî zîmanê ders dida feqîyan.

² Zubeyr Karakaya seydayê ewil yê Mele Sedredîn Yukselê navdar yê rehmetî ye.

³ Di der heqê wan kesan de ji bo agahiyên berfireh bnr. Rahmetullah Karakaya, Nivîskariya Malbata Me, Nûbihar, hj.113, r.66-70.

¹ Mehmet Çağlayan, Şark Uleması, Çağlayan Yayınları, İstanbul 1996, s.187,188.

Mele Sedredinê rehmêtî dibêje tu behsa Kurdî dikî?

Belê, zimanê Kurdî.

Mele Sedredin li Mele Arif dinêre û bi Tirkî dibêje:

Mele Arif (sen çok yaman bir adamsin) tu merivekî gelek yemanî.

Seydayê Mihemed 'Arif di warên fîqh, tesewîf û edebiyatê de berhemên wî hene. Em dixwazin niha li ser wan berheman û naverokên wan bi kurtî bisekinin.

1. Qesîda "Banet Suad" : Ji "Erebî wergerandîye Tirkî.

Ev behrem di sala 2002'yê de hatiye çapkirin. Digel beşa ferhengokê 80 rûpel e. Di rûpela ewil de Seyda Mihemed 'Arif behsa sinetbûna xwendin û guhdarîkirina qesîda "Banet Su'ad" dike.

2. Wergera "Dîwana Mewlana Xalid".

Seydayê Mihemed 'Arif Dîwana Mewlana Xalid bi heman navê wergerandîye Kurdî(Kurmançî). Bi kurdiyeke xweş û herikbar malikên dîwanê wergerandîye û bi şiroveyan jî dewlemend kiriye. Ew dîwan di sala 1415/1994'ê de li Wanê hatiye nivîsandin û çapkirin. Berhem 307 rûpel e. Bi tîpên "Erebî hatiye nivîsandin.

Di rûpela duyemîn de wiha hatiye nivîsandin: "Ev a şerha Dîwana Mewlana Xalid e. Bi zîmanê Kurdî. Mewlana Xalid kî ye? Ziyaddîn Xalid kurê Ehmed axa ye. Ji 'eşîra Mikailî ye. Di tarîxa: 1190 hicrî da li Qeredaxa Suleymaniyê hatiye dinyayê. Di tarîxa: 1242 hicrî de li Şamê nefat kiriye"⁴

Nimûneyek ji şerha wî ya "Erebî bi tîpên latênî:

Dihîd ez men xeber ân şâhê xûbanrâ bepinhânî

Ki 'âlem zînde şod bârî dîger ez ebrê Nîsânê

(*Dihîd*) bidin (*ez men*) jî min-jî terefê mida- (*xeber*) xeber (*ân şâhê xûbanrâ*) jî wî şahê bedewan ra (*be pinhânî*) bi dizî-bi xef- (*ki 'âlem*) ku 'âlem (*zînde şod*) sax bû (*bârî dîger*) carekî dinê (*ez ebrê Nîsânê*) jî 'ewrê meha Nîsanê.⁵

3. Werger û şerha "Luccetu'l-Esrar" ya Mewlana Evdîrehman Camî: Ji Farisî wergerandîye Tirkî.

Seyda Mihemed Arif di vê berhemê de sed beytên Farisî yên Mewlana Evdîrehman Camî wergerandîye

4 Mihemed Arif Pirqaşênî, Dîwana Mewlana Xalid, r.2.

5 Pirqaşênî, Dîwana Mewlana Xalid, r.3.

Tirkî. Behrem jî 55 rûpelan pêk hatiye.

4. Werger û şerha "Luccetu'l-Esrar" ya Mewlana Evdîrehman Camî: Ji Farisî wergerandîye Kurdî.

Ev berhem şerha sed beytên Farisî yên Mewlana Evdîrehman Camî ye. Ji 32 rûpelan pêk hatiye. Seyda Mihemed Arif di sala 1994'ê de ev berhem nivîsandîye û heta niha jî neçapkirî ye.

Nimûneyek ji vê şerha malikên "Luccetu'l-Esrar"ê:

1

کنگری ایوان شه کز کاخ کیوان بر تراست
رخنه‌ها دان کش بديوار حصار دين دراست
(کنگری ایوان شه) قات بقات قوناغا شاه (کز) کوژ (کاخ کیوان)
قصرا برجا ستبرکا زهل (بر تراست) عالی تره (رخنه‌ها) شقوق برک شقیب (دان)
بزانه (کش بديوار حصار دين دراست) کو د دیوار کلا دين ويدايه.

5. Wergera kitêba Evdîlqadir Udeh ya bi navê "E'l-Îslam beyne cehl-i ebnaîbî ve 'ecz-i 'ulemât" : Ji "Erebî wergerandîye Tirkî.

6. Wergera beşa Îbadetê ya kitêba "Minhâcu't-Talibîn" ya Îmam Newevî: Ji "Erebî wergerandîye Tirkî.

Ev berhem wergera beşa îbadetê jî kitêba "Minhâcu't-Talibîn" ya Îmam Newevî bo Tirkî ye. Nehatiye çapkirin.

7. Wergera berhema Şêx Se'dî ya bi navê "Gulistan": Ji Farisî wergerandîye Kurdî.

Ev berhem bi sedan sal e di nav medreseyan Kurdan de dihat xwendin. Vegotina wê jî bi Kurdî dihat kirin. Seyda di vê xebata xwe ya girîng de jî ber ku feqîyan medresan bi rihetî û bi asanî bikaribin gulistanê Şêx Se'dî bixwinin, wergerandîye Kurdî û yek û yek



peyvên wê bi bêhnok û niqteyan ji hew cuda kiriye. Ev berhem 406 rûpel e.

8. Gotinên Pêşyan.

Seyda gotinên pêşyan ên Kurdî yên di nav civaka me de gelek belav bûne ji bo ku wînda nebin kom kiriye û bi tîpên “Erebî nivîsiye. Lê mixabin heta niha ev berhem jî nehatiye çapkirin. Ev behrem ji 200 gotinên Kurdî yên pêşyan pêk hatiye.

Çend nimûne ji vê kitêbê:

- Kesê ji nîvê xîrê negere, ne poşman e.*
- Nan bide nanpêjan, bira nenek xêde be*
- Aş li xiyalek, aşvan li xiyalek*
- Dengê defê ji dûr ve xweş e.*
- Serê du beranan, nakeve dîçek.*
- Ê bikeve de'wetê, ewê xwe bihejîne.*
- Kî dûr e, nûr e.*

9. Şerha “*Dîwana Camî*”: Ev şerh bi Kurdî hatiye nivîsandin. Şerheke nûwaze û bêhempa ye. Lêbelê Seyda şerha vê berhema hêja hêj tam ne qedandiye. Du cild in û cilda ewil nehatiye çapkirin.

10. Kitabu'l-Mexlûtat fî 'Ewamin Muxtelifat.

Ji gelek mijarên cihê yên dînî pêk hatiye. Bi zimanê 'Erebî ye. Ev berhem jî heta niha nehatiye çapkirin.

11. Wergera “*Menaqibê Dihlewî*”: Ji Farisî wergerandiye “Erebî.

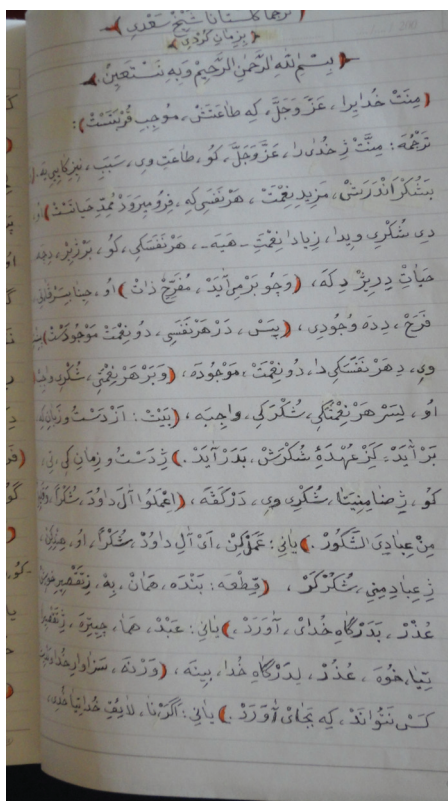
Seyda Menaqibê Dihlewî bi zimanekî sivik û herikbar wergerandiye 'Erebî'yê. Nehatiye çapkirin.

12. Wergera “*Maqamatê Mezherîye*”: Ji Farisî wergerandiye “Erebî.

Ev berhem jî wekî ya jorê heta niha nehatiye çapkirin.

13. Şerha icazetnameyeke Xalid Urekî⁶ ya bi hunerên edebî dagirtî.

Di vê icazetnameyê de şêx Xalid Urekî bi peyv û hevokên 'Erebî yên gelek 'ecêb û ne aşîkar behsa hin bûyer û babetên giring û balkêş dike. Hin peyvên “Erebî ku şêx Xalid ew bikaraniye zehf gi-



ran û edebî ne. Şêx Xalid ew berhem di sala 1271ê koçî de nivîsandîye. Seyda Mihemed 'Arif ew peyvên giran bê î'rab, şerh û şirove kiriye. Berhem 18 rûpel e.

14. Helbestên tesewîfî. Seyda li ser wefata şêx Nasiruddin şînegerî/mersiye nivîsiye. Mexlesa “*Arif*” bi karaniye û rumûza wî jî “Mîm û 'eyn” e. Mîm Mihemed û 'eyn jî 'Arif e.

Malikek ji helbesta wî:

Îlahî! Rehîm û Rehman, tu yî her weqt û her hîne

'Efu ki 'Arifê mehzûn, nebe mesken ji bo evham⁷

Helbestên Seyda heta niha nehatine çapkirin. Fotokopya helbestan di destê me de heye.

15. Wergera icazetnameya Evdîrehîm Rehîmî : Ji 'Erebî wergerandiye Tirkî.

Ev icazetname li aliyê Seyid Taha Arwasî ji bo Evdîrehîm Rehîmî hatiye amadekirin. Seyda Mihemed 'Arif di sala 1973'ê de li ser daxwaza Hacı Pertew Zapsû wergerandiye Tirkî û teslîmê wî kiriye. Nusxeyeke icazetnameyê ya wergerandî li cem Seyda Mihemed 'Arif e.

16. Billurdan Damlalar. Ev berhem bi Tirkî ye. Gotinên gelek balkêş û watedar di nava xwe de dihevine. Digel Luccetu'l-Esrar a Tirkî hatiye çapkirinê. Beriya vê de wergera qesîda der heqê Mehdî aleyhisselam ya Bahauddin 'Amilî heye. Ji rûpela 1 heta 56'ê Luccetu'l-Esrar e. Ji rûpela 57'ê heta 62'ê qesîda navborî ye. Ji rûpela 63'yê heta 164'e jî berhema “Billurdan Damlalar” cî girtiye.

Ji berhemên Seyda 8 Tirkî, 6 Kurdî û 4 jî 'Erebî ne.

Seydayê Mihemed 'Arif wek numûneyeke 'ilm, irfan û mirovayetiye di nav civaka me de jiyana xwe didomine. Ez hêvidar im ji Xwedayê Teala ku umrekî dirêj û bi bereket nesîbê wî bike.

6 Navê wî yê dirêj, Xalid kurê Silêman kurê Silêman el-'Umerî eş-Şirwanî ye.

7 Ev malikek ji helbesta wî ya bi navê “*Gazî li min*” de derbaz dibe.

Helbesteke jîndar ji Mewlana Celaleddîn

ji nava tariyeke nepenî hildikişe jiyana min
ez ji taritiyeke bêbinî çêbûm
pêşiyê şewqê çav li min şikand
tirsiyam
giriya

di mamostetiya demê de hînî çirayê bûm
paşê taritiyê devê xwe vekir
weke dêwekî runişt li teniştê min
tirsiyam
veciniqim
giriya

roj hat vê tariyê gelek nasên min bir
ber bi riyeke bêveger...

ez hînî jiyane bûm û min fêr kir ku
jidayikbûn destpêkeke ebedî ye û
hew xilas dibe

ez hînî demê bûm û ez bi wê ketim pêşbaziyê
di nava demê de min fêr kir ku
bi demê re ne pêşbazî aştî divê

ez fêrî însên bûm
paşê min fêr kir ku baş û nebaşên wan henin
paşê jî min fêr kir ku
di hundirê însên de toximê başî û nebaşiyê hene.

ez hînî hezkirinê bûm
û hînî ewlûbûnê...
paşê jî min fêr kir
ewlebûn ji hezkirinê payîdartir e û
hezkirin li ser hîma ewlehiyê bilind dibe

paşê ez fêrî tenê/qalikê însên bûm û
min fêr kir ku binê wî qalikê de ruhê wî heye û
ev ruh ji qalik gelekî bilindtir e

ez hînî gerdûnê bûm
paşê riyên ku vê evrênê ronî dikin...
di encamê de min fêr kir ku
ji bo ronîkirina gerdûnê
ronîkirina hawirdora xwe pêwîst e.

ez fêrî nêr bûm.
paşê ji bo aştîyê pir/zêde hilperîna wê
paşê jî min fêr kir ku
parvekirina nan bidadmendî,
çêtir e ji pir hilperîna wê...

ez fêrî xwendinê bûm
paşê min xwe fêrî nivîsandinê kir
piştî demekê
nivîsê min hînî min kir/ min bi min da naskirin
ez fêrî çûyînê bûm
paşê ez fêrî veqerê bûm ji bêtebatîyê/neqedandinê
û paşê jî
tevî xwe/ digel xwe ez fêrî çûyînê bûm. çûyîn... ax...

bi tena serê xwe
ez fêrî qebû xwestina dinyayê bûm. (meydan okuma)
di xortaniya xwe de...
paşê ez hînî fikra pêdiviya meşa bi qelebalixan bûm
paşê jî mi fêr kir ku meşa herî bi 'esl ew e ku lazim e
li dijî qelebalixa be...

ez fêrî ramîn/fikirînê bûm
paşê ez fêrî ramîna din ava qaliban/qeware bûm
paşê min fêr kir ku fikirîna herî saxlem
a ku meriv qaliban dişikîne ye...

ez fêrî girîngiya namûsê bûm
li malê...
paşê min fêr kir ku
meriv ji kesên ku ji namûsê pêparin namûsê hevî bike
ev bi xwe bênamûsî ye.
namûsa rastî ev e ku
dema ku guneh di binê destê meriv de be
meriv des navêje ye...

rojekê ez fêrî heqîqetê bûm
û min fêr kir ku heqîqet tûj e
paşê min fêr kir ku êş/tûjî ji bo jiyane lazim e, lê
weke tûjiya ku di nava xwarinê de ye, tenê ewqas...

ez fêr bûm ku tevdê jîndeyan/jîndaran wê mirinê ta'm kin
lêbelê tenê hinek ji wan wê jiyane ta'm kin

ez dostên xwe ne bi dilê xwe û ne jî bi 'eqlê xwe hezdikim
dibe ku dil bisekine
dibe ku 'eql jibîr bike
ez dostên xwe bi ruhê xwe hez dikim
ew ne disekine ne jî jibîr dike...

Wergêr: M. Zahir ERTEKÎN

Meşê Dixim Pê

M. Zahir Ertekin

Baran, bi ser serhişkiya min de dibare, şenkayî ye. Ma çi ji şenkayiyê xweştir heye.

Baran, nerm dike dilên teht û dilên ku kevîran dicû û dadîqurtîne. Ma kî ji dilên hişk sûd wergirtiye heta niha.

Baran tama jîyanê ye... Baran ava heyatê ye... rona-hiya dilên şikestî û westiyayîyan e.

Baran, azadiya dilan bilind dike û car caran hevalbiratiyê dike bi hêstirên germ re. Ma dema ku baran bi ser hêstirên kezêbşewitî bibare çi ji vê hêniktir heye. Dem û dewrana bêbaran weke çoleke xalî ye, herwiha mirovên ji baranê bêpar ji mîna darên bê per û bêfêkî ne. Qey ev tiştekî hindik e.

Baran! Ez ê her dem bi te re bim. Ez ê şopa te bajor û ez ê te bişopînim. Ez naxwazim bê te bijîm û xwe ji evîna te bêpar bihêlim. Ez ê tûrikê xwe bi hezkiriya hebûna te dagîrim. Zarokên min wê bi navê te û bi bêhna te bibin. Ciyê ku tu lê nebariyi her û her tarî û qirêj e. Ciyê ku tu lê dibarî, koşka hemû ciyan, deran û dilan e.

Baran ez û tu bi hev re... Her dem... Her şad û bextewar im bi hebûna te...

Li beyabaneke xalî, di nav xwe de û bi tena serê xwe me. Lingên min bê hêwl û bê taqet dimeşin, na na nemeşin dihulkumin, zîz dibin, xwe kaş dîkin. Di nava tozê de, bi zor ê xwe dikişînim. Hêdî hêdî şev li dinê digere. Şev dibe baran, bi ser min de tê û dest bi xuşînê kiriye baranê, bi hêz. Vîze vîza bayê çolê ye. Em jê re bayê pêşî dibêjin. Ev ba, bayê mizginiya baranê ye, loma jî ez pîr jê hez dikim. Çi tiştê ku min ber bi baranê dibe ez jê hez dikim. Çi tiştê ku min ber bi bêhna baranê ve dibe ez jê hez dikim.

Ew jî dixwaze peyamekê bişîne ji min re. Ma tiştekî bê peyam heye li vê gerdûnê? Ji nişka ve heyv dibe du şeq û çolistana ku min dihewîne, di şevê de dibe weke nava rojê. Ronahî rûniştiye li ser ruyê çolê. Ez ji xwe dûr

im, dûrtiyê xwe nêzîk kiriye. Bi xêra şewqa heyvê, ez bi xwe dihesim. Berê xwe didim çolistana ronî û meşê dixim pê.

Li rewşa xwe û li rewşa dilê xwe dinihêrim. Dilê min bi min dişewite û ez bi dilê xwe... Nikarim bêjim na. Nikarîbûn di min de şîn hatiye. Bêkêrîbûn ez ajotime. Lê dîsa ji ewrên baweriyê reş dîkin li jor. Bawer im ku ez ê vê carê rabim ser xwe. Bi îzna Xwedê. Car caran ditirsim ku ev bawerî jî bitefe. Na na wê venemire. Ez di vê mijarê de ramanên neyînî nexime bîra xwe, wê çêtir be. Dema ku ez çavê xwe digirim û vedikim çol li min digre. ‘Erd û ezman diqelişin û min daduqurtînin. Ez li çolê digirim. Ev tiştên ku ez dijim ne çîrokin ha, bila xelet neyê fêmkirin. Lewra ez dizanim ku çol ne tenê li welatên başûr in. Ji xeynî çolên navdar –weke çolên ‘erebîstanê- çolên rasteqîn di hundirê însanan de tên avakirin, zîl dîdî û guliyên xwe keskesor dîkin. Ev çolên ku di hundir de dilê merivan bi rengê xwe hine dike, zû bi zû rengê xwe naguherîne jî.

Serab û vîzevîza bayê kur gelek caran ji beyabanên hundirê însanan tên. Lewra dema ku meriv hundirê xwe bi pêdiviyê wê/xwe av nede, piştî avdanê meriv li tiştên wekî din jî miqate nebe, wê çol ne dûr be, di hundir de. Lê çol çiqas çol be jî, derfeta jêxelasbûnê her heye, baran her heye, heyv û hêvî her hene û av her heye. Ji xwe ez jî li vê digirim. Ez, çol, ax û meş bi hev re nin. Reqe reqa ‘ewran e û vaye dîsa ji kêfa ez ê dest bi girî bikim. Ken û girî... ba û baran... ez û ew rewşa nepenî...

Çiqas derew hene ku digevizin di nava jayanê de. Meriv hay ji van heye û loma carna jiyana çola xweştir tê ji însanan re. Derew berê, serê xwediyê xwe diêşîne, dişkîne paşê jî dibe jehr ji bo civakê. Yekî ku sincê wî hînê derewê nebûbe, zor e. Nikare di binê vî barî de xwe bilivîne. Loma ez jî li zarokatiya xwe digirim. Ruhê zarokatiya min li xwe digere û ez jî, li zarokatiya xwe... Ji xwe di van demên wîlo de ez dixwazim xwe bavêjim zarokatiya xwe. Zarok û meş. Rê û raman... ling û

rabirdû... tevliheviyek heye, lê bawerim wê ev tevlihevi were parzinandin û wê hêvî biwelide. Xewn be jî ev xiyala min e. Xiyal be jî ev romana min e. Roman be jî ev rasterast, rasteqîna jiyana min e. Zarokatiya xwe li xwe dipêçim û xwe davêjim bextê xwe yî tobedar û zarokane. Ma gelo di zarokatiyê hertişt ne ji dil bû. Bidilûcanî ne çavkaniya zarokatiyê ye? Bi vê ramanê ez û zarokatiya min di vê şevê de li xwe/ li min digirim. Di encamê de wê çi derê pêş me nizanîm, lê hêvîdar im. Zarokatî li ber çavê min dibe weke bihuşteke xweser. Jixwe ku ne ji xiyalên zarokatiyê be, dê gelek caran jiyan bi dûr keve. Ma ne wisa ye?

Dimeşim... Tu dibê qey ewqas ez ê ji nazan belawela bibim. Hema hindik maye ku ez ê dev li dilê xwe bikim. Lê ev birçibûn ne birçibûna rojane û normal e. Li nanê tenûrê û mastê miyan nagerim. Tu divê qey ez zuwa bûme û hindik maye ku pûç bibim. Çima wisa ye nizanîm. Ez zikûzuwa bûme. Hema tu bêje ez li hêviya baranekê me. Ku baraneke xweş bihata ez ê ji bibariyama û ji ziwabûn û qudumşikestinê rizgar bibama. Wê gavê dibû ku min ji xwe re bihuşteke ava bikira. Bihuşteke ku ji baranê hatiye ava kirin... Bihuşteke ku ji dotina çavên min hatiye xwarê... Bihuşteke natûralîst... Bihuşteke...

Bihušta ku ez di xiyalên xwe de ava dikim, weke ku bibe bihušta hemû kesî. Yan na ez bihušta kesî nakim qurbana bihušta xwe. Ez ji bo avakirina bihušta xwe, naxwazim bihušta kesî lal bikim. Ma mirovahî bi vê xeletiyê heta niha nebûye sedema kuştina bi milyonan mirovan û binpêkirina mafê wan?

Dimeşim... Bi qismetê xwe razî, dimeşim. Gilî û gazinan ji tu kesî nakim. Ger ku nakokî hebin jî, ji min in. Ez ê (divê) bi destê xwe çak kim, her tiştî. Heta ku ji min bê ez ê di ber xwe de bidim, ji bo rabûna ser piyan. Ez ê ji nû ve hevokan rêz bikim ji bo derûniya dilê xwe. Ji bo gulîstaneke azad, ez ê binefsên herêma xwe biçînim. Ez ê ji nava rezên maseran tiriyê marzone bidim hev û ji bo pêşeroja xwe mewij û benîyan çêkim. Ez ê xwe bavêjim Çemê Dicleyê û dilê xwe hênîk bikim. Ez ê ji bo dilekî bikul û bikeder weke şanogerekî tevbigirim. Ma çi dibe? Qey ne hêja ye ku meriv ji bo alikariya rakirina dilekî, li ser piyan, rûnê. Ez ê rûnim ji bo ku ew rabe ser xwe. Qet tişteke jî nabe, wê gelek baş be jî. Ez ê ji dayika xwe re bêjim dayê; 'poşman û xemgîn nebe û nebêje çima min ev kurik welidand. Ji xwe ev yeka ne bi destê te bû. Ya din jî, tu yê kêfxweş û serbilind be ji bo hebûna min. Dev ji nazîyan berde û xwe girêde, lewra cejna dilan nêz e.'

Em ê xwe bigihînin bihareke rengîn. Wê baraneke bi coş xwe li me bigre. Dest û lingên me wê ji nû ve werin ser xwe û wê bi xwe bihesin. Bilbil û şalûr wê dest bi xewndina qesîdeyên qametelif bikin. Ez û tu em ê di westê de xwe bigihînin şahiyê. Ma qey em ê heta hetayê di nava doşeka xemsariyê de bin. Ma ne te digo ev dinya bihorbar û çendrojek e. Êêê. Madem wisa ye çima em ê di van çendrojanan de, ji xwe, ji hev û ji dil û ruhê dinyayê, xwe bixeyidînin. Ma dibe?

Bilbil li textê xwe yî zêrîn rûniştiye. Destê xwe avêtiye saza xwe. Ji dîwana Kerbelayî, Herîrî û Teremoxî dixwîne. Ma deng nayê te jî? Ka em ê herin jê re li çepika xin û wê têrxelat bikin. Tu divê qey bi salan e ez li hêviya vê dîmenê bûm. De ka rabe em herin.

Revrevik û leylan di çolê de dev ji xwe berdidin. Baran dibare û sûlav difûrin. Ma ne va ye barana bi coş me pêşwazî dike û em bi çavê xwe wê maçî dikin. Ma ez û ew çola beyabanî ne li hêviya vê baranê bûn? Dixwazim ji serî heta binî şil bibim, bi vê baranê. Şil bibim û bi vê sayê xwe bişom ji her bêhêvîtiyê. Ji nerazîtiyê, ji gemariyê, ji nebaşiyê, ji kezebreşiyê, ji durûtiyê, ji hesûdiyê, ji zilmetiyê, ji xurbetiyê, ji tî û birçîtiyê, ji ji ji...

Ka ez ê dest bi çîrokekê bikim. Tu jî hema bi derewan be jî godarî bike. Di piştî vê baranê de wê çîrokek xweş venede tu dibê? Min xiyalên xwe yên şikestî avête binê Behra Wanê, ji bo ku cinawirê Behra Wanê wan bixwe. Min fam kir ku li dinyayê çiqas xem heye ew qas jî şadimanî heye. Her tiş bi qasî berevajîya xwe heye û herdu alî jî weke hev dixebitin. Li aliyekî mirin li aliyê din zayîn. Li aliyekî zilm li aliyê din 'edalet. Li aliyekî, lê li aliyê din...

Çolên ku di hundirê min de zîl dane bila bi bayekî bextiyariyê belav bibe. Bila baran dev ji xuşxuşa xwe bernede. Bila bi dengê baranê, bi bêhna axê û bi reng û dengvedana nûpeldayan mest bibe dilê min. Bila ax ji nû ve şitilên di hundirê xwe de xwedî û kedî bike, ji bo pêşerojê. Bila pel ji nû ve vebin. Bila şax û guliyên daran ji nû ve xwe bixemilînin bi rengên newrozên. Bila bihar her hebin û şitilên şadimaniyê serê xwe ji binê axê rakin. Ger ku zivistan bûya min ê bigota bila berfîn jî serhildana bidomînin. Lewra rewşa ku berfîn tê de dijîn gelekî dişibê rewşa me. Cudahiya me û wan ev e ku ew nikarin biqîrin û nikarin binivîsin.

Îja de ka bila barana çavê min û barana derve ji têkevin destê hev û di hewara çolan de herin. Ma tu dibê wê nebaştir be...

Di Heyama Eyyûbiyan de Jina Kurd

(Mensûbên Xanedanê)

-2-

Ahmet Demir

Werger: Zafer Berdestî

Xatûna Baba

Keça Eseduddîn Şêrkoh b. Şadîyê apê damezrînerê 'esil yê dewleta Eyyûbiyan Melîku'n-Nasr Selaheddîn Yûsiv ê l. e.

Xatûna Baba, parek ji gundê Beytuddar, parek ji gundê Berkûm a girêdayî parêzgeha Helebê, xaniyek, himamek û gundê Kamid dikire û *Medresa Adîliye ya Biçûk* a Dimişqê ava dike.

Xatûna Baba evan deran heta ku bi xwe li jiyânê ye li ser xwe weqîf dike. Piştî mirîna xwe jî evan deran bi şertê wekî mal, gor û medrese were bikaranîn û di vê medreseyê de, mûîd, îmam, muezzîn, dergevan, berdestî û bîst telebe bimînin ji Zuhreya keça apê xwe yê Melîk 'Adîl re weqîf kiriye.

Pey re Xatûna Baba di seneda weqfê de hin guherîn kir. Hin der ji bo weqf û deynên medreseyê veqetand. Hin der jî weqfî eqreba û koleyên xwe yên azadkirî kir. Li gorî gotina Kurê Qadî Şûhbe¹ ev guherîn di Remeza-na 655/ îlona 1257'ê de hatiye kirin.²

Sit Ezra

Sit Ezra, keça Melîk Nûrû'd-Dewle Şehînşahê kurê Eyyûb e. Di 10ê Muhەرrema 593an/3yê Kewçêra/Çileyê Pêşîn a 1198an de wefat kir. Di tirba medreseya xwe de ya di devera Deriyê Nasr de hat defin kirin.³

Şehînşah, bavê serwerê Baalbekê Melîk Emced, Îzzeddîn Ferrûhşah û serwerê Hema-yê Teqiyûddîn 'Umer e jî. Di dema dorpêçkirina Dimişqê de ji aliyê Xaçparêzan ve, di Rebî'ulewwel 543/Tîrmeh-Tebax 1148'ê de şehîd bû.

Gelê Şamê di derbarê vê keybanûya Eyyûbiyan de xwedî qene'etek baş bûn. Sit Ezra zehf hez dikir ku karên qenc bike û herdem xêr dikir. Xatûna Ezra *Medreseya Ezrawiye* ya Şamê ya ku pê re tê nîsbetkirin

daye çêkirin.

Xatûna Ezra, xûşka Îzzeddîn Ferrûhşah, meta Melîk Emced û diya hakimê Safedê Melîk Mesûdê kurê Sadeddîn û Bedreddînê ferman-darê muhafîzan yê Şamê ye. Ev herdu birayên ferman-dar ên mezin, kurê Hacıb Mubarekê kurê 'Ebdullah in. Li cem Selaheddîn cihekî wan î mezin hebû, herdu jî di sala 602/1206'ê de , yek di meha Remezanê de, yê din jî di Şewwalê de mirin.

Hin çavkanî mirina Xatûna Ezrayê hem li beriya çêkirina Medreseya Ezrawiyyê hem jî beriya mirina bavê wê dinivîsin. Li gor gotina Zehebî, di mala xwe Ezrawiyyê de hat defin kirin. Mala xwe daye dayîka xwe, dayîka wê jî ew ji bo Şafî'î û Henefiyan weqîf kir-riye.⁴

Lê gelek çavkanî, wexta ku behsa jiyana Xatûna Ezrayê dikin, dibêjin ku wê ev medrese daye çêkirin.

Xatûna Zuhre

Zuhre, keça Melîk Adil Seyfiddîn Ebûbekirê kurê Eyyûb e. Xanima Zuhre, *Medreseya Biçûk a Adîliyyê* di sala 1259'ê li hemberî Darul Hadîsul Nûriye es-Suxrayê, li pêşiya Dîmaxiye û Îmadiyyê, li rojhilatê li nav Babulfereca li rojhilatê deriyê kelhayê ava kir.

Ev medrese berê maleke bi navê kurê Mewsiq bû. Xanima Îsmetuddîn ev mal da Xanima Zuhre. Xanima Zuhre jî ev mal, Gundê Kamid⁵ ji herêma Helebê gundê Berkumê parek⁶, perçek ji gundê Beytul Deyr û bi tevê hema-meke bi navê Îbnê Mewsik da keça apê bavê xwe Eseduddîn Şêrkoh Xatûna Babayê. Paşê jî ev der dê bibin cihê defnê, medrese û mesken. Xanima Zuhre, ji bo medresê şerta muderrisek, nêrevan, mela, muezzîn, dergevan, kargêr û bîst xwendekar danîbû. Hin cihên medreseya navborî di Remezan 655/îlon 1258'ê de ji bo mesref û karên medresê, qismek jî da eqrebayên xwe û xulamên xwe.⁷

4 En-Nuaymî, *ed-Daris*, I/ 374.

5 Dibe ku jî gundên Libnanê Kamidu Luz be. Li bakurê Rasiyayê ye.

6 Di navbera riya Heleb û Maretu Nûmanê de ye.

7 Muhammed Hayr Yusuf; *İslam Tarihinde Kürt Kadını*, 39-41

1 Kurê Bedran, *Munademet el-Etlal*, 127-128

2 Muhammed Xayr Yûsûf, *İslam Tarihinde Kürt Kadını*, werger: Mehmet Demirdağ, Ali Rıza Seven, Stenbol, 2004, 31.

3 Kurê Kesîr, *el-Bidaye we'n-Nihaye*, XIII, 90

Xatûna Dayfe

Xatûna Dayfe, keça Melîk Adil Seyfeddîn Ebûbekir Muhemmedê kurê Eyyûb, hevsera Hakimê Helebê Melîk ez-Zahir Gaziye kurê Selaheddîn, dayika xwediye Helebê Melîk el-Ezîz û pîrika xwediye Şamê Melîk en-Nasir e. Di sala 581/1185 an jî 582/1186'ê de di Keleha Helebê de ji dayik bû.⁸

Digel ku di gelek çavkaniyan de navê wê "Safiye" derbas dibe jî wekî ku Ebul Fîda diyar dike bi rastî "Dayfe" ye. Dema ku ji dayik bûye li cem bavê wê Adil mêvan hebûye. Wî jî navê wê "Dayfe" (mêvan) lê kiriye.⁹

Xatûna Dayfe beriya ku bi Melîk ez-Zahîr re bi-zewice, eta wê Gaziye Xatûn bi wî re zewicandî bû. Piştî mirina Gaziye, Xatûna Dayfe ya ku bi Zahir re dizewice, di şeva îne, 11'ê meha Cemadiyelûla di sala 640/1243'ê de di Keleha Helebê de ji ber birîneke di zikê wê de derketibû ji tayê wefat kir û li Keleha Helebê het veşartin. Ji ber mirina wê deriyên Helebê sê rojan girtî man. Li tirba kelehê li rex kurê wê Melîkul Ezîz hat definkirin.¹⁰ Piştî wefata Xatûna Dayfeyê neviyê wî yê 13 salî Melîkun Nasr Selaheddîn Yûsivê II. Hat serî.¹¹

Di jêderkan de behsa bi reng û dengiya daweta Xatûna Dayfe tê kirin. *Melîk Zahir, bi apê xwe Adil re di meha Muharrem a sala 609(z.1231)'ê de li hev kir û bi keça wî re zewicî. Eqda zewacê, li Şamê bi du wekilan li ser 50 hezar zêrî hate kirin û li Helebê re hate şandin. Cihêzê wê bi tevê dused carîyan bi sêsed û pêncî hêştir û 50 hêstirî ve hat kişandin. Gava gihişt ba Zahir, Zahir bi qîmeta sêsed û pêncî dirhemî mucewher û eşyayên bi qîmet ên din dayê.*¹²

Xatûna Dayfe, gava ku kurê wê Melîkul Ezîz mir, wekî siltanan hukum kir û gelekî baş bi rê ve bir. Di şeş salan de di nav gel de bi edalet, dilovanî, durustî û comerdî hukum kir û di diyarê Helebê de hemû neheqî rakir. Di dema rêvebirîya xwe de giringiyeke mezin da avakirina welat û karên qenciye. Xatûna Dayfe girîngî

dida feqîran û gelek sedeqe û nefeqe dida wan.¹³

Ev prensesa han a Eyyûbî ya ku jiyana wê ya siyasî jî gelek bi tevger bû, piştî mirina kurê xwe Melîkul Ezîz, li ser navê neviyê xwe Selaheddîn Yûsivê II. hat serê Eyyûbiyên Helebê. Di vê vedorê de axên Eyyûbiyên Helebê ji birayê xwe Siltanê Misrê Melîkul Kamil re berneda. Siyaseteke serkeftî meşand û nehîşt pevçûn derkeve. Di vê vedorê de Eyyûbiyên Helebê jî bi tevê rêvebirên Eyyûbî yê din tevî tifaqa Melîk Kamil a li dijî Selçûqiyan Anatolyayê bûn. Tifaqa bi Melîkul Muezzem, Melîkul Salih û Melîkul Eşref re hat kirin Xatûna Dayfe bihêztir kir. Gava ku niyeta Kamil a bidestxistina axên Helebê hat fêmkirin, Melîkên girîng ên Sûrî û el-Cezîrê, berê xwe dan Siltanê Misrê Kamil.¹⁴

Xatûna Dayfe, li Helebê *Medresa Firdews* da çêkirin, di sala 1236'ê de ev der kir tirbe û tekya. Mal û hebûnên mezin weqfê vê medresê kir. Bi vê ve girêdayî divê were bibîranîn ku ji bo pêdiviyên vê derê li gundê Kefr Zeytayê weqfên mezin tehsîs kir. Gelek qarî(xwendeyên Quranê), sofî û feqîh li vê derê hatin bichikirin.¹⁵

Stûnên vê medresê hê jî li ser piyan e û mizgefta wê ava ye. Lêbelê ji cotkarên derdora wê re bûye goristan, pêdivî bi çêkirinê heye. Li ser kîtabeya dîwarê hewşa wê piştî Besmele û çend ayetên sûreta Zuxrûfê ev îfade hene:

"Ev der e ku çêkirina wê bi emrê xwediya hîcaba bilind, alîcenab, melîkeya dilovan, îsmeta dîn û dinê keça Siltan Melîk Adil Seyfeddîn Ebûbekirê kurê Eyyûb Xatûna Dayfe ye. Ev çêkirin, di dema Mewlana Siltan Melîk Nasir, alim û adil, micahîd û muzaffer, selaha dîn û dinê, Melîk Ezîz Muhemmed(alîkarê emîrul mumînîn) ê kurê Melîk Zahîr Gaziye kurê Yûsiv kurê Eyyûb de û di bin berpirsiyariya bendeyê feqîr Ebdulmuhsîn el-Ezîzî en-Nasirî de, di sala 614'ê(m.1236) de hatiye çêkirin." Di mihraba wê de çêkirina wê hunera kîjan hosteyî ye hatiye nivîsîn: *Hunera Hesenê kurê Effen*.¹⁶

Xanima Xetîce

Ev prensesa Eyyûbî, keça yek ji hukumdarên Eyyûbî Melîk Muezzem Şerafeddîn Îsa, xûşka Selaheddîn Dawûd e. Di sala 1262'ê de di baxçê Merdanî de wefat kir. Li çiyê, bal tirba Şêx Fernetî di tirba ku bi xwe çêkiribû de hate definkirin.

8 İbnu'l Adim; *Zubdetul Heleb Min Tarixi Heleb*, nşr. Halil Mansur İbrahim, Beyrut, 1996, 513. İbn Wasil; *Muferricul Kurub Fi Ahbari Beni Eyyub*, Nşr. Cemaleddin Şeyyal, Kahire, bê tarîx, V, 312. Ebu'l Fîda; *Tarîxul Beşer*, II, 275.

9 Ebu'l Fîda; (*el-Muxtasar fî Axbarîl-Beşer*), III, 171. Safedî, *el-Wafî bi'l-Wefayat*, XVI, 328, Xaşiye

10 İbn Wasil; *Muferric*, V, 312.

11 Ebu'l Fîda; *Tarîx*, II, 275; Ebdullah el-Yafî; Mîr'atul Cînan we İbretul Yekezan, IV/151-152. Di vê navê de tê dîtin ku Yafî ev Selaheddîn wekî kurê Eyyûb Selaheddînê I. nişan kiriye. Ji ber vî gava Mîr'atul Cînan hat lêkolinkirin divê ev hisûs were berçavgirtin. Bnr: Yafî; *Mîr'at*, heman cih.

12 En-Nuaymî, ed-Dimeşqî; *Ed-Darîs fî Tarîx el-Medarîs*, I, 344.

13 Safedî; *el-Wefa bil-Wefayat*, 16/328.

14 İbn Wasil; *Muferric*, V, 121, 130, 136, 180-181, 287-288,

15 Mustafa Kılıç; *Melîkû'n-Nasir II. Selaheddin Yusuf Devrinde Eyyubiler Devleti*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 2001, İstanbul, 63-66.

16 Muhemmed Kurd Elî; Xîtat eş-Şam, VI, 106. Muhammed Hayr Yusuf; *İslam Tarihinde Kürt Kadini*, 42-44

Li Şamê Salihîyeyê, **Medresa Murşid** a li qeraxê Rûbarê Yezîd vê xanimê daye çêkirin. Medrese di sala 1257'ê de li Darul Hedîs el-Eşrefiyê hatiye çêkirin. Li vê medresê Şemseddînê kurê Ateullah el-Ezreî ders daye. Piştî wî ji çar dersdarên vê medresê yê dawiyê Şemseddîn el- Herîrî ye. Ebdulqadir Bedran ji bo vê medresê wiha dibêje:

Min Medresa Murşidiye dît. Li ser deriyê wê piştî *besmelê* ev nivîs hatibû neqşkirin: *Ev medrese, weqfa xanima hêja Îsmetuddîn Xatûn a keça Siltan Şerafeddîn Îsayê kurê Melîkul Muezzemê kurê Siltan Melîkul Adil Seyfeddîn Ebûbekirê kurê Eyyûb e. Ev jî: Parek ji sî û pênc parên Hemama Kaîn; Pênc parên aşê Terful Hamîs û parek ji heftan; Xaniyek li Çiyayê Salihîye; Parek ji Qesra Takyeddîn û heft û hisse, ji çaryekê parekî, heştîyekê parekî û sêzde hisse; Li gundê Turre parek, ew jî ji sisêyan dudo, sisêyan yek û heft hiss; Ji Xan parek, ew jî heşt û nîv par e; Ji Koşka Malûl adi Habbetul Asalê de parek, ew jî sê hisse ne; Ji Cebbeyê hissek û nî; Li Qurbaniyê heft hisse û hemû Baxçeyê Merdaniyeyê malê weqfê ne. Ev nivîs sala di 1253'ê de hatiye nivîsîn.¹⁷*

ALIMÊN MUHEDDÎSE

Ji Xanedana Eyyûbî bi qasî ku têkevin nav çavkaniyên dîrokê di qada hedîsê de gelek melîke derketine pêş. Ev prensesên ku feeliyetên wan gelek in, hurgiliyên wan bi serê xwe dikarin bibin mijara maqaleyekê. Em ê li vir tenê bi navên wan îktifa bikin.

1. Fatîma: Keça Melîk Muhsîn Ehmedê kurê Siltan Selaheddîn e. Muheddîse ye. Li Sala 1201'ê ji dayik bû. Fatîme, ji Henbel, Ebû Hefs Umerê kurê Muhemmed kurê Tebirzed, Sittul Ketebe Nîmeta keça Eliyê kurê Elî Teran û ji yê din hedîs bihîstye û ragihandiye.¹⁸

2. Kutlume: Kutlume, Keça Nasreddîn Muhemmedê kurê Îbrahîmê kurê el-Melîk el-Adil es-Seyfeddîn Ebûbekrê kurê Eyyûbê kurê Şaziyê kurê Merwan e. Xûşka Eş-Şems Muhemmed e jî. Li sala 1344'ê bûye. Muheddîse ye.¹⁹

3. Xatûna Zumrud: Xatûna Zumrud, keça Necmeddîn Eyyûb e û xûşka Siltan Selaheddîn e. Di jiyana xwe de ji qencî û isanan hez kiriye û ji bo çêkirina îbadetxane û medreseyan her di nav xîret û alîkeriyê

¹⁷ Di vê derheqê de ji bo zêdetir agahiyan bnr: *Hîtat eş-Şam*, VI/94. Ibnu Bedran, *Munademet el-Etlal*, 200-201. Muhammed Hayr Yusuf, *Îslam Tarihinde Kürt Kadını*, 32.

¹⁸ Ji bo jiyana wê bnr: *Sezeratu Zeheb*, V, 362. *A'lamu Nîsa*, III, wefata wê li 32'ê 661(z. 1263) hatiye nivîsandin.

¹⁹ Bnr: *Sehawî, ed-Dawul Lamî*, XII/16.

de bûye.²⁰

4. Sittul Iraq: Sittul Iraq, keça Eyyûbê kurê Şadî ye, ehlê qencî û isanê bû. Di sala 574/1178'ê de li Helebê kuçeya ku lê rûdinişt weqf kiriye.

5. Xatûna Melîke: Wekî Ummul-Muzaffer tê zanîn. Keça Melîk Adil Seyfeddîn Ebûbekrê kurê Eyyûb e û hevsera Melîk Mensûrê ji binemala Eyyûbiyan e. Li sala 616/1219'ê wefat kiriye.

6. Xatûna Niseyb: Keça Melîk Muzaferuddîn Yûnisê kurê Şemseddîn Mehmûdê kurê Melîkul Adil Seyfeddîn Ebûbekrê kurê Eyyûb e. Ji muheddîseyên navdar ên dema xwe ye. Li sala 667/1269'ê di 90 saliyê xwe de wefat kiriye.

7. Xatûna Gaziye: Xatûna Gaziye, keça Melîkul Kamil Muhemmedê kurê Melîkul Adil Seyfeddîn Ebûbekrê kurê Eyyûb e.²¹

ENCAM

Xanedana Eyyûbî ji Azerbeycanê hatine û pêşiyê bi Tirk Boriyan ve paşê bi Zengiyan ve hatine girêdan. Girêdana bi rêvebirinekê ve ya binemala kurd a Eyyûbî, li gorî piştgirîdana Îslamê ya wê rêvebiriyê û nêrîna wan a li dijî Xaçiyan diyar kiriye. Eyyûbiyên ku Misir bi dest xistine, pêşiyê yekitiya Îslamê pêk anîne paşê jî bi Xaçiyan re têkoşiyên e. Rojhilata nêzîk hema bi temamî ji Xaçiyan rizgar kirine û bûne dewleta herî bihêz a alema Îslamê. Ev dewleta ku ji liyê siyasî ve alema Îslamê ihya kiriye di heman demê de ji aliyê civakî û fikrî ve ew derxistiye radeyeke bilind.

Di erdnigariya siyasî û civakî ya ku Eyyûbiyan pêkaniye de mîr û jin gihîştine her derê jiyane, li ser navê pêşketina civakî di navbera însanan de pêşbirkek dest pê kiriye. Di vê riyê de jinên Eyyûbî serî kişandine û ji jinên din re jî bûne mînak. Ji bo geşepêdana welat û pêşketina wê ya civakî û çandî bi qasî endamên mîr yê binemalê endamên jin jî xebitîne. Xatûna Rabîe, Xatûna Baba, Sit Azra, Xatûna Zuhre, Xatûna Dayfe, Xatûna Xetîce, Xatûna Zumrud, Sittul Iraq, Xatûna Melîke û Xatûna Gaziye ji van tenê çendek in. Ev li gorî hêza xwe li ser pirsgrêkên gel sekinîne, di siyasetê de, perwerdehiyê de, tendurustiyê de, piştgiriya civakî de bi xwe rol lîstine. Bi vê ve girêdayî ji aliyê jinên Eyyûbî ve gelek nexweşxane, medrese, weqf, malên tendurustiyê hwd. hatine saz kirin. Gelek jinên Eyyûbî bi taybetî di warê perwerdehiyê de derketine pêş.

²⁰ Bnr: Yafiî, *Mîrat el-Cenan*

²¹ Ji bo agahiyên zêdetir di derbarê Xanimên muheddîse yê binemala Eyyûbiyan de bnr: Muhammed Hayr Yusuf, *Îslam Tarihinde Kürt Kadını*, wer: Mehmet Demirdağ, Ali Rıza Seven, İstanbul, 2004, 79-91.

Ez Mirim 'Erş Hejiya

Seyfeddin AYKAÇ

Medîne... Bajarê evînê... Çavkaniya evîniyê dixulxule, bi piste pista mirovan. Dibêjin “xortekî biyanî bav û diya xwe terk kiriye, warê xwe di cî de hîştîye û hatiye van deran.”

Şevêkê dengêkî bêkes hate bihîstin li jora çiyayê Qûbeysê “Heke êla her du Se’dan bibin misilman êdî tirsî Mihemmed ji Qureyşîyan namîne.” Bi roj, ji hev pirs kirin “‘Eceb Ew herdû Se’d kî ne?” Şeva dîtir ev dengê bê Xwedî cardin hate bihîstin “Gelî Se’dên Ews û Hezrecîyan, hûn alîkariya ew kesê ku ji bo xelasiyê gazî mirovan dike, bikin.” Hate fêmkirin ku yek kurê Mu’az e yê dîtir jî, kurê ‘Uba-de ye.¹

Xortê biyanî Hz. Mus’ebê kurê ‘Umeyr (r.x.l.) bû. Hz. Resûlullah ‘aleyhîselam, emrê wî kiribû ku ê biçûya Medîne û ji mirovan re behsa dîne heq bikira.

Hz. Mus’eb rûken bû, zimanê wî şîrîn, bi fesa-het û bi beyan bû. Xortekî delal bû Mûs’eb. Qasidê yekemîn bû ji bo qasidê Rebbê ‘alemê (r.x.l.).

Hz. Mus’eb û hevalên wî ji mala Es’adeyê kurê Zurare derketin û xwe gihandine baxekî. Wê wextê germahiya nîvro kêr bibû, êdî hênkariya êvarê xwe dabû ser bajarê Yesrîbê. Di binê dareke xurmê de rûniştin. Çend heb xort li dora wan civîyan û guhdariya Hz. Mus’eb (r.x.l.) kirin.

Se’dê kurê Mu’az, ji dûr ve dît ku ew xortê biyanî cardin ciwanên Medîneyê berhev kiriye û wan bi gotinên xwe ji rê derdixe. Ji vî tiştî re kêfa wî nehat. Li cihê xwe sekinî û qederekê li wan mêze kir. Ji bo ku Es’ad kurê xaleta wî bû, hez nekir here

cem wan û dilê wî bihêle. Ji ‘Useyd re go: “Here ji wî xortî re bêje bira li ‘erdê me derkeve û xortê me yê bê ‘eqil ji rê dernexîne.” Ew û hevalê wî ‘Useyd, mezinên qebîla xwe bûn. Ehlê Medîne hemî, çî ‘Ereb çî cihû qedr û qîmeta wan digirtin. Nemaze Se’dê kurê Mu’az, hem li cem qebîla xwe hem jî li cem gel pir bi qîmet bû.

‘Useyd çû cem wan û bi hêrs ji Hz. Mus’ab re: “Tu li vir çî dikî? Tu çima van xortên me ji rê derdixî, nîzanim te xwîna xwe xistiye kevçî, rabe û bi zû ji vir bişeqite.” Dema wî wisa go, Hz. Mus’ab, serê xwe rakir û bi rûyekî ken li ‘Useyd nêhêrî, “Ka runê, bîstikekê li min guhdarî bike, heke te xebardanê min ne‘eciband, ez ê rabim herim.” ‘Useyd ji vê gotinê kêfxweş bû. Rûnişt û li Hz. Mus’ab guhdarî kir. Hz. Mus’ab (r.x.l.) bismillah go û dest bi xwe-dina Qur’anê kir. Melek hatin û bi her aliyên wan ve civîyan. Çiqas diçû melek zêde dibûn û bêhneke rengîn belav dibû. Piştî demeke kurt, ‘Useyd û melek digel hev gotinên Hz. Mus’ab dubare kirin: “Eşhedû en la îlahe îlallah...” Hz. ‘Useyd ji Hz. Mus’ab re wiha go: “Ez ê a niha ji we re wî merivê hanê bişînim, heke ew bibe misilman, Êla wî hemî wê bibe misilman. Hûn xwe ji bo wî amade bikin, ez ê wî ji we re bişînim.”

‘Useyd çû cem Se’d û gote wî « min tiştêk ne-xiste serê wan, ka tu here bê tê çî bikî? » Se’d radibe û bi hêrs ber bi wan ve diçe. Dema gihîşte cem wan çêrê wan kir. Hz. Mus’ab wî jî bi gotinên xwe yên şîrîn da rûniştandin. Behsa Îslamê, qasidê Xwedê û Qur’anê kir. Her çiqas behs dirêj kir reng û rûyê Se’d xweş dibû. Dawiyê Hz. Se’dê kurê Mu’az kelîma Şehadetê anî û bû misilman. Bi misilmanbûyîna Hz.

1 Beyheqî, Delaîl 2/428. Teberî 2/380.



Se'd qebîla wî hemî bû misilman.

Resûlullah 'eleyhîselam ji bo herba Bedrê bi sehabeyên xwe dişewirî. Hêjmara sehabeyên Ensar bêtir bû. Ji ber vê yekê vegeriya alê ensara û ji wan pirs kir: “Gelî Ensaran! Hûn çi dibêjin, çi tewsiye dikin?” Hz. Sa'd (r.x.l) rabû ser pê û bi dil û can wiha go: “Ya Resûlullah! Me bawerî bi te anî û ew kitêba ku ji te re hatiye şandin me bi wê îman anîye. Me soz daye te ku, em di vê riyê de, ji binê emrê te dernakevin û em ê îta'eta te bikin. Ya Resûlullah! ez sond dixwum bi navê Xwedê, tu vê behra hanê nîşanî me bikî û xwe bavêje navê, em ê jî bidin pey te. Ji me tu kes xwe nade paş. Ji 'edet û halê me ye ku em di herban de bi sebr û bi sebatin. Bi îzna Xwedê em ê, te bi kirinê xwe kêf xweş bikin. Me li aliyê bereketa Xwedê ve bi rê bixe” gotinên Hz. Se'd pir kêfa Resûlullah 'eleyhîselam anî. Resûlullah 'eleyhîselam wiha go: “De haydê li aliyê bereketa Xwedê ve bi rê kevin. Mizgîniya min li we be ku Xwedê ji herduyan yekî ji me re we'd kir (ev her du we'd yek karwana Qureyşîyan e ku ji Şamê tê û ya dine jî herb kirina bi Qureyşîyan re ye). Bi Xwedê ez, ji niha ve miriyên Qureyşîyan û cihê wan ên ku wê lê bêne kuştinê dibînim.”

Misilman di herba Bedrê de serfiraz bûn. Piştî herba Bedrê, herba Uhudê çêbû. Muşrikên Mekkeyê bi herba Uhudê dilê xwe rehet nekiribûn. Ji ber ku Resûlullah 'eleyhîselam Cihûyên Benî'nadir li medîneyê bi kotekî hatibûn koçberkirin, çend heb mezinên wan rabûn çûne Mekkeyê cem muşrikan? Ji wan re «Hûn rabin û êrîş bidin ser Mihemmed, emên jî aliyê we bikin.” Gotin.² Cihûyê benî Qu-

reyziyan jî di Medîne de dijiyan û ehda wan ji misilmanan re hebû. Ew jî, ji rê hatin derxistin. Benî Qureyziyan jî nûçe şandin ji Ebu Sufyan re “Hûn di herbê de bi sebr bin em ê li pişt misilmanan de êrîşî wan bikin û em ê koka wan biqelînin”³ gotin.

Cardin bi komeke mezin dicivin ser hev. Ji bo ku misilmanan li ser rûyê dinyayê rakin. Hz. 'Umer tê cem Resûlullah 'eleyhîselam “Ya Resûlullah! Benî Qureyziyan ehda xwe xera kirin.” Bêhna Resûlullah 'eleyhîselam teng bû û di nava lêvên wî bi dengekî zexm “Hesbûnallahû we Nî'mel vekil” derket. Ango Xwedê bi tenê besî me ye û ew vekilê me ye.

Hê herb dest pê nekiribû, têkoşer ber bi xendekê ve diçûn. Hz. 'Ayşe û diya Hz. Sa'd li wan mêze dikirin. Hz. 'Aîşe ji diya Se'd re wiha go: “Xwezî ya Se'd milê xwe tezî nekira, ez dirtsim tîrek vere li milê wî keve.” Diya wî “Xwedê çi teqdîr kiriye wê wisa be” go.⁴ Çawa ku Hz. 'Aîşe gotibû di nîva herbê de tîrek hat û li temarê nava milê Hz. Se'd ket. Temarê milê wî jê bû. Hz. Se'd destê xwe rakir û gazî Xwedê kir «Ya rebbi! Heke ji bilî vê herbê, bi muşrikên Mekkeyê (yên ku qasidê te ji welatê wî bi kotekî derxistin) re herb tunebe, tu rihê min bi vê birînê bistînî û heta ku ez heyfa me ji cihûyan nestînim ti rihê mi nestînî. «bi vî di'ayê xwîn sekinî.⁵

Piştî ku herb xilas bû, ji bo ku cihûyên Benî Qu-

3 Zührî, Megâzî, r. 80, Abdurrezzak, Musannef, c. 5, r. 368.

4 İbn İshak, İbn Hisam, c. 3, r. 237, 238, Waqîdî, Megâzî, c. 2, r. 469.

5 İbn İshak, İbn Hisam, c. 3, r. 238, Waqîdî, c. 2, r. 525, Teberî, c. 3, r. 49, İbn Haîm, r. 189,190, İbn Esîr, c. 2, r. 182. Waqîdî, Mexâzî,c.2 r. 525. Ehmed b. Hanbel, Musned, c. 3, r. 350, Dârimî, Sunen, c. 2, r. 156, İbn Esîr, c.2,r. 182.

2 İbn İshak, İbn Hisam, c. 3, r. 225

reyziyan xayîntî kiribûn, bi emrê Xwedê Resûlullah ‘eleyhîselam hêj leşkeran cilên xwe yên leşkeriyê ji xwe nekiribûn, êrîş dane ser qel’eya cihûyan. Piştî çend rojan, cihû teslîm bûn. Ji biryara Resûlullah ‘eleyhîselam pir dirtisiyan. Resûlullah ‘eleyhîselam xayintiya cihûyê pêşiya wan re cezayê koçkirina bi kotekî dabû û wanan jî îqaz kiribû. Lê belê wan cihûyên Benî Qureyziyan bê emriya wî kiribûn û xayintiyek mezin kiribûn. Cezayê hemiyan wê carê kuştin bû, cihû jî haj bi vî cezayê hebûn. Lewre di kitêba wana tewratê de wisa hatibû emirkirin.

Resûlullah ‘eleyhîselam gote wan «hûn dixwazin ez ê ji we re tiştekî bi dilê we pêşniyarî we bikim. Ezê gazî Se’ d bikim, ew û hûn cîran û naskerê hev in, di derheqê vê xayintiya we de bira ew biryar bide, hûn qebûl dikin?» hemî kêfxweş bûn. Ji bo ku Hz. Se’ d li gor wan dostên wan bu. Mezinên wan ji Resûlullah ‘eleyhîselam ra wiha go “ Ya Mihemed! Te der heqê me de bîryareke pir baş da, ev qirar bi dadmendî bû.”⁶

Hz. Se’ d di nava cî de birîndar û razayî ye. Rewşa wî ne tu rewş e. Ne nexweşekî ber mirnê ye û ne jî halê ber bi rabênê pê re heye. Qasidên Resûlullah ‘eleyhîselam hatin cem wî û jê re behsa Benî Qureyziyan kirin. Jê re gotin “ Resûlullah ‘eleyhîselam gazî te dike, dibêje bila Se’ d vere û di derheqê benî qureyziyan de hikim bike”

Hz. Se’ d, ji bo ku Xwedê vê fersenda hanê dayê destê xwe radike ‘esîmana û şikir dike. Hz. Se’ d (r.x.l) radikî datînin ser heywanekî û dibine cem Resûlullah ‘eleyhîselam.⁷ Di rê de qevmê wî ji bo ku der heqê cihûyan de hikmekî baş bide zef pêde dikevin : “ Ya Se’ d cihû mutefiqê te ne, wan her derê piştî te girtine, îro jî tu merhametê li wan bike. Wan

6 Waqîdî, Megâzî, c. 2, r. 510, Heysemî, Mecmau’z-zewâid, c. 6, r. 138, Semhûd, Wefâu’l-wefâ, c. 1, r. 307

7 Îbn Ishak, Îbn Hîşam, Sîre, c. 3, r. 250.

ji bo te deve amade kirine.”⁸

Dema ev kesên ji qewmê wî xebardana xwe dirêj kirin, Hz. Se’ d bi dengê nizm wiha dîgo “ wellahî îro di riya Xwedê de Se’ d guhê xwe nade lomê tu lomekeran.”⁹ Dema Hz. Se’ d û ew kesên cem wî nîzikê civata Resûlullah ‘eleyhîselam bûn, Resûlullah ‘eleyhîselam emrê yê cem xwe kir û ji wan re go: “Rabin û pêşwaziya mezinê xwe bikin”.¹⁰

Resûlullah ‘eleyhîselam ji Se’ d re go: “Ya Se’ d di derheqê cihûyan de hikim bike” Hz. Se’ d kurê Mu’az (r.x.) derheqê cihûyên Benî Qureyziyan hikim kir, bi hikmekî Xwedayî...¹¹

Dotîra rojê birîna milê Hz. Se’ d kurê Mu’az der bu, êdî heta çend roja xwîn ne sekini, heta ku Hz. Se’ d bi wê birînê wefat kir.

Resûlullah ‘eleyhîselam lez dike ku bigêhêje Hz. Se’ d, sahabên ku pê re ne pirs dikin “Ya Resûlullah! Hûn çima wisa ‘ecele dikin” Resûlullah ‘eleyhîselam “ez dirtisim çawa ku melean Henzele pêşiya me şuştin vê carê jî melek pêşiya me ê Se’ d bişon.” Dema Resûlullah ‘eleyhîselam gihaşte mala Se’ d dît ku gel, wî dişon û diya wî li ser mirina Se’ d lorika dilorîne. Resûlullah ‘eleyhîselam ; “ Kîjan lorikvan bilorîne miheqeq di lorikê wî de derew hene? Lê belê diya Se’ d ne wisa ye, ji bo ku ew derheqê Se’ d de çi bêje ne derew e. Ez sond dixwim bi navê Xwedê melek bi rihê Sa’ d şa bûn û ‘erşê Xwedê bi mirina wî hejiya.”¹²

8 Waqîdî, Megâzî, c.2, r. 511.

9 Îbn Sa’ d, Tabakâtü’l-kübrâ, c. 3, r. 423, Îbn Hazm, Cevâmîu’ s-Sîre, r. 194, Semhûdî, Wefâu’l-wefâ, c. 1, r. 307.

10 Îbn Ishak, Îbn Hîşam, Sîre, c. 3, r. 250, Ehmed b. Hanbel, Müsned, c. 6, r. 142.

11 Ehmed b. Hanbel, Musned, c. 6, r. 56, 141.

12 Îbn Ishak, Îbn Hîşam, Sîre, c. 3, r. 262, Waqîdî, Megâzî, c. 2, r. 526.



Leyla Li Îraqê Nexweş e

-III-

Harun Harunî

Cardî li ser serê min mij û duman e, ewrên reş û tarî li ser gundê me danîn e. Pez û dewar, dik û mirîşk, kitik û kûçik vire baz didin û wire baz didin, li dereke ku xwe lê biparêzin digerin. Vê wêneyê ez jî zahf tirsandim; bû kutkuta dilê min, singê min radibû û diket weke leyîstika zînûzirçê. Vêca li vî milî beziyam û li wî âlî beziyam li Leylayê digeri-yam.

Tarîtiya 'ewran roj niximandibû, gundê me ronahî nedidît; te digot qey nivê şevê ye. Belê car-na beldî vedidan ew tarîti diqetandin çend sani-ye ronahî li mirovan bexş dikirin, lêbelê mixabin ez şevkorî bûm, min jê feyde nedidît. Ez mam li hêviya ku 'ewr derbas bibin, perde li ber tavê rabe û bibînim. Roj derbas bûn, hefte û meh derbas bûn, sal derbas bûn lêbelê 'ewrên reş û tarî derbas nebûn, li gundê me dikirine tarî.

Di vê zerfî de min ne Leyla dît ne jî rastî wê hatim. Belê carna dengê wê di ber guhê min re derbas dibû, gazî dikir dida ber qîra digot: Azadî! Azadî! Azadî! Vî dengî kezeba min diqetand, dilê min hildiweşand û mûyê min rep dikirin.

Erê, şevkorî bûm, di serde jî lâl û bêziman bûm. Diviya ku bersiva wê bidim, rabim bidime ber qîra, pêre biştexilim, belê ji vê jî mehrûm bûm. Bi vî awayî têkiliyê min bi Leylayê re hatibûn birîn. Ez weke biçolaketiyên bûm, nedizanibûm çi bikim. Di ser de jî bi hiş bûm ji her tiştî hayedar bûm.

Dengê Leylayê tenê ne bi zimanekî diha-te min. Carna dengê wê ji Qahîreyê li meydana Tehrîrê û carna ji Sen'âyê li meydana Taxyîrê di-hat digot: Hurriyye, Hurriyye, Hurriyye, geh ji Şamê, ji Helebê, ji Der'âyê dihat: Nurîdu'l-edâle, nurîdu'l-edâle, geh ji Londrayê, ji

Washintonê dihat: Freedom, Freedom, Freedom. Geh ji Diyarbekirê, ji Cizîrê, ji Gevêrê dihat, Azadî, wekhevî, Azadî, wekhevî, Biratî Biratî, geh ji Mûsil û Bexdayê dihat: Elistiqlal la li Emrîka la li Emrîka. Ji Xezzeyê dengê azatir dihat digot: Kefa ya Yehûd, Kefa ya Yehûd, Kefa ya Yehûd.

Erê şevkorî bûm, erê lal bûm, belê ne bê pênuş û kaxez bûm. Têkiliyê min bi Leylayê re bi vî awayî bû. Pênûsa min postgirê min bû, postgirekî bi ewle bû, hişyar û jîrek bû. Nameyên min zû digi-handin Leylayê wekî ku li Bengazî û li Misratê bû.

Leyla min dev ji nexweşiya xwe berda bû, bûbû şoreşvan, çek û rextê wê tenê zimanê wê bû û dengê wê yê âza. Fîşek û guleyên ji milê neyar ve dihatinê, lê te'sîr nedikirin. Lewra êdî birînê wê jêre bûbûne zirh û ew guleyên lê ketin û di bedena wê de cih girtin jê re bûbûne weke gumlekê mifriq, ew diparastin.

Wextekî min dêhna xwe da dinyayê û min guhê xwe baş dayê, dengêkî âza û serast hate min. Ew deng dengê Leylayê bû, digot:

Ez her wext û di her rewşê
Li xwe dipêçim sebrê
Bi hêvî difikirim xêrê
Berdewam dikim seyrê
Bo ku dûr bikim xirabiyê
Rakim ji bin, feqîriyê
Binax bikim zilmê
Û vêxim çirayê

Erê Leyla ez jî li benda çira te me ka tu yê kengî vêxî çirayê û ez ê kengî ji vê taritiyê rizgar bibim. Bi dîtina naveroj razî me.



Çilê Min

ji keft û lefta dinyayê xwe vemale
reng û rûçik êdî li te bûye pûş û pelax e.

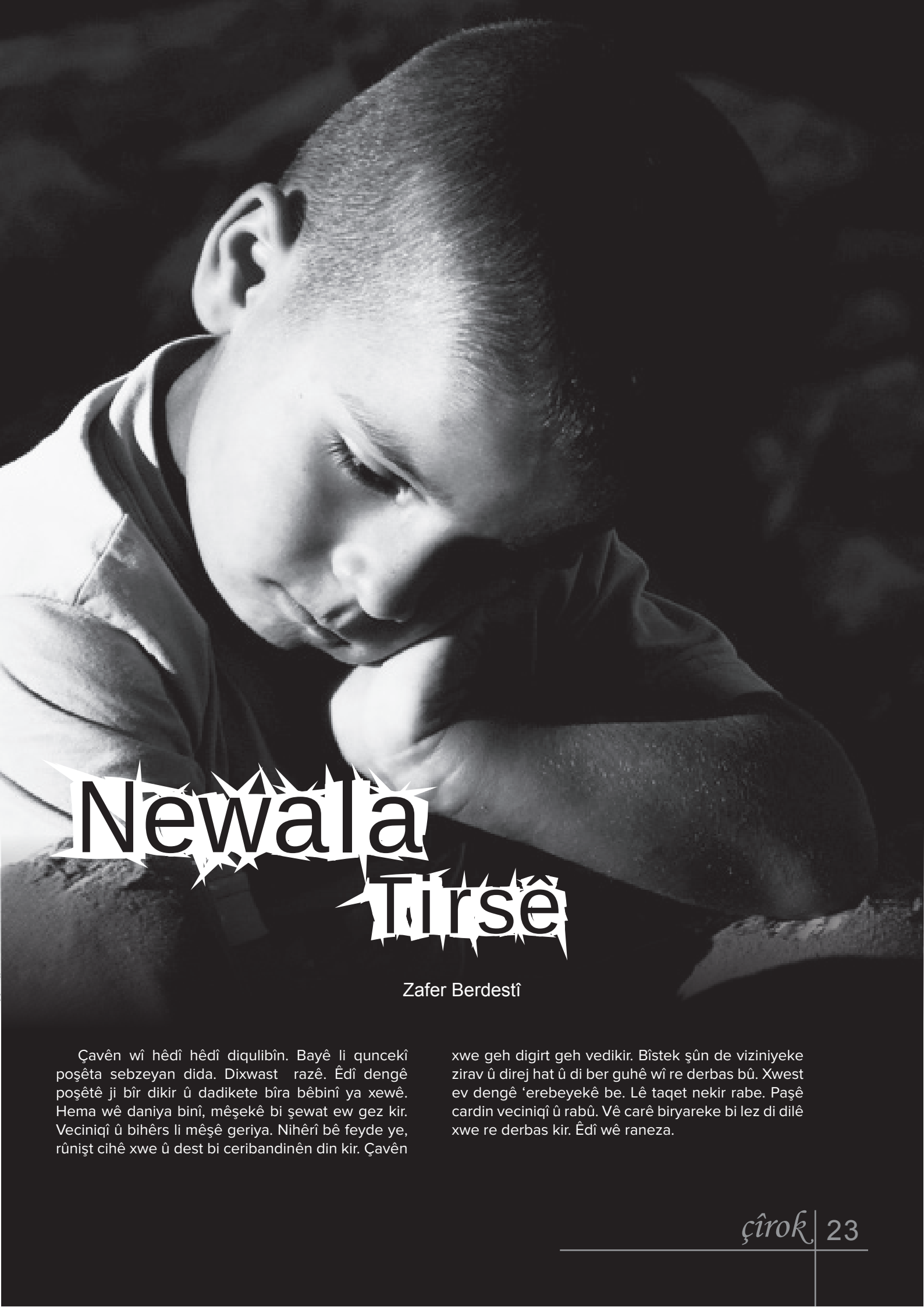
di nav salên borî de çilê te wek çilasrînan ferikî
tu çî zû ji mezaxê hilatî bi vî rengî zîndeganî helak e.

te pir ajot di erênayê de hiş û eqil nehat serê te
te li pey çî kudand berze bû ji destê te.

ji mêj ve ye tu dizane her hevrazek nişûvek heye pê re
hungura demê ye êdî li nik te hemû demsal payîz in.

ji keft û lefta dinyayê xwe vemale
reng û rûçik êdî li te bûye pûş û pelax e.

Azad Rêbiwar



Newala Tirsê

Zafer Berdestî

Çavên wî hêdî hêdî diqulibîn. Bayê li qunceki
poşêta sebzeyan dida. Dixwast razê. Êdî dengê
poşêtê ji bîr dikir û dadikete bîra bêbinî ya xewê.
Hema wê daniya binî, mêşekê bi şewat ew gez kir.
Veciniqî û bihêrs li mêşê geriya. Nihêrî bê feyde ye,
rûnişt cihê xwe û dest bi ceribandinên din kir. Çavên

xwe geh digirt geh vedikir. Bîstek şûn de viziniyeke
zirav û direj hat û di ber guhê wî re derbas bû. Xwest
ev dengê 'erebeyekê be. Lê taqet nekir rabe. Paşê
cardin veciniqî û rabû. Vê carê biryareke bi lez di dilê
xwe re derbas kir. Êdî wê raneza.

Destê xwe da ser birûyên xwe û kir sîber. Li nav di tiliyên wî re tîşkekê li reşika çavê wî da. Tiliyên xwe gihand hev û ew şidandin. Li dûr nihêrî, hin tişt şiband tiştine din. Partên gurzên giya, gurzên simbi-lan ên neberhevkirî, lat û zinarên qemer, bi kekelê re dilerizîn. Li asvaltê nihêrî du kamyonên barhilgir li pey hev dibezîyan, ji yekî zêdetir deng derdiket. Xwest here, li devê rê bisekine û ji 'erebeyan avê bixwaze. Cardin jê vegeriya û çû rûnişt ber teka me-zin a motorê. Herdû milên xwe li ser çokên xwe re berda û destên xwe da hev. Bin neynikên wî dixwiri-yan. Paşê li xwe "çima gore pêkiriye "pîrsî. Bayê toz û xîza zeviyan li patika wî dida û laşê wî dixwirand. Piçekî ji wî dûr babelîskek rabû. Gongilek bi tevê perçeyên naylon û kaxizan bi tevê pûş û qirşan ve li hev zivirand û bi lez û bez bir.

Saniyan berdabû deqîqan, deqîqan berdabû sa'etan, rojê, nîvro nêvî kiribû. Wî hê jî nizanibû bavê wî çima ewqas dereng mabû û nehatibû. Ji bavê xwe re hêrs bûbû. Fikrên nebaş di dilê wî re derbas bûn, lê wî berda wan û ew ji dilê xwe derxist. Ji berbangê vir de ji malê derketibûn. Bi ya diya xwe nekiribû, birçî ji malê derketibû. Duhê wî bermaya xwarinê û nanê hişk rijandibû û li ser wan pêşbaziya gêrik û kêzikan bi xwe temaşe kiribû. Îro jî ji serê sibê vir de birçî bû û niha jî zêdetir tî bûbû. Ji xebata duhê zevî hindik mabû xilas be ji bo wî jî wan bi xwe re xwarin neanibû. Dema ku kêr şikestibû bavê wî ew li ber motorê hiştibû û ji bo kewandina kêrê çûbû navçeyê.

Li dûrî wî, bi qasî riya sa'etekê makîneyek hebû. Wî çend caran xwestibû here wir lê ji çala dudiliyê derneketibû. Lê niha zimanê wî ziha bûbû û piştî wî bi zikê wî ve zeliqibû.

Çend deqîqe şûn de ket rê û ber bi makînê ve çû. Da nav zeviyan û bi meşeke sivik meşiya. Ji giyayên hişk û dirêj, ji tîrên nedirûtî xwe dûr dixist. Bi qasî çil deqîqeyî meşiyabû û niha laşê wî xwê dabû. Ra-westiya, bi pêşa kirasê xwe xweha xwe paqij kir û li dora xwe nihêrî. Paşê yê biketa rê, lê dît ku makîne ji zeviye dertê û diçe. Bîstekê li makînê temaşe kir. Paşê vegeriya û berê xwe da zeviya xwe. Heta gihiş-te ber motora xwe ji ah ket. Xwe li ber sihê dirêj kir û tûka hindik ya di devê xwe de daqurtand. Serê xwe da ser milê xwe û raza.

Çavên xwe vekir, li dora xwe, hewayê û rojê nihêrî bi qasî sa'etekê razabû. Ba sekinibû, germahî şikestibû û ezman li aliyê rojava spîzer bûbû. Dîsa kes tunebû û ew bi serê xwe mabû. Tirsîya. Ji bo bavê xwe, ji tenêtiyê, ji bêçaretîyê. Dikira bigiriya. Paşê çûna malê anî hişê xwe lê heta 'eşayê ew ê nikaribûya biçûya malê. Bêdeng, bêçare ma.

Paşê da dû hizrekî û berê xwe da malê. Demekê meşiya lê sekinî. Bi qasî dema nêrîna li makîneyê sekinî. Dîsa meşiya. Gava gihişte devê rê êdî li es-man guloka zer nedît. Wekî ku bizanibe wê çî were sêrê wî, bi tirs li newala li serê riya malê nihêrî. Çi-qas xwest di newalê re here jî newêriya. Saweke wisa ew girtibû ku lê bû bifetise. Her çiqas xwe êdî wekî xortekî bidîta jî ew % 50 zarok bû. Û heta îro di derbarê newalê de ji hemû zarokan çirokek li ser tirsê bihîstibû. Wî ji çîrokên şevê û lehengên wan ên qedîm çendine sawbar bihîstibû; pîra sêr, reşê şevê, pisîka şevê, dêlegur.. Nexwest wan bîne bîra xwe û bêçare meşiya.

Li ser devê newalê re diçû. Êdî dinya tarî bûbû. Rê nîvî kiribû lê bawer nedikir sax bigihije malê. Ezman çiksayî bû. Ji bilî stêrkan ronahî tunebû.

Xişşîn ji ber çû. Gavên xwe wekî ku li ser bista tendûrê diçe hêdika davêt. Çavên xwe girt, guhên xwe ker kir. Pêşiya dangan nedihat girtin, dawîya dîmenan nedihat. Prrr..., ûûûw..., çizzz..., xişşş..., Çavên xwe vedikir deqên reş bi ser de dihatin. Piştî her dengî laşê wî yê şûşe hinekî jî diderizî. Çi-qas dixwest di bîra wî de çend di'ayên mortal hebin. Bizdiyabû, mûyên wî bûbûn kelem. Di wê bêçaretîyê de li qelsiya xwe, nexweşbûna dinyayê, dawîya xwe û Xwediyê xwe fikirî. W'edek kir. (ew Wed çî ye?)

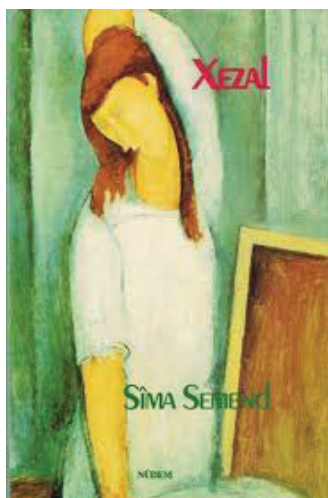
Piyên wî didan pey hev. Ji wî wetrê hin kes/tişt jî didin pey wî. Carna li pişt xwe dinihêrî. Carna dengê bêhna xwe qut dikir ku dengên din bibîhîse, lê gava ku bêhna xwe berdida jê wetrê ew dengê din di wê navê de dertên loma ew baş nabihîze. Peyre bayê li simbilên tîrê nedirûtî da û wî ew deng nas kir û xwest vê nezaketê slav bike. Lê gava dasokên simbilan destên wî dialastin ew dilerizî û wekî ku rastî kesekî ji êla maran a navdar a vê derê hatibê, hundirê wî di devê wî re dihat. Di dawiyê de gihişte serê tîr û newal xelas kir. Riya mayî jî bi tirseke kêmtir diçû. Lingên wî bûbûn dar, destên wî ziwa bûbûn, çavên wî di kort de çûbûn, devê wî teng bûbû, diranê wî hişk bûbûn û piriyan wî dixwiriyan. Li ser birûyên wî poranga gewr a xwehê mabû. Lêvên wî ziwa bûbûn û lê bûn biqelişiyana.

Gava ku gihişte dawîya newalê şewqa ceyrana malên gund dît. Piçekî rehet bû. Heta îro ne ew-qas birçî bûbû, ne ewqas tirsîyabû, ne ewqas tarî dîtibû û ne jî ewqas neaxivibû. Piçekî din lezand û bi westeke giran xwe avêt derê malê. Gava hat derê malê şênîyên malê ew bi pirsan pêşwazî kir. Bavê wî beriya wî hatibû. Xwestin li ber bigerin. Lê wî ew nebihîstin. Ji wechê wî, rûyê wî her tişt xuya dikir. Wî bi tîra xwe ji wê rojê û şevê ders standibû.

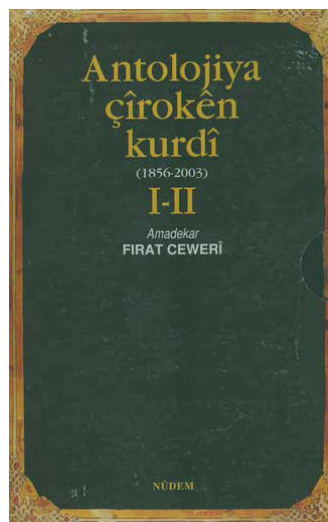
Di Çîroka “Xezal” ê de Pirsî Jinê û Nûjeniyê

Zilkîf XWEŞHÊVÎ

Di edebiyata nûjen a dinyayê de bêguman yek ji mijarên bingehîn me-seleya jinê ye. Di serdema sedsalên navîn de bi taybetî di edebiyatên miletên rojhilatî de jin remza rindî û ciwanîyê bû. Jin bi rindîya xwe wisa dihat îdealîzekirin ku êdî mumkîn nebû mirov bi çavê miroveke sade lê mêze bikira. Jin wek yar; roja aşîqê di tarîtiyan de bû, rûyê wê heyv, biskên wê mar, birûyên wê kevan, mijangên wê tîr û bejn û bala wê carna taya rîhanê, carna serwî û sipîndar carna jî elîfa ku tîpa destpêka navê “Ellah” bû. Ji xwe di edebiyata tesawufê de jin bêtir ji miroveke rasteqîne dûr ket, bû “tecellîgaha cemala Xwedê” û eşqa wê bû destpêka eşqa îlahî. Lê piştî ku serdema şah û şahbanûyan, serdema xewn û xeyalên dirêj ên cîhanên nepen li paş ma û di dinyayê de her tişt ji nû ve hat realîzekirin, jin jî ji nav xewn û xeyalên aşîqane hêdî hêdî derket û bi goşt û hestî bû. Her wekî edebiyata dinyayê di edebiyata kurdî de jî bi taybetî di çîrok û romanên de jin êdî wek miroveke sade ya endama komelgehê derket pêş. Bi vî awayî edebiyata nûjen a kurdî de, jinê wek dayîk, yar, xwişk û şervanek di nav leheng û kesên roman û çîrokan de ciyê xwe girt. Lê di kêm çîrokan de jin û pirsî jinê wek babeteke esasî derkete pêş. Çîroka “Xezal”ê ya Sîma Semendê yek ji van çîrokan e ku li ser pirsî nûjenîya jinê û astêngiyên li ser riya nûjenîya jinê ne hatiye nivîsîn. Jinbûna nivîskara çîrokê û mijara bingehîn a çîrokê jî hêla nûjenîya edebiyata Kurdî ve werçerxaneke girîng e.



Di çîroka “Xezal”ê de leheng Xezal e, piraniya kesên çîrokê jî jin in. Karê hevala Xezalê ya li gundê Elegezê ye. Sêvê hevala wê ya li Êrivanê ye. Ji bilî vana diya Xezalê Zeyneb û diya Sêvê Şûşan, Surmêya cîran, Sînem û Şêx Werda jî di nav kesên çîrokê de ne. Di çîrokê de rêbaza bingehîn a nûjenîya jinê “xwendin” e. Li gorî nivîskara çîrokê tenê xwendin dikare jinê ji bin bandora ‘urf û ‘adetan rizgar bike. Ji ber hindê Xezal û Karê wekî du keçên gundî ku di kolxozên serdema Sovyetê de dixebitin û dibistana serataiyê qedandine, dixwazin dirêje bi xwendina xwe bidin. Lê ‘urf û ‘adet wekî asteng derdikevin pêşberî wan. Di çîrokê de yek ji nûnerên ‘urf û ‘adetan jiyanê berê Biroyê bavê Karê ye. Bavê Karê li dijî xwendina keça xwe derdikeve, kitêbên wê diqetîne û vê helwesta xwe ya neyînî wisa derdibirîne: “Na, nabe ku qîza min êdî bixwîne, wê heta koma dehan xwendîye, bes e. Qîz çî ye, ku xwendinxaneyên bilind da bixwîne!” (1)



Gava ku Karê li ser xwendinê îsrar dike, bavê dibe şûrê rût ê ‘urf û ‘adetan û serê hêviyên Karê dibire, di ser Karê re diqîre û jê re wisa dibêje: “-Qancix, ma bes nîne, tu min bêrûmet dikî? Tu heta koma dehan çûyî, te kuta kir êdî bes e! Ez nahêlim tu herî xwendinê, ew jî li Êrivanê û bi tenê di nav mêran da Haho... ma qey min serê xwe daniye, ez di bin ax berên sar da me, erê? Kîjan qîz ku dixwaze bi tenê here bixwîne û li Rewanê, bê xwedî ye. Lê ez Biroyê Şemo me, sax im, ne mirî me, ez nahêlim qîza min tenê here ciyênê dûr.

Na, qurba, ev yek nabe.” (2)

Di çîrokê de astengiya duyem ku li hember nûjeniya jinê ye, meseleya zewaca pêşwext e. Bavê Karê Biro piştî ku nahêle keça wî bixwîne wê bi zorê dide mêran. Xortê gund Qaçax jî dil berdide Xezalê, lê Xezal wî qebûl nake û dixwaze bixwîne. Piştî ku diya Xezalê piştgirî dide keça xwe, Xezal ji mêrkirina pêşwext xilas dibe. Di çîrokê de ji devê diya Xezalê rexne li şeweyê zewacên berê tê kirin û rastiya komelgeha berê wisa li pêş çavan tê raxistin: “Lê qîza min berê... Tişteki eyb bû, qîz di derheqê xwendinê de bifikiriyana, ji dinê fêhm bikirana, hema ew didane mêr. Qet pirs nedikirin gelo qîz dixwaze yan naxwaze. Heke dê û bavê wê bixwesta qîz çî bû! Ew didane mêr. Ew ne mêrkirin bû, weleh hema hema ew difirotin. Te dît va êvarekê pênc şeş giregirên gund hatine û dest bi kirin û firotina xwe kirin; bê razibûna qîzê. Bavê qîzê digot: “Bîst pez e, qelenê qîza min an jî panzde hezar.” Bavê kur û qîzê heta nivê şevê di ber hevdu didan. Paşê, wexta razibûnê, gazî qîzîkê dikirin, gustîlkekê, tişteki pê va dikirin û diçûn. Êdî nedipirsîn gelo ê pêşeroja wan çawa be. Lawo ew bêbext bûn. Niha cahilên wisan çûne. Te bidîta, hinekan xwe ji kerba dikuşt, hinekan jî nikaribûn di destê mêran de îdare bikira, carkeke din vedigeriyan, dihatin mala bavên xwe. Yên ku ji derdorên xwe şerm dikirin, emrê xwe wisan bi derd û kul derbas dikirin. Aha lawo, heyata me ya berê ev bû.” (3)

Karê wekî bextreşa çîrokê dibe mexdurê vê kevneşopiyê û jiyana lê diherime. Bi zora bavê xwe mêr dike û ji jiyana xwe memnûn nîne. Tiştê ku diya Xezalê derheqê zewacên berê de dibêje tê serê wê. Karê gilî û gazincên xwe ji hevala xwe re wisa aşkera dike: “Xezal can, tu nizanî bavê min çî anî serê min? Ma min, ew xort nas dikir? qet di xewnên şevan da jî ew nedîtibû. Paşê bila yekî pak bûya, bila min bizanîba Kul ew kul e, qet nizane ez heme yan tune me! Ez nizanîm bi ku da herim, çî xweliyê li serê xwe bikim; wî bihêlim bêm nabe. Ez ji navê xwe şerm dikim, wê sibê bikin şerm û bidin rûyê min. Nehêlim neyê jî ez ê li wir ji dest herim. Ez awa ketime orta du keviran, nizanîm bi kîjan aliyê da herim?” (4)

Ji bilî Biroyê bavê Karê der û cîranên mala bavê Xezalê jî wek nûnerên jiyana kevin û dirêjepêderê kevneşopiya ‘urf û ‘adetan derdikevin pêş. Di

çîrokê de ‘urf û ‘adetên berê wekî astenga sêyem li pêş riya jinê disekine. Bo nimûne, dema bavê Xezalê Mecîd, Xezalê bê qelen dide Ahmo û ser de jî ji keça xwe re hûrûmûrên nav malê dikire cîrana wan Surmê ji Mecîdê bavê Xezalê re wisa dibêje: “-Ê ... Mecîd, birê min tu dibêji ku te qelen nestendiye, lê çima te ew qas tişt kiriye? Ez bi serê kurê we kim, birê Mecîd, tu zulmê dikî! Meriv rabe qîzê bê qelen bide xelkê û serda jî malekê pê re dayne? Na, qurban carî wisan nabe. Tu bi vî awayî bi hurmeta qîza xwe dileyîzî, tu qîza xwe sivik dikî. Qîza bê qelen bê rûmet e, birê min! Tu çawan ji Xwedê natirsî û qîzeke noli Xezalê bê qelen didî? Tu were guh bide xuşka xwe, ez ji te re bêjim. Ev gilî, giliyê bav û kalê me ye: Gotê, carekê yekî qîzekê bê qelen xwest. Wextê qîzê siyar dikin, dibin. Bi rê va dixwazin ji çemekî derbas bibin. Bûka ku li ser hespê bûye, av lê dixê û hindik dimîne ku li ber pêlan here, di wê demê de meriv digihîjinê, ku xelas bikin, lê xezûrê wê dike gazî dibêje: “Hespê min xelas bikin, hespê min cehnima bûkê, ew bê pere ye!” Gava bûk van gotinan seh dike, kerr û lal vedigere mala bavê xwe û dibêje, bê qelen ew naçe, Gava qelen tînin û bûka xwe dîsan dibin, xezûrê wê, wê terk nake, timî hay jê heye. Wextê digihîjin çem xezûr, dike gazî: “Wî... gidîno, ez ketime bextê we li bûka min miqate bin. Aha birê min, bûka bê pere, bê rûmet e jî...” (5) Ji van gotinên Surmê aşkera dibe ku Surmê tenê fikrê xwe nabêje, fikrên komelgeha kevin bilêv dike û van gotinên xwe bi qewlik û şîretên bavûkalan teyîd dike.

Di çîrokê de kesê sêyem ku ‘urf û ‘adetên berê temsîl dike Şêx Werdaye. Şêx Werdaye jî li gorî baweriya Êzîdiyan mezineke dînî ye. Têgihîştina dînî ya dûrî rastiyên serdemê ku di şexsê Şêx Werdayê de tê temsîl kirin di çîrokê de li dijî rastiyên jiyana nûjen wek astengiya çarem derdikeve pêş. Dema Erfûtê kurê Hemîd nexweş dikeve Sînema diya wî gazî Şêx Werdayê dike û Şêx Werdaye jî li ser kurik qewl û ayetan dixwîne. Lê dema ku Xezal wek doktor vedigere gundê xwe û bi vê nexweşiyê dihesê, zû zûka diçe ser nexweş, dixwaze derzî lê bixe û kurik tedawî bike. Li hember vê hewldana Xezalê; Şêx Werdaye dike qajîn û wisa dibêje: “Wîi... Xwedê, gunehên min zaf in, ev qîzika çî dike? Çî ji vî tîfalî dixwaze? Gede dê biherimîne, bi van derziyên xwe yên heram! Gedê cinetî dê biherimîne... Sînem te porê xwe kur kirê! Tu çî sekiniyî û lê dinîhêrî,

kurbûyê li ber çavên te dergûşa te diherimîn! Gede va can dide, bi ruhsitînê xwe re şer dike, ew jî hatiye wî diherimîne! Xwedê tu kevir û kuçan bi serên me da bibarîni, zulma weha jî dibe? Li min gunehkarê?" (6)

Biro wek bav, Surmê wek cîran û zimanhalê Gundê Elegezê û Şêx Werda jî wek nûnerê bawerîya Êzdîtiyê her çend li dijî guhertin û nûjeniyê derkevin jî di çîrokê de di şexsê Xezalê de guhertin û nûjenî bi ser dikeve. Xezal wek lehenga çîrokê, nûnerê jiyana nû ye û çîroka serkeftî ya nûjeniya jinê temsîl dike. Sira serkeftina Xezalê jî di jêhatîbûn, xwendin û îsrara wê de ye. Xezal cara pêşîn ji bo xwendinê; diya xwe û bavê xwe îqna dike, li dijî zewaca pêşwext derdikeve, paşê heta sibehan dixebite û bi pûaneke gelek baş enstîtuya doktriyê qezenc dike. Ev bûyer di jiyana Xezalê de werçerxaneke girîng e. Lewra xwendina bilind destpêka jiyanê nûjen û teze ye û di şexsê Xezalê de nişana rizgarbûna jinê ye. Di çîrokê de ji bo dersa pêşîn a Xezalê wisa tê gotin: "Bi vî zengilî re, ji Xezala kurd re jiyanê teze vedibû." (7) Piştî ku dest bi xwendinê dike aktîvîteya Xezalê zêdetir dibe û wekî katiba teşkilata kursa komsomolayê tê hilbijartin. Di vî navê de Ahmoyê hevaldersê xwe dinase. Her du ji hev hez dikin û di tatîla havînan de ji hev re name dişeynin. Xezal piştî ku xwendina xwe ya bilind diqedîne diçe li gundê xwe dest bi doktriyê dike. Di demeke kurt de xwe bi gundiyan dide îspatkirin û di dawiyê de jî bêtî ku kêşeyek derkeve bi Ahmo re dizewice.

Di çîrokê de dê û bavê Xezalê, ji bo serketina wê roleke erênî dileyîzin. Zeyneb û Mecîd her çend di nav şert û mercên jiyana berê de perwerde bûbin jî wekî zihniyet nûjen in û li dijî astengiyên zihniyeta berê derdikevin. Bo nimûne dema Xezal dixwaze bixwîne û li dijî zewaca pêşwext derdikeve diya wê bi van fikrên xwe yên nûjen arîkarî dide keça xwe: "Hûn di welatekî azad de dijîn, di orta mêr û jinan da ferq tune. Lê qîza min berê... Tişteki eyb bû, ku qîz derheqa xwendinê de bifikiriyana. Hema belangazan hinekî çavên xwe vekirana, ji dinê fêm bikirana, hema ew didane mêr. Qet pirs nedikirin gelo qîz dixwaze yan naxwaze. Heke dê û bavê wê bixwesta êdî qîz çî bû!" (8)

Bavê Xezalê jî li dijî qelenstendinê derdikeve û li beramberî gotinên Surmêya cîrana wan ku telkîna qelenstendinê lê dike wisa dibêje: "Xuşkê,

ew zeman êdî çûn, zemanê qelenê qilêrî çû, ez niha tu carîn nikarim qîza xwe bi qelen bidim. Li gor gotinên te gereke min Xezalê bi peretî bida, paşê jê re cihêz bikirya? Min ê bi çî dilî hebûna wê mala ku ê qîza min ê herê talan bikira? Min ê qîza xwe bişanda ser maleke reqe û rût? Paşê ez ê bi çî rûyî biçûma mala wê, min ê çawa li mêrê wê binhêriya? Ez ê bi çî rûyî li qîza xwe binhêrim? Ma ev qîz wê nebêje, gelo ev bav bû, yanê tucarê merivan bû, mala mêrê min talan kir û ez paşê dame wî." (9)

Wekî ku tê dîtin çîrok li ser muqayeseyê hatiye avakirin Xezal dixwîne û bextewar dibe, lê Karê ji ber paşverûtiya bavê wê naxwîne, bi zorê tê zewicandin û bextreş dibe. Biroyê bavê Karê bi helwesta xwe ya paşverû dibe sedemê bextreşiya keça xwe, lê Mecîdê bavê Xezalê bi fikrên xwe yên nûjen rê li ber keça xwe vedike. Surmêya cîran hê jî li gorî 'adetên berê hizir dike, lê diya Xezalê Zeyneb li dijî 'urf û 'adetên berê derdikeve. Dilê Qaçax dikeve Xezalê û dixwaze pê re bizewice, lê ji ber ku Qaçax nexwenda ye Xezal wî layiqê xwe nabîne û wî red dike. Xezal Ahmoyê doktorê xwenda tercîh dike û pê re dizewice.

Sîma Semend di çîroka Xezalê de nûjeniya jinê û daxwaza jinaneke nûjen li ser dijayetiya jin û mêr yan jî li ser pevçûnê ava nekiriye. Di çîrokê de guhertin bi awayekî dramatîk çênabin. Di nav wan kesên ku jiyana berê û jiyana nû temsîl dikin de ciyawazî hene, lê ev ciyawazî nayê asta pevçûnê. Nivîskar bi awayekî nahîf fikrê jiyana nûjen bi ser dixe û kesên ku jiyana berê temsîl dikin bê deng û bê bandor dihêle. Li aliyê din, kesên ku jiyana nûjen temsîl dikin her çî qas guhertin û nûjeniyê biparêzin jî xwe ji civata xwe dûr naxin. Bo nimûne, Xezal her çend xwendekarê enstîtuya doktriyê be jî havînan dema tê Elegezê wekî berê diçe nav hevalên xwe yên berê û di kolxozê de dixebite. Her wisa Sêvê ya hevala wê jî dema tê gundê wan, ew jî wek Xezalê karê gund dike û quretî nake: "Xezalê, Sêvê bi xebatkaran ra da naskirin. Ew bir li nav zeviyan gerand. Sêvê dît ku gişk dixebitin, lê ew naxebite, li wan dinhêre, îdare nekir, ji Xezalê lava kir, ku bi tevayî bixebitin. Wê berê nizanîbû tirmix bikira. Tirmix li vî alî, li wî alî li ba dikir; li lingên xwe dixist. Gîha nedikete ber tirmixa wê. Lê heta nîvro ew rind hîn bû." (10)

Di çîroka "Xezal"ê de geşbînî di seranserî çîrokê

de bandora xwe nîşan dide. Her çend mijara çîrokê musaîtê nakokî û pevçûnê be jî em dinêrin di dawiyê de ew kes û unsurên neyînî jî roleke têkder naleyîzin û çîrok bi awayekî pozîtîf bi dawî dibe. Bo nimûne, dilê Qaçax ji Xezalê re heye û Xezalê li ber çavên wî didin Ahmo, lê Qaçax karekî xirab nake, nafikire ku Xezalê birevîne yan tiştekî bîne serê Ahmo. Xezalê bê dilê Şêx Werdayê diçe Erfûtê kurê Sînemê tedawî dike; Şêx Werda her çend di destpêkê de nerazibûna xwe nîşan bide jî bi otorîteya xwe ya dînî li dijî Xezalê têkoşîn nake. Di çîrokê de Êrivan bajarê jiyana nûjen e, bajarê tramway û enstîtuyan e û di kuçe û kolanên wê de keç û xort tije ne, lê ev rastî Elegeza mekanê jiyana berê di ber çavê Xezalê de reş nake. Elegez bi "deşt û mêrg û kaniyên sar, bi gul û kulîlk û siruştê xwe ya xweş" bi Xezalê şîrîn e û Xezalê piştî kutakirina xwendina xwe jî diçe gundê xwe û dest bi xebatê dike.

Sedemê geşbîniya Sîma Semendê û biserketina teza wê ya civakî vedigere bo faktoreke siyasî. Lewra rejîma welatê ku lê dijî hêz û baweriyê dide wê. Nivîskar ji ber vê çendê hem ji devê Xezalê hem jî ji devê diya Xezalê pesnê Lenîn û Partiya Komunîst dide. Dema Zeyneba diya Xezalê behsa zehmetiyên jiyana berê dike, dawiyê de ji keça xwe re wisa dibêje: "Hûn bextewar in, hûn bextewar in, hûn di vî welatê azad de dijîn." (11) Xezalê jî ji diya xwe re dibêje: "Erê dayê ez razî me, ez ji jiyana xwe zaf razî me. Ji bo vê yekê em deyndarê Lenîne mezin û Partiya Komunîst in. Gereke em ji bo xebatê qeweta xwe nehêvînin. Divê em

rind bixebitin, ku di vî welatê xwe yê serbest de komunîzmê çêkin." (12)

Wekî ku li jor jî hat diyarkirin Sîma Semend di çîroka xwe ya bi navê Xezalê de nûjeniya jinê û daxwaza jiyana nûjen li ser rêbaza nûjeniya komunîst derpêş dike. Nivîskar wekî prensîbên bingeşîn ên komunîzmê li dijî 'urf û 'adetên serdemên berê, baweriyên dînî yên kevin û ne wekhevîya jin û mêr derdikeve. Serdema ku ev çîrok tê nivîsandin ji ber ku partiya komunîst li ser hukum e nivîskar geşbîn e ku komelgeha dabûnêrîtî bi awayekî nerm ber bi jiyanê nûjen ve veguhere. Her çend di nav civatê de zihniyeta berê berdewam be jî bandora zihniyeta berê kêmtir bûye. Ji ber wî jî dê û bavê Xezalê piştgîrî didin keça xwe û li hember daxwazên keça xwe nabin rêgir. Bi kurtî mirov dikare bibêje ku nivîskar formasyona xwe ya jiyana nûjen ji fikrê nûjeniya komunîst wergirtiye û di bin bandora vî fikrî de modeleke nûjeniyê pêşkêş kiriye.

ÇAVKANÎ

1. Cewerî Firat, (2003), Antolojiya çîrokên kurdî I, Stenbol, Nûdem, Rûpel: 164
2. Cewerî, jêdera berê, r. 171.
3. Cewerî, jêdera berê, r.168.
4. Cewerî, jêdera berê, r. 181.
5. Cewerî, jêdera berê, r.192.
6. Cewerî, jêdera berê, r.189.
7. Cewerî, jêdera berê, r.174.
8. Cewerî, jêdera berê, r.167-168.
9. Cewerî, jêdera berê, r.193.
10. Cewerî, jêdera berê, r.181.
11. Cewerî, jêdera berê, r.168.
12. Cewerî, jêdera berê, r.168.



Mele Nûrûllahê Kûdeşkî û Berhema Wî ya Bi Navê

“Baxê Gulo Fî Şerhê Beyta Dilo”

Ebdulcebbar Kavak

Xebat û lêkolînên zanîstî yên li ser edebiyata Kurdî ku di salên dawî de ber bi zêdebûnê ve diçe, dilê me xweş dike. Lewra ev xebat û lêkolîn, bûn sedema derxistina gelek berhemên Kurdî yên veşartî. Yek ji wan berheman, *“Baxê Gulo fi Şerh-ê Beyta Dilo”* ya Mele Nurulah Kûdeşkî ye, ku ev zat di zemanekî nêzîk de wefat kiriye.

Mele Nurulah Kûdeşkî Kî ye?

Navê wî Mihemed Nurulah Baqirhan e. Di nav civakê de wek Mele Nurulah û Seydayê Mele Nurulah bi nav û deng bû.

Ev zatê hêja, ‘alim, mutesewif û helbestwan di sala 1337’ê rûmî de li gundê Xarsayê ya girêdayî Mûşê hate dinyayê. Hêj di sê mehiya xwe de bavê wî çû rehma Xwedê. Apê wî ji bo ku biraziyê xwe bide xwendinê, bire medresa Şêx Eladîn ku ew jî ji ‘alim û mutesewifên navdar yên vê herêmê bû. Herwiha Mele Nurulah îmkana ders xwendin û hînbûna ‘ulûmên îslamî li cem ‘alim û mutesewifekî baş bi dest xist. Piştî xwendina dersên medresê yên rêzê dest bi xwendina Farisî kir. Em ji dîwana wî ya ku bi sê zimanan nivîsiye dizanin ku ew herdu zimanên Erebi û Farisî pêşve biriye.

Em ji nameya wî ya li ser kurtejiyana xwe ji bo Feqî Huseyn Saxniç nivîsibû dizanin ku Mele Nurulah têkiliya wî ya dilsozane bi edebiyata Kurdî re hebû.¹

Mele Nurulah di helbestên xwe de mexlesa Nûrî yan Nurulah bikaranîye.

Mele Nurulah ji me re gelek berhemên ilmî û edebî hiştiye û di sala 2003’ê de çûye rehma Xwedê.

Berhemên wî yên ku me tespît kirine ev in²:

1- Şerha Mewlida Kurdî (Kurmançî) bi zimanê ‘Erebî.

2- Şerha kitêba Tecwîdê ya Şêx Eladîn, bi zimanê ‘Erebî.

3- el-Cevahîru’r-Reşadiyye fi Sîreti’n-Nebewiyye. Ev berhem bi zimanê Kurdî (Kurmançî) hatiye nivîsandin. Menzûm e û ji 5037 ferdan pêk hatiye.

4- el-Cemaîl fi’ş-Şemaîl. Ev berhem jî bi zimanê Kurdî (Kurmançî) hatiye nivîsandin. Menzûm e û ji 5079 ferdan pêk hatiye.

5- es-Sebaîk fi’l-Menasik. Berhemeke Kurdî (Kurmançî) ye û pexşan e.

6- Dîwan. Berhemeke dewlemend a zêdetir ji sêsed qesîdeyên ‘Erebî, Farisî û Kurdî pêk hatiye.

7- Camî ‘u’l-Me’anî. Şerha ‘Erebî ya berhema bi navê Eqîda Îmanê ya Şêx Ehmedê Xanî ye.

8- Baxê Gulo fi Şerhê Beyta Dilo. Şerha qesîda Feqîyê Teyran a bi navê *“Dilo rabe”* ye. Bi ‘Erebî ye.

9- Çenta Yetîman. Berhemek ji eqîde û nesîhetan pêk hatiye. Pexşan e û beşeke wê Kurdî (Kurmançî) ye.

Berhema Mele Nurulah Kûdeşkî Ya Bi Navê *“Baxê Gulo Fî Şerhê Beyta Dilo”*

Ev berhema Mele Nurulah, şerheke ‘Erebî ya qesîdeya helbestwan û mutesewifê Kurd yê navdar Feqîyê Teyran ya bi navê *“Dilo Rabe”* ye.

Qesîde bi wan malikan destpê dike³:

1 Feqî Huseyn Sağniç, Dîroka Wêjeya Kurdî, Weşanên Enstîtuya Kurdî ya Stenbolê, Stenbol 2002, r.610.

2 Sağniç, b.n.b., r.611,612.

3 Nurullah Kûdeşkî, Baxê Gulo fi Şerhê Beyta Dilo, Destxet, r.4-8.

Dilo rabe dilo rabe!
Weke çavan ku êvar e
Nezanû bes di xewda be
Bi newmê ra mebe yar e

Li xwe şîrîn meke newmê
Ji nefsa xwe bike lewmê
Meçe nêzîkê vê qewmê
Qewî ew fi'la xesar e

Dilo newma me jê behs e
Beyana xefletê nehs e
Ne hişyarî gelek tehs e
Me nêv ku xabê mirdar e

Dilo rabe ji vê xabê
Wekî bapîr û wek babê
Em jî dê çîne turabê
Bi bal baxwoy û ferwar e

Mele Nurulah ev qesîda Feqîyê Teyran ya bi nav û deng bi şêweya şerha klasik ya ku li medresan de gelek caran em lê rast hatine, şerh kiriye. Şerha 'Erebî xayet sade û ji hevokên kurt pêk hatiye. Wateyên peyv û têgehên tesewîfî yên ku di nav malikan de derbas bûne, bi şêweyeke kurt û hêsan rave kiriye.

Mele Nurulah meraqa xwe ya ber bi edebiyata Kurdî ve û xebatên xwe yên di vî warî de bi heycan û bi şadimanî vedibêje. Ew di xebatên xwe de qet ne ketiye nav qisaweteke/endîşeyeke zanistî û akademîk. Ji ber vê berhemên xwe bi sirûştî û rihe-tiya seydayekî medresê nivîsiye.

Seyda Mele Nurulah wek adetek di nav 'alema Îslamê de bi Besmele, Hamdele û selweleyan dest bi berhema xwe kiriye. Nesîhetkirina umetê wek wezîfeke olî bi bîra me dixe. Dû re qala bicîanîna vê nesîhetê carna bi suhbet û îrşadan, carna jî bi berhemên menzûm û pexşanan yên tesir li dilan dike, li aliyê 'alim, salih, murşid û mutesewîfên vê umetê yên pêşhatî dike. Paşê dibêje ku, yek ji nesîhetên ku ji umetê re hatiye kirin qesîda Feqîyê Teyran ya bi navê "Dilo Rabe" ye.⁴

Feqîyê Teyran ev qesîde di sala 1041/1631'ê de nivîsandîye. Ev dîrok, ji malika dawîya qesîdê tê famkirin. Qesîde wiha ye:

4 Kûdeşî, b.n.b., r.2.

Li Mumemmed heft felek çûne

Ji hicret dewr gelek çûne

Hezar sal çîl û yek çûne

Ew xezel hatê diyare⁵

Di nav dîwana ku Se'îd Dêreşî berhev kiriye, hej-mara malikên vê qesîde 84 in. Di nav berhema Xalid Sadînî ya bi navê "Feqîyê Teyran" de ev qesîde ji 80 malikan pêk hatiye.⁶ Hejmara malikên ku Mele Nu-rulah şerh kiriye 79 in. Mele Nurulah behsa gelek nusxeyên qesîdê yên cihê dike. Hemî nusxeyên li cem wî dide berhev û rast li malikên windabûyî yên ku digotin heye, nayê.⁷ Me'lûm e helbestên Feqîyê Teyran di nav civakê de gelek belave bû. Berê her-kes bi destan, bi tensîxê ji xwe re dinivîsand. İhtimal heye ku xwediyê nusxeyên di destê Mele Nurulah de, di wextê tensîxkirinê de hin malikên qesîdeyê nenivîsandine.

Malikên ku di berhema Mele Nurulah de bi cî negirtine û di dîwana Feqîyê Teyran ku ji aliyê Se'îd Dêreşî hatiye berhev kirin de cî girtine ev in:

Dilo rabe wiha nabî
Heta kengê di xewda bî
Li te roj hate ava bî
Eya meymestê meyxware⁸

Bê qerar e ya şîrîn e
Weku şeker û hingiwîn e
Di navyek da westerîn e
Ya davdoz e ya mekkar e⁹

Dilo dunya ker û pîr e
Nebêj cuwan e, qewî pîr e
Tê dom nakin şah û mîr e
Bi Adem ra nebû yar e¹⁰

Eya xelqê ker û gêr e
Ne ya can e ne ya pîr e

5 Se'îd Dêreşî, Dîwana Feqîyê Teyran, Daru Spirêz, Duhok 2005, r.184.

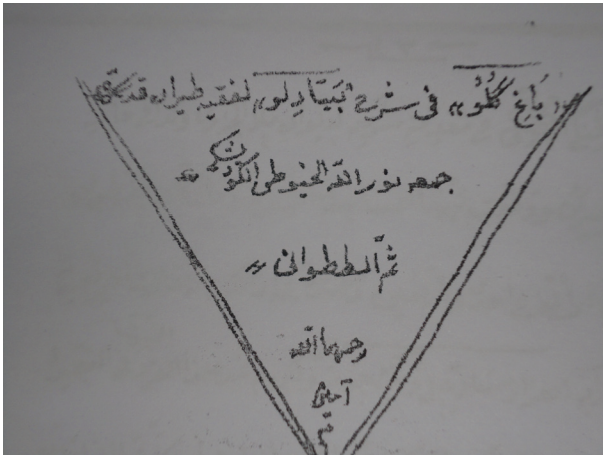
6 M. Xalid Sadînî, Feqîyê Teyran Jiyan Behrem û Helbestên Wî, Weşanên Nûbihar, Stenbol 2009, s.209-242.

7 Kûdeşî, b.n.b., r.3.

8 Dêreşî, b.nb., r.161, çarîna 13.

9 Dêreşî, b.nb., r.169, çarîna 39.

10 Dêreşî, b.nb., r.173, çarîna 49.



Qebûl nakim ji wî mîr e
V'Adem ra nebû yar e¹¹

Ne cimşîd ma ne Rustem ma
Ne Qeyser ma ne Hatem ma
Ne Asef ne Xatem ma
Ne malxû û ne serkar e¹²

Jara gotin xulxulandin
Her roj hina mal êwrandin
Hemiya têk dunya şemmirandin
Her roj koç û her roj bar e¹³

Mele Nurulah şerha xwe ya li ser qesîda Feqîyê Teyran nivîsandibû, di sala 1411/1990'î de di meha Tebaxê de qedandiye.¹⁴ Berhema wî ku wek "Baxê Gulo fî Şerh-î Beyta Dilo" bi nav kiriye 96 rûpel in. Ev berhem destxet e û hêj nehatiye çapkirin.

ÇAVKANÎ

1. Feqî Hüseyin Sağniç, Dîroka Wêjeya Kurdî, Weşanên Enstîtuya Kurdî ya Stenbolê, Stenbol 2002.
2. M. Xalid Sadinî, Feqîyê Teyran Jiyan Berhem û Helbestên Wî, Weşanên Nûbihar, Stenbol 2009.
3. Se'îd Dêreşî, Dîwana Feqîyê Teyran, Daru Spîrêz, Duhok 2005.
4. Muhammed Nurullah Kûdeşkî, Baxê Gulo fî Şerh-î Beyta Dilo, Destxeta Neçapkirî.

11 Dêreşî, b.nb., r.173, çarîna 51.

12 Dêreşî, b.nb., r.175, çarîna 58.

13 Dêreşî, b.nb., r.181, çarîna 76.

14 Kûdeşkî, r.96.

Slav

Îshak Hîzanî

Slav, mêrg û çem û kanî
Slav, deşt û newal û banî
Slav, hevalên 'egît û bibext û qehremanî
Derdê mîr in

Slav, sosin û beybûn û binefş
Slav, darên şîr, zêr û kêfxweş
Slav, hewayên biharê letîfmeş
Derdê ez xwar im weke marê reş

Slav, heyva çarde şevî
Slav, 'ewrên dibin tavî
Slav, gulên geş û avî
Werin xilaskin min ji xemên sar

Slav, kewa li ser dar
Slav, mûriya xebatkar
Slav, çivîka nazdar
Daxwaza min e bihar





XAWÊN

Ömer Ümit

Prensîba yekemîn ya ku çerxa şaristaniyê digêrîne, xala spartinê ye. Mîna ku çêkerê jîrtiyê dibêje hîkmeta quranê, di vî warî de li dijî şaristaniya rojava, ji bo vê nuxteya spartinê, li dewsa qewetê hêq qebûl dike; di armançê de, dêl berjewendiyê ve, xawên û razîbûna Xwedê dipejirîne; di jiyânê de li şûna li dij hev têkoşînkirinê, alîkirina hev, ji xwe re dike hîm û bingeh.

Taybetmendiya sereke ya xawênê xwespartinahev e. Kirin/kiryar heke ku xwe bispêre xawênê, xweş û bi wate ye. Di jiyânê de armanca herî mezin ku xawên be, him li vir girîng e, him jî li alema nûranî giranbiha ye.

Gîhaştina dereceya xwedîxawênbûnê, karê mirovên serbilind in. Di dîrokê de yên ku xwe û gelê xwe derxistine qeraxa selametiye, her tim bixawên in; û yên ku xwe û gelê xwe di pêşerojê de derxînin perava ewletî û aştîyê, wê cardin ew serbilind û xwedîxawên bin.

Heya di ray-ramanan û kirinan da xawên nekeve dewsa berjewendperestiyê, xelasbûna millet û welêt xeyal e.

Xwedê me hemûyan bike xwediyê xawênên -yên ku di demadawî de- ku bêyî dîtina pêxember, bi wî bawerî anîne.

Xawêna rastîn, ne li ser hîmên xelkê, di kesayetiya xwe de bejnê dide. Ya ku li ser bingehên biyanî

geşdibin wekî rengdêreke mîvan e, zû diçilmise û diçe.

Xawên, di ferhengên da di wateya fazîlet, rûmet, dilnizmî, serbilindî tê tarîfkirin. Xwedîxawên jî wekî mirovê fadil, yê bi heysiyet tê danasîn / naskirindayîn.

Di roja îro da di nav wesfên li nav netewî pejiwandî de, yê ku di qorê pêşiyê de cî/cih digre, xawênperwerî ye.

Divê ji bo mirovan mînakê herî pêşdatir, Yê ku çardeh serdem in gerdûna hebûnê bi xawên û Qurana xwe ronahî dike be.

Di nav gotinan da ya herî bixawên kelîmeya tewhîdê ye.

Xawênfiroşî, tenegehîştina wateya xawênê ye. Xavî ye, nezaniye, nekelîn e, bêfehmiye. Jixwe yên xawênfiroş, di rastiye de dûrî asta xawênê ne. Divê meriv, xwe dûrî xawênfiroşiyê bide. Lewra, xawênfiroşî, di nav mirovan da tamara pexiliyê vedijîne. Wekî tê zanîn, di jiyana civakî de pexilî dibe sedema kêşe û gengeşiyên.

Çêkerê jîrtiyê dibêje ku ji mirovên xizmetperwer tê payîn ku, hêjahî û xawênên hevalên xwe li ser xwe bihesibîne û bi wî şekli tevbigere; û bi awayekî spasdarî bi ewan rûmetiyan xwe nîşanbide. Divê girêdayiyên xizmetekê bi awayekî bibin weşangerên xawênên hevalên xwe.

Di vê demê de xawêna herî mezin, baweriya vekolînî ye.

Kî ku xawêna xwendekariya namilkeyên ronahiyê bi destxe, ji hemû diayên xwendekarên wê îstîfade dike.

Di mirovatiyê de heyvanê/haveynê tewrî girîng, xawêna bi bawerî ye. Heya ku mirovahî hebe, wê ev taybetiya jî hebe. Û heya ku ev hebû, meriv nikane hêviya xwe bişkîne.

Çawa xawêna ku xwe spartiyê baweriyê, rê nade neheqiyê, wisa jî rê nade zordestiyê. Bi destên rêvebiran ve li ser civakê kirina zorbazî û sitemkariyê, tevî bêhiqûqbûnê, bêxawênî bixwe ye.

Taybetmendiyên bixawênan yên herî muhîm, di danûstandin û pêwendiyên bi gel re de, dilnizm û xweşbîn û nequre bûn in. Yên ku di vî karî de her dem qure, pozbilind û zordest in, ti carî têkilî xawênê nebûne.

Jiyan heke hîmê xwe bi xawênê lêke, xweş e û liyaqî jiyînê ye; lêbelê, jiyanên ku diwarên xwe li ser hîmên dûrî xawênê avakirine, him jî bo xwedîyan him jî ji bo civakan kul in, nexweşî nin, bar in. Divê perwerdekar, rabin-rûnin xawênê têkin dil û çalakên mirovan.

Du taybetmendiyên xawênê, hezkirin û dîlkêşî nin. Bixawênîya wan mirovên ku ji hezkirinê pêpar in û ji aliyê ti kesan ve nayên hezkirin, bi şik e.

Lazim e mirov, xwedîtîyê li xwedîxawênan bike û wana biparêze. Lêbelê ji rastiya zêdetir pesandina kesekî bixawên jî, ne durust e û li wî mirovî neheqîkirin e.

Xebitîna li ser zanistîya bawerî û quranê, û fehmkirina ewan, tevhev xawên e. Yê ku di vê xebatê de ye jî, mirovê herî birûmet e. Û Xwedê vê payeyê nake qismetê her kesî.

Mîhraba xawênê û peykêrê ronahiyê û xawênê vê serdemê, şopgerê kana şewqê, rêkûpêkarê namilkeyên ronahiyê û nûjenkirê vê qirnê ye.

Hevotin û perwerdeya şaristaniya dînî û miliya me, rûmet û xawêna me ya dîrokî ye. Ew rûmet û xawêna dîrokî ye ku di roja îro da jî, me hîn di karê filitandina gelê me î di kêleka kendalê de, dide xebitandin.

Mirovekî xwedîxawên, ji hezar mirovê bêxawên çêtir e. Li hember yê nemuxlîs, mirovekî muxlîs jî wanî ye. Ji bo vê yekê, bira neyê jibîrkirin ku, buha û qîmet, ti car li jimarê nanihêre, li hêjayiyê dinihêre.

Di çêkirina mirovan da zo bi zo, du tişt bi hev ra hatine bicîkirin: Xawên û rezîlî, xêr û guneh, çêyî û xirabî û her weki din. Merivê bextvekirî, yê ku bi aliyê xawên, xêr û çêyiyê de dihere ye. Yê bextreş jî yê ku di aliyê di de diçe ye.

Xawêna rast ew e ku dijmin jî li ser hebûna wê şehdetiyê dike.

Ya ku ruyê zemîn ji pîsiyan kanibe pak û paqij bike, li ser hemû parzemînan, di nav hemû miletan de aştîyeke gelemperî karibe pêkbîne, hew şaristaniya ku xwe spartîye xawên û Xwedê ye.

Yên ku dixwazin di gan û armancên mirovan da li şûna xawênê berjewendperestiyê bi cî bikin, wekî yê ku bombeyekê dîkin bin hîmên avahîyan, nêtxirab û cîgirên ehremanan in.

Di riya şiyarkirin û bilindkirina nîfşê xwe de, yê ku temenê xwe bi tevahî bi xawên û bi cangorîtîyê derbas dîkin, taca serîyan in, rûmeta gel û deman û serdeman in. Li vê cîhanê hîlnayê mezintî û bilidtiya wan. Hew, behîşt kane wan têr bike û bihewîne.

Ji bo ku rêveberîyeke durust bigihêje welatê me, divê em riyên ji xawênan çêkin û dirêjî welatê xwe bikin.

Yên ku mirovan didin xwendin divê xwendekarên xwe, bi terbiyeya xawên û hunerê mezinbikin.

Xawên li hember mirovên din, heqê asta bilind nade ti kesî, yanê wekheviya hiqûqî jî holê ranake. Bixawênî, rûmet e, puha ye, serbilindî ye. Li hember hiqûqê, şeh û geda yek in; bixawên û bêxawên mîna hev in. Buhayê bixawêntîyê, di dilan de ye û li aliyê di ye.

Xwedîxawênên ku ezîtîyên xwe fedayî heqiyê dîkin û berjewendiyên gelê xwe ji yê xwe pêşdatir û girîngtir dibînin, çiqas mezin û binbarek in. Çaxa ku ez wana difikirim, sedema axîn û nalînên Farabî, More û Campanella bi heqî fehm dikim.

Her bijîn ey xwedîxawênên serbilind! Hûn li ku bin û di çî karî de bin xweziya me bi dilê we û çavên me li riya we ye!

Di Warê Pêxember û Pêxemberiyê de Sê Raman

Abdulcelil CANDAN



Pêxember ew kes e ku ji aliyê Ellah Teala've hatiye şandin. Ji pêşiya dirokê ve mirov, bi yeki ji van sê ramanan li pêxember û li pêxemberiyê dinihêrin.

Ramana Yekemîn: Pêxember rêber in. Ji mirovan re mînakên qencyê ne. Ji tevî dinyayê re qeptan in. Ev çîroka hanê ve rastiye nîşanî me dide.

Qeyikvanek û çend xwendekar bi hev re li ser çemekî re derbas dibin bo ku herine geştê. Dema ku li ser çem re riya xwe didomandin, xwendekarek dixwaze hinekî miziritiyê bike vêca nêzî qeyikvan dibe û jê dipirse: "Mamo, Te ilme werzê (matematik) xwendiyê an na?" Qayikvan: "Lawo, ez ne xwende me, ez encex navê xwe zanim" Dema qayikvan ev bersiv da, xwendekar tev kenîn, piştî qayikvan û xwendekar riya xwe berdawam dikin. Yek ji xwendekaran dîsa dipirse: "Mamo, te ilmê dîrokê xwendiyê, an na?" Qeyikvan: "Kurê min, ez vê bêjeyê nû dibihîzim, dîrok çiyê?" Dîsa riya xwe berdewam dikin. Yek ji xwendekaran dipirse: "Mamo, te ilmê fizîkê xwendiyê an na?" Qeyikvan: "Fizîk çiyê lawo? Ez nû dibihîzim. Ez kesekî nezan im, bi vê qeyîkê ez nanê xwe kar dikim." Xwendekar tevde kenîyan û hirehirek bilind kirin û gotin: "Mamo, nîvê jiyana te çû bêhûdê." Qayikvan qeyîka xwe ajot û dewam kir weke ku tiştê nebihîstibe. Di dawiyê de bagereke bihêz radibe. Qeyikvanê aqilmend û zana, dipirse: "Gelî xwendekaran! Bêjin kîjan ji we ilmê sobekariyê dizane?" Dema dibêjin: "Em nizanin" Qeyikvanê aqilmend dibêje: "Gelî zarowan, jiyana we tev çû bêhûdê..."

Vêca pêxember, mirovan hînî sobekariyê û hînî meşa dinya û axretê dikin. Pêxember ji xwe û malbata xwe re feyde û mal kom nakin.

Ramana Duyem: Xudanên vê ramanê pêxemberan qebûl nakin, baweriyê bi wan nayan. Ji pêxemberan re dibêjin efsûnker, sêhîrbaz û hwd. "Wan ji pêxemberê xwe re gotin: Hûn ji bilî mirovinê mîna me ne tiştêkî dî ne û Ellahê Rehman tiştêk neşandiye. Belê hûn derewan dikin." (Yasin-15)

Ramana Sêyem: Ew kesê ku di dewra pêxemberan de wek Fileh û Cihûyan îfrat û tefrît dikin. Ew kom dibêjin: Pêxember ne weke insanan e, belê weke melaîketan e. Ev ayet vê me'nayê pêşkêş dike "Wan (wiha ji) got: Ew çî pêxember e ku (ew jî wekî me) xwarinê dixwe û li sûkan digere! Çima ji bo wî melayketek nehatiye xwarê da ku bi wî re bi bûye hişyarek" (Furqan-7)

Di encamê de em dibêjin: Pêxember kesine paqij in, aqilmend in, rêber in, wekî "bibêje bi rastî ez bes wekî we mirovek im (lêbelê) pexam/vahiy ji bo min hatiye." (kehf-110)

Helbestevanê Îslamê Muhammed Îkbal pir rind gotiye: "Ez çûme Ewropa min li wir agirê Nemrûd dît. Însan tê de dişewitin lebelê min kirasê bapîrê xwe Îbrahîm li xwe kir û ez neşewitîm."

Bi rastî, pêxember qeptanê keştiya rizgariyê ne, kî li keştiya wan siwar be ew rizgar dibe.

Havîn û Perwerdehî

Ebdurrehim Dost

*'Wekî ji Qur'anê xelasbîn
Lazime li sewadî çavnasbîn'*
Xanî

Havîn ji bo xwendevanan rehetok e, rawestî ye. Ji serê Îlonê bigre heta nîviyê Hezîranê perwerdehî didome. Bi rehetoka dawîya heftê û bi rehetoka 15'ê Sibatê jî hilmekê distînin.

Divê ev dema dirêj vala neçe. Em jî û bi taybetî zarokên me, çavbelekên me, tebî'et

melekên me bi rindayî bibihurînin.

Havîn ji bo hînbûna Qur'anê û ji bona tiştê di derheqê dînê xwe de bizanibin derfetek e. Zarokên me dema diçin dibistanê dibe ku wext nebînin ji van tiştan re, lêbelê ev demên betlanê de em bi xwe ya jî cihekî ji wan re bibînin ku çavnasî û hînbûna vî tiştê pîroz pêk bê.

Melayê rêber di gulzara zarokan, nûbihara biçûkan de dibêje:

"Da bi van çend reşbelean

Li wan tabîet melean

Ûmîda me ji tîfalan

Ku me 'emel betalan.

Heta tu dewr û dersên nekî tîkî û mesrûf

Di dunyayê tu nabî ne meşhûr û mêrûf"

Di vê dema ça'l û kort pir de pêdiviya zarokên me ji hînbûna Qur'an û çavnasbûna siwadê zêdetir pê heye. Hey ne wisa be perwerdehiyek bi tebî'et melekî nedome ew ê tiştên din, tiştên ku em naxwazin wê bibe tebî'etê wan.

'Ûmîda me ji tîfalan' vêca ev hêviyên me havîna xwe bi awayekî spehî, awayekî kêmaniyê xwe pêk bîne, xwe gavekê pêş de bibin derbas bikin wê qezenc bikin.

Zarokên me helbet ne tenê ji heft heyşt saliyan pêk

tên, ên çarde-pazde salî jî hene. Ji bo wan jî, heftekê dibe, panzdeh rojan dibe li pirtûkên xwediyê esrê çavnasbîn û bixwînin ji bo dînê wan û ji bo axîreta wan wê zaf baş be.

Ew ku dibêjin: 'Bismîllah serê her xêrê ye'. Her tişt di destpêkê de bi navê Wî cele celalûhû dest pê dike. Û ji vir û pê ve nêrîn li ser navê Wî dibe, bihîstin li ser navê Wî dibe, hînkirin li ser navê Wî dibe. Mifta xezîne dikeve dest. Dema ku em, zarokên me her livîne xwe li gor van tiştan bikin, ew ê bingehe zexm be. Ew ê rehetiya dil were holê.

Dema em di mektaba navîn de bûn, mamostê me birin cihekî hênîk, tenha. Em deh-panzdeh roja li ser kêmasiyên xwe rawestîyan, me dest bi pirtûkan kir, pirtûkê ku gulên baxçê me, bêhna xweş û geş ji wan tê. Me jî bêhn kir, bêhna wan bi ser me de jî ket. Mêşê hinguv çawa ku xwe li ser cûr be cûr giha, çiçek, gûl û daran datînin ji wan îstîfade dikin di encama wê de jî hinguv derdikeve holê, 'eyn wilo jî xwendevan ji her yek pirtûkekê bêhnekê distîne û xwe gav bi gav pêş de dibe, zaniyên di ta'ma hinguv de li ser heş û zimanê wan dimîne.

Me bingeha xwe ji wan pirtûkan stend. Salê pêş de ew ilmê ku me li wir girt gelekî rêbertî li me kir.

Piştî nêrîna me serast bû -lewra nêrîna serast ji bo jiyanê, me di wir de dît. Zeman jî ew rastî da nîşandan. Em ne ketin nav şerekî ne ketin nav xirecîrê. Xwedê ji wan hemûyan razî be û ku bûn sebeba vê- em hîni distûrê din jî bûn ku di jiyanê de ji me re bûn ronahî, bûn. Rêber wiha digot: 'Di jiyanê de sê heb neyarê we hene 'yek; îxtîlaf, yek jê cehalet, yek jê jî xizantî yê' divê hûn ji wan xelas bin. Piştî vê jî se heb elmasê we hene divê hûn wan biparêzin.

Me van distûrên mîna ava jiyanê di van havînan de li hişê xwe nexş kir. Hêviya me û daxwaziya me ji rebbê me heye ku me û zarên me ji nepakiyan û xeletîyan biparêze. Vê havînê di derheqê me û zarokên me de li ser xêrê bigerîne.

Ez-Ezî û Ezîti

M. Zahir Ertekin

'Tenê yekî bizan, tenê yekî bibîn, tenê yekî binas...'

Bediuzzaman (peyv. 17.)

Jiyan xewnek e. Ma ji xewnê hindiktir çi heye. Weke ku em 'aîdê vê jiyanê nînin, dijîn. Tiştên ku bi destê me tênekin an tiştên ku em bi viyana xwe dikarin bikin, li ber tiştên ku em bi vîna xwe nikarin bikin, ne tişteke. Ma çi ji destê me tê. Dereke me diêşe tiştê ku em bikaribin bikin tune. Zarokekî me dikeve sekeratê tiştê ji destê me nayê. Porên me diweşin, spî dibin, pişta me dikeve ber me, nexweşiyên psîkolojîk di me didin der... Gelek tişt henin ku êdî nayên bira me, ji destê me nayê ku em wan bikişin bal xwe û bînin. Yanî jibîrkirin bi me vedide. Gelek tişt henin ku di xiyalên me de weke quruncokan dev li me dikin lê tiştê bi destê me nayê ku em pêk bînin. Mirov dikare gelek tiştên din li vana zêde bike lê dîsa jî weke em ne di nava van pîrsgirêkan de bin, bêhay jiyanê xwe berdewam dikin. Afirandêr di xuluqandinê de 'acizî xistiye nava ruh û canê me. Lewra jî em jêhatiyên hertiştî nînin û em nikarin hemû daxwazên xwe bi cih bînin.

Digel ku rewşa me ev e, dîsa jî car caran em pesnê xwe didin, em ji xwe û şolên xwe razî dibin. Tiştê serkeftî hebe em hemû hêz û şiyane ji xwe dibînin. Weke ku her tişt ji destê me tê, em ji xwe re li çepikan dixin. Kêfa me tê û em xwe ji bîr dikin. Em di ser xwe re diçin û Xwediyê xwe, Xwediyê viyana xwe, Xwediyê hiş û mêjiyê xwe zûka jibîr dikin. Weke Mikelanjelo yê ku peykerê Mûsa çêkiribû û piştî ku peyker qedandibû, ewqas bi xwe bawer bû ku, li hember peyker sekinibû, pê re axivûbû û pênûsa destê xwe avêtibû û jê re gotibû: "Rabe ey Mûsa". Haşa! Wî dîgo qey ez afirandêr im. Ez jî (haşa) dikarim yekî biafirînim. Ma ev çi qureti ye. Ma ev çi ji ser xwe çûyîn e? Îro Mikelanjelo û hezarên wek wî di binê axê de riziyanê û ji bilî hestiyên wan tiştê ji wan nemane. Peykerên ku çêkirine jî tu carî nepeyivîne û ji xeynê serlêdanên xelkê, ji tiştê re jî nebûne/nabin. Bi kêra tiştê jî nehatine. Ez-ezî û ezîti dibe bela serê me lê haya

wê ji bayê felekê tune.

Tevî ku hal ev e, dîsa jî em zû zû ji bîr dikin. Em zû bi zû dikevin nava nankoriyê û tiştên ku ne bi dest û xebata me digihêjin me, em li wan xwedî derdikevin û weke keda me, em wan pêşkêşî xelkê dikin. Dest ne destê me ye ku hiş hişê me be. Çav ne çavê me ye ku guh guhê me be. Ling ne lingê me ye ku poz pozê me be. Tevî ku evan tiştana hemû êşkere li ber çavan raxistîne jî, dîsa em ji pozbilindiyê û nankoriyê xelas nabin.

Jiyan dibore, weke xewnekê temen... Dem dibuhure û weke destarekî me jî di nava xwe de dihêre. Me geh bi teşiyekê berdide geh me li newalan digerrîne. Geh bi kenîn û geh bi girîn e jiyan lê, seknê jê re nîne. Ya herî girîng di nava vê xirecirê de, ferqkirina me ya çewtî û neçewtiyan e. Sînorê xwe zanîna me û neketina nava sînorên mayîn e, ya muhîm. Gelek caran di nava şuxlên xwe de em wînda dibin. Lewra em bi dengê nefsa derdibêjin ku ev kar û serkeftin hemû jêhatîni û hunera min e. Bi vî awayî jî em deriyê şîrkê û belkî jî deriyê kufrê ji xwe re vedikin.

Bi zanebûn an bi nezani şuxlê xwe jî diherimînin û em deriyê xisareke mezin jî, ji xwe re vedikin. Lewra xisara herî mezin jî ev e. Em bi kirinên xwe kêfxweş dibin û em li hêviya gelek spasiya destvekirî û dilvekirî disekinin. Di vê mijarê de ayetek heye ku hiş mirovan dide sekinandinê. Wiha hatiye fermankirin: "Ew kesên ku bi tevger û kirinên xwe şanaz dibin û bi tiştên ku nekirine jî dilşa dibin, ji 'ezabê xilas nabin. Ji wan re 'ezabeke jandar heye. (Sureta 'Alî 'Îmran -188)"

Halevku însan bifikire û bibêje ku afirandêrê min û yê hemû tevgerên min yek e. Bi vê pîvanê hemû serkeftin û serefrazî ji layê Wî tên. Bi vê ramanê mirov dikare deriyê şukrê herdem vekirî bihêlê û ji bo ni'metên dahatû jî dawetnameyekê amade bike. Lêbelê ev pîvan û ev rasteqîn bi carekê nayê û di

nava dilên me de bicîh nabe. Ji bo daçikandina ala vê ramanê, zanîn, bawerî û 'emel divê. Meriv dikare di pirtûkekê de an di tekstekê de li ser vê mijarê, di rojekê de bibe xwedî agahiyên berfireh, lê jiyîn ew qas ne hêsanê. Divê mirov bi nefsa xwe têbikoşe û vê rasteqînê pê bide pejirandin. Li hember weswese, pispis û şekên nefsa were qanî'kirin. Divê ev pîvan bibe malê jiyana me ku her tişt, di bin emrê Xwedê de, bi pergal û bi zanebûn têne kirin. Tu tişt ne bi serê xwe ye û tiştêk bê zanebûna Wî nika-re tevbigerê. Divê ev distûr di destarê wijdan de were hêrandin û di hundur de bi sedan caran bête şixulandin.

Ger ku nefsa însan ji ezîtiyê xelas nebe, ne mimkûn e ku di her karî de xwe bispêre Wî û ji her serkeftin û tevgera xwe re weke navnîşana rastîn, Wî nîşan bike.

Ez-ezî (enaniyet), rewîştî şeytan a herî berçav e. Ev rewîştî/karaktera bêngenî bi kê re hebe, xwe ji herkesî bilintir, baştir, mestir û bijarte dibîne û xwe wisa dihesibîne. Ev nexweşîya xwekujî, di nava temarên mirovî de tev digere û ji herkesî bêtir jixwerazîbûna xwe dike armanca sereke. Herwiha ev kesana ji dîlnizmiyê dûr in û dîlnizmiya ku nîşanê xelkê didin ji ne ji dil e, belkî ji durûtiya wan e.

Nexweşên vê nexweşiyê dibêjin her ez û weke ku 'ellameyên cîhanê ne, her dibêjin ez dizanim. Bi vî awayî jî dixwazin fikr û ramanên xwe bizorê bidin qebûlkirin.

Xwestina balkişandina ser xwe, regekî vê nexweşiyê ye. Xwestina balkişandina ser xwe, li gorî dînê me jî tiştêkî şaş e. Bi vî awayî xwestekên nefsa yek bi yek dikevine qada jiyana. Ji ber ku nefsa însan bi vê nexweşiyê dinepîxe, bi çavekî neyînî li vê xesletê hatiye nihêrtin. 'alimên berê li ser vê mijarê dûr, kûr û dirêj rawastiyane.

Felsefeya jiyana însanên bienaniyet (ez-ezî), li ser kokeke kurmî bilid dibe û di nava wê jiyana de bêhna rizaa Xwedê -qet- tune. Di nava bîrdozên/ideolojiyên çewt te diçe û tê. Lê tu carî li 'eslê xwe venagere. Li gorî van bîrdozîyên wan, ew tu carî şaş nabin û xeletî ji wan çênabin. Weke ku bêqusûrin li xwe dimêzin. Helbûkî weke ku li jor jî me anîbû ziman, însan ji xeteyan ne dûr e û tew belkî di rojekê de mirov bi dehan şaşîtiyan dike û kesekî ku şaşîti nekeribe tune.

Ez-ezî, mirovan di çehlên pesindayîne de jî wer dike. Di kortalên pesinînan da dev û rû li erdê dikeve. Xwediyê ezîtiyê, bibawerî û jixwerazîbûna xwe, tim û tim li xwe xwedî derdikeve. Bi mal, meqam, çand û zarokên xwe, xwe dipesinîne. Lê xwediyê van nî'metên ku bihurbarin, tu carî nayîne bîra xwe û nabêje ku ev nimet do di destê min de tunebûn, sibê jî wê tunebin, îro jî xwediyê wan ê heqîqî ne ez im.

Ev kesên ku em taybetmendiyan wan dikin mijara vê nivîsê, ji kirina xeletîyan pir ditirsin. Xurûr û bitirîya wan, nahêle ku kêmasiyên xwe binin ziman. Newêrin qala kêmasiyên xwe, ji xwe re jî bikin. Dibêjin ger ku qusûreke me derkeve der, em ê rezîl bibin. Bi vî hawî jî hevalan ji xwe bi dûr dixin û dostên wan yên rasteqîn namînin. Halevku, mirovê mûmin, divê bi 'ecz û feqra xwe, xwe bispêre Rebbê xwe. Bi tezeruyan xwe bavêje ber deriyê Wî. Halê xwe yî nebaş û gunehên xwe erzî Wî bike û bexîşandinê ji Wî bixwaze. Bi vî hawî wê ji pozbilindiyê jî xilas bibe û wê di nava gel de jî cîyekî birûmet û taybet werbigire.

Ev însanên ku em taybetmendiyan wan dirîjînin 'erdê, ji rexneyan jî pir ditirsin. Yanê naxwazin ku kes rexneyan li wan bikin. Ev rewş, bêtir ji qurêtî û bitirîtiya wan pêk tê. Dema ku mirov benê mezinantiyê xiste destê xwe, agirê vê nexweşiyê jî dikeve ruh. Lewra mezinê rasteqîn her Xweda ye. Ji bilî Wî mezinahiya tu tişt û tu kesî weke rasteqî nayête pejirandin. Ji ber ku mirovên bienaniyet xwe mezin/herî mezin dibînin, rexneyan jî qebûl nakin. Însan dema ku ji rexneyan dûr dikeve, an bê rexneya kesî dijî, timûtim xwe bêqusûr dihesibîne û jîbilî xetadîtina xelkê qet nizane û hewceyîyê jî nabîne ku li xwe binêre.

Mirov dikare bibêje ku ev xeslet, karekî şeytanî û taybetmendiyeke wî ye. Lewra di hefa/ huzûra Xwedê de şeytan, jî ber vê qurêtiya xwe ya heram hatibû qewirandin.

Ev ayet çî di'ayeke xweş e:

"... Ey rebbê me, ji ber xeletî û jîbîrkirinên me tu me nekî berpirsiyar. Ey Rebbê me, weke yên beriya me, tu barê giran nedî ser piştî me. Ey Rebbê me, wê tiştê ku hêza me têrê nake, bi me nede kişandin. Me bibexşîne, me 'efû bike û me bixefirîne. Mewla û destyarê me Tu yî. Li hember koma kafîran tu alîkariya me bikî. (Beqere-286) "

Hemzeyê Muksî

(1892 /5 Hezîrane 1958)

Ahmet Kırkan

Mayê hûnî ju merdimî ra behs kenê ki welatê Feqîyê Teyranî ra yo û be'de ey û Wedaî nameyê Muksî şad kerdo. Belkî zî nameyê Kurdî girotişî en vêşî ey heqkerdo. Mamoste, mucahîd, seyda, molla, roşnfîkr (roşnvîr), xebatkar, sîyasetvan ... û zê nînana hîn hezarana wesfê ci estê. Zerîda ci di bawerîyendo pêt û xurt, welatparêz û nuşttoxendo bi qewet o. Hûnîyo ki "Mem û Zîn" ê Ehmedê Xanî rê newdîra ajro dayo.

Zaf namêyana vajêno : Hemzeyê Muksî, Seyda Hemzê, Hamza Bey, Hemzê Efendî, Hemzê Begê Moksî, Hemzê Begê Mutkî ...

1892 di qezaya Wanî Mûks di (Bahçesaray) di ameyo dinya. Nameyê perdê ci Bekîr o. Mûks di "Medreseya Mîr Hesên Welî" aye ra tepîya Wan di "Medreseya Xorxor" qedînaya. Be'de coy Darul funûn (Unîversîteyê/Zanîngehê Stenbol) di zuwanê Farisî wendo. Awtîya ra tepîya "Medrese-tul Waizîn" qedînayo.

Hemzeyê Muksî, Wan di Medreseya Xorxor di telebeyêya Seîdê Kurdî kerda. O çax beyntardê înan di 'eleqeyêndo weş peyda bîyo û dima no 'eleqe Stenbol di zî berdewam bîyo. 1918 tefsîro "Îşaratul Îcaz" Hemze Begî çapkerdo. No tefsîr Hemzeyê Muksî û birayê Seîdê Kürdî, Ebdulmecîd Nursî bi destana nusnayo. Nê kitabî di imzaye Hemzeyê Muksî "Eski Said'in ehemmiyetli talebesi Hamza" ya nê "Telebeyendo mûhîmo Seîdê verênî Hemze" yo. Sewbîya heyatê Seîdê Kürdî bi kurtasî nusnayo/nušto, no nuşteyê ci Îşaratul Îcazî mîyan di çap bîyo.

Mehemed Mîhrî Hîlaw, Şefîq Arwasî zî telebeye Seîdê Kurdî yê. Nînan heme Hemzeyê Muksî ya pîya wendo. Dima Şefîq Arwasî "Dîwana Melayê Cizîrî" çapkerdo, cey 10 serrî hepsî rê mehkûm bîyo.



17 Qanun 1918 di Xelîlê Xeyalî, Seîdê Kurdî û Hemzeyê Muksî "Kürdistan Teali Cemiyetî" akerdo. Hemzeyê Muksî tena na komel di nê, zaf komelanê Kurdan di xebat kerdo. Hemzeyê Muksî pêro xebatandê cemîyetî di ca giroto. Xusûsen xebatandê çandî sero vinderdo. En xebata ki kes sero vîndero kovara "Jîn" di berpersîyar bîyayîşê ci yo. Bi na kovara vengê cemîyetî her ca resayo.

Hemzeyê Begê Muksî, Kürdistan Teali Cemiyetî kovaraki veta "Jîn" di xeylê wezîfeyê mûhîmî girotê. 20 humarê ci di midûr û berpersîyar bîyo. Na kovar di vatêyo verenoki "Mem û Zîn" rê nusnayo û bi namedê xwi ya veto. Na kovar di embazê Hemze Begî zî xeylê nuşteyî nusnaye. Nê nuşttoxan ra: Xelîl Xeyalî, Kemal Fewzî, Dr. Fuad, Kamuram Eli Bêdîrxan, Mehemed Mîhrî Hîlaw, Şefîq Arwasî, Ebdurrehîm Rehmî, Memdûh Selîm, Ezîz Yamûlkî,

Mustefa Şewqî, Îhsan Nûrî Paşa, Yusuf Zîya kes şeno biamoro / bihûmaro.

Hemzeyê Muksî, Darul funûn di çaxo ki telebeyê zuwande Farisî bî "Kürt Talebe – Hewî Cemîyetî" di zî xeylê wezîfe kerdo. Serekê/reisê na cemîyete Cemîlpaşazade ya ra 'Emer Beg o. Bi cehdê Memduh Selîm û Hemze Begê Muksî "Hewî" vijyaya. Bi azayandê na cemîyetî ra verî "Rojî Kurd" vijena. Na kovari bi destandê hukûmet gêrêna se "Hetawî Kurdî" vijena. Nê horna kovaran di zî Hemze Begê Moksî gurweyay o.

1912 di "Hêvîya Ciwanên Telebeê Kurdan/Kürd Talebe – Hewî Cemîyetî" bi "Kürd Teşriki Mesai Cemiyeti" ya bî yo yew û nameyê xwî "Kürd İrsad ve İrtîqa Cemiyeti" cey bedilnayo. Bi namede ne cemîyetîya Hemzeyê Muksî şîyo Bedlîs û uja di serekandê 'eşîrana û melayana qîsey kerdo. Bi no hal a mabendê Kurdan di yewey qayilbîyayîş hasil bo.

1919 di "Kurd Tamîmî Maarîf ve Neşrîyat Cemîyetî" tesîs beno. Hemzeyê Muksî awtîya di zî beno aza û fîilen gurweyêno. Na serr di "Mem û Zîn" ê Ehmedê Xanî bi herfandê latîniyana weşanandê na cemîyetî di çap bena. Hemzeyê Muksî zî nê kitabî rê vateyêndo verneyên nusneno.

Be'de herbdê cihanî roşnfîkrê Kurdî bene di parî. Seyyîd Ebdulqadîr otonomî wazeno, Celadet Elî Bedîrxan xoserey wazeno. 1920 di Stanbol di serekeyda Emîn Elî Bedîrxanî di "Kürd Teşkilatı İc-timaiyye Cemiyeti" dest pê keno. Hemzeyê Muksî na cemîyet re aza yo. Bi vatenda Qedrî Cemîlpaşa ya na cemîyet Ekrem Cemîlpaşa û Hemzeyê Muksî rîştê/rusnayî kîştê rojhelatê Kürdîstanî. Nînan ra Ekrem Cemîlpaşa Mehekemeya İstiqlal ya Enqerî di mehkema bîyo, Hemzeyê Muksî zî Dîyarbekîr di derdest bîyo. No vext ra tepîya zî Hemzeyê Muksî keyeyê Cemîlpaşa ya zaf şîyo-ameyo. Qedrî Cemîlpaşa kitabê xwî "Bi kilmî heyatê mi" di na merseler ra xeylê behs keno. Hetta kovara "Jîn" di dardabîyayena Hemzeyê Muksî xeber deyêna labelê be'dê na xeberî zurî vijêna.

Be'de îlanê Cumhurîyetî, serhildanê 1925î ra tepîya Hemzeyê Muksî Merdîn 'Emêrlî di tepşêno. Hepisxaneyê Qestemonî di, ey û Ekrem Cemîlpaşa 'eynî ca di manenê. 'Eynî vext di Şefîq Arwasî zî tepşêno. Sucê Hemzeyê Muksî "Mem û Zîn" çap-

kerdiş û ney rê vateyêndo verneyên nuştîş, sucê Mehemed Şefîq Arwasî zî Dîwanê Melayê Cizîrî çapkerdiş o. Horna zî 10 serrî ceza gênê. 1928 di bi efdê umumîya vijênê teber.

Be'dê hepsdê xwî, verî şîno Misir û Lubnan dima zî yeno Sûrîye. Verê coy bi xo şîno cinîya xwu Edelet Xanim (waya Prof. Dr. 'Elî Nîhad TARLANî ya) geno xwî hetek. Sûrîye di zî zaf roşnvîrê Kürdî estê. Nînan ra tayne ci: Ekrem Cemîlpaşa, Qedrî Cemîlpaşa, Mîr Celadet Elî Bedîrxan, Osman Sebrî, Nûreddîn Zaza, Arif 'Ebbas, Dr. Ehmed Nafîz û Hemze Begê Muksî kes şeno bomaro. Hemzeyê Muksî uca di alfabeya Latînî sero Mîr Celadetî rê ardim keno. Alfabeya ki Kurdî nika sero şuxulênî, na gruba xebatkara qebul kerda.

Sûrîye di feqîrandê Kürdan rê komelê firajêna ki nameyê ci "Civata Alîkerîya Ji Bona Belengazên Kurd li Cizîrê" Molla Hemze na komel di zî xeylê cehd keno. Na komele Mîr Celadet Elî Bedîrxanî ra qalibê tîpandê alfabeya latînî gena.

Hemze Begê Muksî Hesîce di midûrê mektebî yo. 'Eyîndîwar di semedê domanandê Kurda xebit-ya yo. Uca di zî muellîmey kerda.

1947 di Heleb di "Mem û Zîn" fina didin çapkerdo. Sûrîye di bi nameyê "Pertew" a rojnameyê veto. 5 Hezîrane 1958 (15 Remezan 1377) di şîyo rehmet.

KRONOLOJÎYÊ HEYATÊ HEMZEYÊ MUKSÎ

1892: Wan di marda xwî ra bîyo
1914: Medresetul Waîzîn qedînayo
1919/1920: Kovara Jîn veta
1919: Mem û Zîn çapkerdo
1919: Dîyarbekîr di mehkema bîyo û derdest bîyo
1925: Mêrdîn 'Emêrlî di tepêşyayo
1928: 'Efo Umûmîya hepis ra vijêno û şîno Sûrîye
1947: Heleb di Mem û Zîn fina didin çapkeno
5 Hezîrane 1958: Hesîce di şîyo rehmet

ÇIMEYÊ NUŞTÎŞÎ:

- Veysel AYDENİZ, Eski Said'in Ehemmiyetli Talebesi
- İsmail GÖLDAŞ, Kürdistan Teali Cemiyeti
- Rohat ALAKOM, Eski İstanbul Kürtleri
- Malmîsanîj, Diyarbakırlı Cemîlpaşazadeler ve Kürt Milliyetçiliği

Mînakek Ji Dewlemendiya Kurdî

Zafer Berdestî

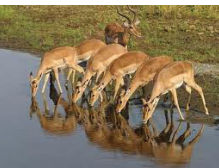
Di kurmancî de Peyva ‘Birr’ û Hemwateyên Wê yên li Gorî Celebên Heywanan

Di zimanekî de tîp û peyv çiqas hindik bin ew ziman ewqas hêsan tê hînbûn lê vê carê ew ziman qels û xizan dimîne û mecbur e ku ji zimanên din peyvan bistîne. Kurdî ji aliyê pîrbûna peyvan ve zimanekî mînak e ku di vê nivîsê de em dixwazin vê nişan bidin. Wekî; zayend, navên bûyîn û mirina heywanan, navên cure, cins û celebên heywanan, pîrbûna navên giya û nebatan mînakên dewlemendiya kurdî ne.

Di kurmancî de li gorî cure û hejmarên heywanan peyvên di maneya ‘birr’ de tên bikaranîn gelek in. Ev peyv li gorî herêman biguherin jî bi piranî wekî hev tên bikaranîn û yek ji mînakên dewlemendiya zimanê me ne. Mebesta vê nivîsê, tesbîta van peyvan û wateyên wan e.

1. Birr: Ji bo gelek kes an tiştan tê bikaranîn. Pîrbûnê diyar dike û bi serê xwe jî bo hemû candaran tê bikaranîn. Wekî mînak: ‘Birek mirov hatin mala me.’ ‘Li gundê me sê birr pez hene.’ **Tarîş** jî li hin deveran ji bo cola pez û dewaran tê bikaranîn.

2. Kerî: Ji bo pez û heywanên wekî xezalan ên kedî û kovî tê bikaranîn. Hin peyvên ku pîrbûna pêz diyar dikin hene ku wekî; **semer, col** in. **Semer** [1] hejmarê diyar dike, tenê ji miyan re tê gotin: semerek pez, sed pez. **Col** jî mensûbiyetê



îfade dike. Wekî; Di gundekî de du şivan hebin û pezê gundiyan di nav van herdu birran de hatibe belavkirin û navê şivanekî A, navê yekî jî B be, dibêjin cola A, cola B... ‘Em cola A ne.’

3. Ref: Ji bo çivîk û teyran tê bikaranîn.

“Kewa ku ji refa xwe biqete xêra wê nîne.”

“Her teyr bi refa xwe re ye.” [2]

4. Garan: Ji bo heywanên mezin ên gi-yaxwir ên cinsê dewaran tê bikaranîn. Li hin deveran peyva ‘**naxir**’ jî di vê maneyê de tê bikaranîn.

“Ne gayê min li garanê ye ne jî galegala nanê gavên dikim [3].”

5. Komasi: Ji bo masiyan, komên mezin ên masiyan tê bikaranîn. Di ferhenga Enstîtuyê de wekî **qewte** [4] derbas dibe. Li hin deveran jî bo mirovan jî tê bikaranîn. Wekî mînak: ‘Di wê komasiya merivan de me ew winda kir’. Dibe ku di vir de mebest boşbûn be, yanî bi tirkî ‘**kalabalık**’.

6. Zurbe: Ji bo koma guran tê bikaranîn. Ji çend guran pêk tê. Di hin deveran de li şûna vê peyvê ‘**perwane**’, **peranî** [5], ‘**perwaneya guran**’ tê bikaranîn.

7. Şêrgele: Ji bo koma şêran tê bikaranîn.

8. Revî/Revo: Ji bo koma hespan tê bikaranîn. Di çîroka Siyabend û Xecê [6] de wekî;



....

Keriyê pez û berxa,

Revoyê hespa,

Naxirê dewêr û **boşê** deve,

Wî bi edetê kurda selam da wana,

Û ji wana pirsî bi dilê saxa,

“**Keriyê** pezê Ehmed Axayê Elî ye?”

“Lê ev **revoyê** hespa yê kê ye”

....

peyva ‘revo’ derbas dibe û tê fêmkirin ku bira hespan revo ye. Herwiha em di rêza binî de jî rastî du peyvên hemwateyên ‘bir’ê tîn ku ev jî ‘naxir’ ku hemwateya ‘garan’ê ye û hem di kurmançî de hem jî di zazakî de tê bikaranîn. Di tirkî de jî ev peyv heye. Peyva din jî ‘boş’ e. Ev jî wekî peyv di devoka Hekariyê de tê bikaranîn û pîrbûnê îfade dike. Herwiha bi maneya ‘**kalabalîk**’ a tirkî de tê bikaranîn. Mînak; Gunde me boş e. Bi qasî 70-80 xaniyan e.

9. Revde: Ji bo koma seyan tê bikaranîn.

10. Helemar: Ji bo koma maran tê bikaranîn.

Ji bilî van hin peyvên di ferhengan de derbas dibin hene ku wekî: **êbûr** (ji bo guran), **qermelax**,

gêşkûn (ji bo çivîk û teyran), **tewere** (ji bo tirtûlan) pîrbûnê diyar dikin û di cihê peyva “bir” de li gori celebe heywanê tê bikaranîn. Dibe ku hin peyvên din jî hebin ku me tesbît nekiriye an jî hin peyvên herêmî û deverî hebin em lê rast nehatine.

Wekî encam em dikarin bibêjin ku kurdî çiqas zimanekî dewlemend e û firsend û îmkânên fiki-randina pîralî dide kurdîxêvan. Ev peyvên li jor ne tenê curbicuriyê û pîrengiyê nişan dikin, ev peyv cudabûna mentîqa kurdî jî didin nişan.

Çavkanî

[1] Kurmançî, *Rojnameya Taybetî ya Enstîtuya Kurdî ya Parîsê li ser pîrsên zaravayê kurmançî*, Hejmar:1-40, weş: avesta, Stenbol 2010.

[2] Demîrhan Umîd, *Ferhenga Destî, kurdî bi kurdî* weş:nûbihar, Stenbol 2006.

[3] Jêdera berê.

[4] Türkçe-Kürtçe Sözlük, Haz: Zana Farqînî, Enstîtuya Kurdî ya Stenbolê, Stenbol, 2010.

[5] Kurmançî, *Rojnameya Taybetî ya Enstîtuya Kurdî ya Parîsê li ser pîrsên zaravayê kurmançî*, Hejmar:1-40, weş: avesta, Stenbol 2010.

[6] Semend Siyabedov, *Siyabend û Xecê*, r:33, weş: Hîvda, Stenbol, 2006.

Geşteş Di Nav Toreya Zarokan De

Konê Reş

Diyar e ku toreyaya (wêje) zarokan di cîhanê de nû ye, dibêjin ku torevanên cîhanê hay ji toreyaya zarokan nebûn, nizanibûn ku kesayetiyeke zarokan a serbixwe û cuda ji ya mivovên têgihîştî û sere heye..

Di sed salên derbasbûyî de, ji nû ve bi çavekî vekirî li toreyaya zarokan hatiye mêzandin û ji nû ve hatiye gotin; zarok di salên biçûkaniya xwe de, di rewşeke taybet de dibuhirin, gereke tore, li gor wî jiyê (temenê)wan, ji wan re bê berhevkirin û afirandin...

Lê ku em li pêmayê bav û kalên me bizîvirin (Ango zargotina gelê Kurd) û berpêl bikin, hingê wê xweş ji me ve diyar bibe ku gelê kurd ji hezarên salan ve guh dane toreyaya zarokan û cihekî berfireh ji wan re, di nav zargotina xwe de terxan kirine .. Û di nav çerx û dewranên salan de, her nîşekî sipartîye nîşê din ku, wek xwe gihiştîye me û ku roja îro hêj gelek jê li ser zardevê kalemêr û pîrejînan maye.

Di bawerîya min de, gelê kurd di guhdana zarokan de, pêşketîti re ji gelek gelên cîranê me, ev pêşketin jî xweş belû û diyare di du tiştan de ew jî ev in:

1- Bi navkirina qonaxên ku zarok tere derbasdibin wek :

Şîrî - şîrvekirî -çarlepkî - tena - giloxetkî - serlingaketî - naşî - sîpe - gênc.. hwd.

2- Afirandin û berhevkirina çîrok û stranên zarokan li gor her qonaxekê ji jiyê (temenê) zarokan.

Wek nimûne, ji çîrok û stranên ku min di zaroktiya xwe de sehkirine û hêj min ew jiber in, wek van çîrok û stranên di her qonaxekê de ji zarokan re dihatin gotin:

1- Di qonaxa seretayî (şîrî, şîrvekirî çarlepkî û tena) de, (stranên lorandinê) dihatin gotin, ew

stranên ku dayikê bi wan kur\keça xwe dihêlan an di dergûşê de, di xew re dibir. Ew stranên ku destpêka wan bi vê hevokê destpêkir (lorî, kurê min lorî...) Û wek ku diyar e, stranên (loriyan an lorandinê) gelek cure ne. Dê li gor wan cureyan û li gor êş , jan, şahî û kêfa xwe wê dayikê kur\keça xwe dinehirand û radizand. Cureyên (loriyan) têvel in ji evînê, mêranî, tîrs, gazin, kul û xeman pêk tên..

Hem jî, stranên ji vî cureyî, ji zarokên ku nû li ser lingê xwe radiwestiyan digotin: (Tena tena kirasekî bigirim li bedena..)

An (Ez ê herim Mêrdînê, qeysa lingê te bigrim ji tere bînim potînê..) Û wiha bi hezarê stran û çîrokên.. Û her herêmek li gor taybetiya xwe.

2- Di qonaxa duyem de (giloxetkî, serlingaketî, naşî, sîpe û gênc) wek van stran û çîrokên ji zarokan re dihat gotin: (Hebû kêzîkek, hebû qîrşîkek, hebû tertîkek, ba hat, qîrşîk firiya, baran hat, tertîk heliya, hingê kêzê kenîya kenîya rovîrtirka wê qetya). An (Çîrokê çîrvanokê, xetxetokê golika xalo, çû pişt malo, golê go: err, kalo go: tir, pîrê go: kezîkê min kur..) û wiha bi sedan ji van terzan...

3- Di qonaxa sisyan de, cureyekî din ji çîrok û stranên ji zarokan re dihat gotin, nexasim ew çîrokên ku zarok bi rêka wan û bi zanyarî hîn û serwextî navên alav û destgehên malê û herêma xwe dibûn, wek van çîrokên: Şengê û Pengê, Mişko Mişkavîro, Kêzê Kêzaxatûnê û Pîra du diran... hwd.

Ji bilî ku di vî jiyê de zarok bi gelek listik û yariyan dilîzin..

4- Di qonaxa dawîn de, qonaxa ku zarok tere dibin (nûgihîştî û bengîn) çîrokên (roviyan) ji wan re tene gotin, da ku zarok di jiyana xwe de dûrî fen û xepan herin û bi rêke rast û durist di jiyana de bilivin. Tevî ku rovî di xapan de zîrek e, lê dawî ew xap

tev bi serê wî de dirijin ..

Listikên Zarokan:

Ji rexekî din ve, zargotina kurdî dagirtiye bi listik û yariyên zarokan ew ên bigotin û stran in û hin ji wan hene bê listik û yarîne, wek:

A - listik û yariyên bi stran:

- Pezê mîra li kû diçêre?
- Li qelêç
- Çi dixwe ?
- Nan û kêç
- Çi dirî ?!
- Safî herî.
- Dawta kê ye?

Wiha listik berdewam dibe...

B - lîtkên tenê bi stran û gotin:

Ev rengê listik û yariyan tenê bistran in, gelekî pir in û gelek cure ne, wek (mamik û şertok jî di nav wan dene). Wek nimûne vaye stranek û mamikek:

- (Rovî, rovî, rindik, serê terya Rovî bi gulpink, rovî çûye mala xala, herin Rovî bi qute dara bi hejmêr heger ne bît û çare qetla Rovî helal e.)

Mamik: (zîq û zîq, heyşt çîq û du ling ?) (çotkariye)

û wiha bi hezaran...

C -lîztkên bê gotin û stran:

Ev celebê listik û yariyan di folklorê me de gelekî pir in, wek nimûne ev in navê çend listikan:

Lagê dê, Hitkê,
Çavgirtinkê, Tûştê, Çirê,
Holê, Sêberkê, Nehbirkê, Dam,
Sêqevzkê...

Lê mixabin ku gelek ji van listik, yarî û gotinan hatina jibîrkirin û windabûn, yê mayî jî li ber widabûnê ne, her ku kalemêrek an pîrejinek kurd dimire, tiştê ku li bal heye pêre diçe gorê, ji bilî ku li ber talanê ye, talana gelên cîranê me û çare dan-heve...

Tevî ku di van çend salên dawî de, çend pirtûk ji

zarokan re hatine weşandin, nexasim li Ewrûpa, lê ev kar tenê nebes e û gelekî kêr e... Mixabin kuta roja îro kesî ji dil û can barê toreya zarokan dananiye ser milê xwe û xwe di berde newestaniye, tevî ku mamê M. Emîn Bozarselan çend pirtûkên zargotinê çap û belavkirine...

Gelo! Sedem çine, torvanên kurd li xwe danayînin, şerm dikin ku ji zarokan re binivîsin an zargotinê bidin hev ji ber ku sivik û hêsan e, lê ne hêja ye ku xwe pê re bi westînin?!

Lê ku em xweşik di toreya zarokan de bîponijîn û li ser rawestînin, wê ji me ve diyar bibe ku nivîsadin ji zarokan re pir giran û aloze... Ji xwe mêranî di vir de ye, yê ku ji zarokan re binivîse û xwe bide ber vî barê giran...

Em bi hêvî ne ku nivîskar û hozanvanên kurd, zarokan ji berhemên xwe bêpar nehêlin, eger em yê îro ne, ew yê pêşerojê me ne.

Yekê wek **Ehmedê Xanî** ji berî \300\ salî ve ji bo zarokên kurdan nivîsandiye û gotiye:

Ev çend kelîme ji lûxatan

Vêk êxistin Ehmedê Xanî

Ne ji bo sahib rewacan

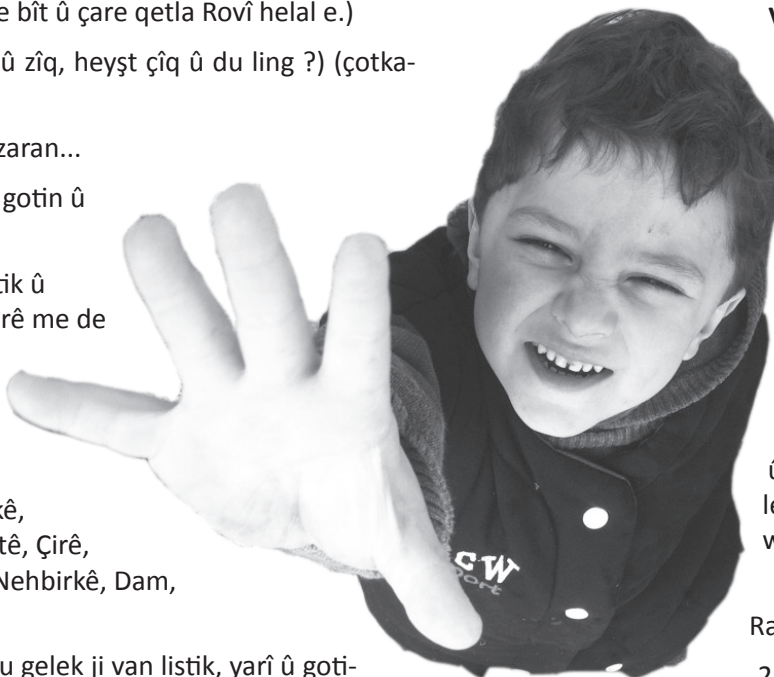
Belkî ji bo biçûkê kurmancan.

Yê min jî, wek xemxwar û zikêşekî zimanê kurdî, min du dîwanên helbestan ji zarokên gelê xwe re çap û belav kirine, ya sisyan jî li ser rê ye.. Ji bo wan zarokên ku bê dil, hin bi hin, dûrî zimanê dê û bavê xwe dibin, ji ber gelek sedemên çetîn û dijwar wek:

1 - Nebûna dibistanan, Radiyo û TV yê kurdî

2 - Hînbûn û fêrbûna di dibistanên biyaniyan de û akama TV û radyoyên gelên cîran..

3 - Windabûna gelek adetên kurdî û guhertinên ku di civata kurdî de çêdibin -wek tevayî gelên cîran- bi rex şaristaniyê ve, vê yekê jî hiştiye ku gelek pêmayê bav û kalan winda bibe.



Tirba Mem û Zîn û Medresa ‘Evdaliyeyê

M. Emin DEMİR

Medresa Evdaliyê û tirba Mem û Zîn li bajarê navdar yê Herêma Botan, li Cizîra Botan e. Cizîra Botan bi sedsalan bûye navenda ilm, irfan û zanyariyê. Gelek ‘alim, zana, rewşenbîr û filozof ji sînga xwe derxistiye. Wek Melayê Cizîrî, Îsmâîl Ebûlîz el Cezerî, Îbnûl Esîr, Şêxê Bêserî, Şêx Seyda, Mîr Bedirxan û hwd. Gelek bûyerên ku di dîroka kurdan de hatine neqîşandin û li ser jiyana û netewa kurdan bandorên mezin kirine, li Cizîra Botan qewimîne. Ji van yek jî destana “Mem û Zîn” e.

Nivîskarê “Mem û Zîn”ê ‘Ehmedê Xanî ye. Mem û Zîn mesnewiyeke edebî ye û li ser ‘eşq û evînê hatiye nivîsandin. Mesnewiyên weke wê em dikarin bibêjin ku di jiyana gelek netewan de hene. Weke “Romeo û Julîet’a Shakespeare, “Leyla û Mecnûn’a Fuzûlî û hwd. Lêbelê “Mem û Zîn”a ‘Ehmedê Xanî ji van mesnewiyan gelekî cuda ye. Lewra ew ne tenê mesnewiyeke eşqê ye. Di heman demê de ew ji bo gelê kurd hebûn e, jiyana e, berxwedan e, Hêvi ye, dîrok e û hwd. Lewra Xanî bi xwe sedemê nivîsandina pirtûkê di mesnewiya xwe de aniye ziman. Ew dixwaze ku miletê kurd jî di asta herî bilind de di nav netewan de cîhê xwe bigire. Ew dixwaze ku di pêşerojê de, ji aliye wêje, ilm, îrfan, eşq û evînê ve, tu kes nikaribe ji gelê kurd re kêmasiyekê bibîne. Bi vê armanc û hêviyê derketiye rê û ev pirtûka giranbiha ji me re nivîsiye û rêkiriye pêşerojê.

Bûyera “Mem û Zîn” di sala 1451’ê de, di dema hukumdariya Mîr Zeyneddîn de, li Cizîra Botan derbas dibe. Bi navê Zîn û Sîtî du xwişkên Mîr Zeyneddîn hebûn. Mem jî kurê wezîrê mîr bû. Di dema bihar û newrozê de li Cizîrê hemî kes diçûn geşt û seyrane. Dîsa di vê dema newrozê de Mem û hevalê xwe Tajdîn bi kincên keçikan derketibûne geştê. Di geştê de Mem, Zînê û Tajdîn jî Sîtî’yê dibîne û dil dikevine hevûdû. Li vê derê gustîlkên xwe bi hev diguherin.

Piştî giregirên Cizîrê dikevin navberê û mîr Sîtîyê dide Tacdîn û daweta wan li dar dixin. Ku wextê xwestina Zînê ji bo Memo tê Bekoyê ‘Ewan dikeve navbera wan û fitnê derdixe û nahêle mîr Zînê bide Mem. Piştî ku mîr fêhm dike ku Mem û Zîn ji hev hez dikin, mîr Mem diavêje zindanê. Mem nêzîkî salekê di zindanê de dimîne û ji hesreta Zînê dimire. Ji kul û kederê Mem, Zîn jî li ser tirba Mem dimire û wê jî li ber tirba Mem vedişêrin.

Piştî ku me qala “Mem û Zîn” kir em ê niha jî qala taybetmendiyên Medresa ‘Evdaliyê bikin. Warê ku ji Mem û Zîn re hembêza xwe vekirîye û ew leheng di sînga xwe de veşartine bi Medresa ‘Evdaliyê ve girêdayî ye.

Kîtabeyeke medresê ya bi xwemalî nehatiye dîtin. Encax li gora kitabeya ku li aliye bakurê mezelên medresê yên rojhilata mescîdê hatiye dîtin Medrese ji Hêla Emîr ‘Evdillahê kurê ‘Evdillah Seyfeddîn Bohtî ve hatiye çêkirin. Li ser kevirên tirbekê 854/1450 hatiye nivîsandin. Ji vê nivîsê meriv dikare bêje avahî nêzîkî salen 1437-1450 hatiye çêkirin. Kîtabeya xwe li aliye bakurê mezelên medresê yên ku li rojhilatê mescîdê ne ye. Kîtabe piçekî hatiye xwendin. Li ser mermerê spî bi xetê ‘erebî heft rêz hatine nivîsandin.

Wateya tekstê ya kitabeyê ev e:

‘Bi navê Xwedayê mihîrîban û diloan. Ev avahî ji hêla Evdillah Seyfeddîn Bohtiyê kurê Evdillah ve ji bo rizaya Xwedê hatiye çêkirin. Xwedê rehetê lê bike.’

Avahî di roja me de xirabûyî ye. Beşên ku li ser lingan mane li aliye rojhilat-rojava hatiye çêkirin û bi hevûdû ve girêdayî ne. Ji şopên ku mane meriv têdigêhe ku medrese di şiklê hewşên vekirî de ye.

Ji avahiyê heta roja me tenê mescît, tirbe, hicreke medresê, beşa axpîna hewşê û eywanek hatiye. Ji hucrê li hêla rojhilat û rojavayê medresê bi tenê kaviîlê hîmê wan heta roja me hatine. Yê li hêla bakur jî diyar nebûye ku di orjînalê xwe de hucre ye an ne hucre ye. Du axpînê medresê hene yek li hêla kolana Nisêbînê û yek jî li hêla kûçeya Emîr Avdal e. Di tirbeyê de tê dîtîn ku bi awayekî pûte kevirên ku bi birînê hatine dûz kirin hatine bi kar anîn. Di beşê mescîdê de jî kevirên hûrkirî û moloz hatine bikaranîn. Hêla rojavayê medresê, li ser sûrên bajêr e. Beşa axpînê ya ku li rojhilata hewşê ye di halekî gellekî xirab de ye.

Axpîna xwe ji eywaneke çarquncî û ji mekaneke bi qubbe ku bi plana qareyê de ye pêk hatiye. Di roja me de ji ber parsengên ku hatine kirin meriv nikare orjînalê hewşê tesbît bike. Ancax ji şopên ku mane meriv têdigêhê ku hewşa xwe li hêla bakurbaşûr di plana çarquncî de ye.

Mescîda wê li rojavayê başûr e. Mescît di dirêjahiya rojhilat – rojava de ye û di plana çarquncî de ye. Mescît ji sê beşan pêk hatiye. Deriyê mescîdê ji mermer hatiye çêkirin.

Mihrab di mekana navendê de, di dîwarê başûr de ye. Mîhrab nîv girover e û rûyê dîwarê hundir bi neh niqira hatiye hûnandin.

Eywan di nav mezelên medresê û mescîdê de ye û her du beşan bi hev ve girê dide. Eywan

di dirêjahiya bakurbaşûr de di plana çarquncî de ye. Li rojavayê eywanê mescît, li rojhilat jî hucreya medresê heye.

Ji mezelên medresê heta roja me tenê hucreyeke bi girêdayî eywanê ve hatiye. Axpîna hucrê deriyê ku di dîwarê rojhilatê eywanê de ye. Hucreya medresê di dirêjahiya rojhilat-rojava di plana qare de ye. Hucre ji du mekanê ku di hundirê hev de ne pêk hatiye.

Tirba Mem û Zîn li rojhilata başûrê medresa 'Evdaliyê ye. Axpîna tirbê di kêleka şibaka hucreya medresê ku li rojhilata bakur de ye. Ketina hundir ji neh pêpelûkan pêk hatiye. Tirbe di dirêjahiya rojhilat – rojava di plana çarquncî de ye. Di tirbeyê de sê gor hene. Ev lehengên destana 'Mem û Zîn', Mem (Memo), Zîn(Zînê) û Bekir (Bekoyê 'ewan) e. Li ser kevirê gorekê 'mirina wî/wê di 854' an de Xwedê rehmê lî wî/wê û hemû misilmana bike.' hatiye nivîsandin.

Çavkanî

1- M.Zahir ERTEKİN – Cizre'deki Mimarî Eserler, Teza Lisan-sa Bilind, Zanîngeha Yüzüncü Yılê, 2005, Wan.

2- Mem û zîn, Ehmedê Xanî, Weşanên hasatê, 1990/ stenbol

3- Nûbihara piçûkan, Ehmedê Xanî, weşanên nûbihar, 2008/ stenbol



Jiyan û Berhemên Seyîd 'Eliyê Findikî

Nezir Gümüş

Seyîd 'Eliyê Findikî di sala 1309'ê Hicrî (1892'ê Mîladî) li Findika Botan hatiye dinyayê.

Findik nehiya Dihê ya qeza Sêrtê ye. Seyîd 'Elî kurê Seyîd Suleyman, kurê Seyîd Îbrahîm, kurê Seyîd 'Umer, kurê Mele Hesênê Xetîb e. Ev malbat bi riya Şêx Evdîlqadirê Geylanî digihêje Îmamê Hesên.

Seyîd "Elî zaroktiya xwe li Findikê derbas kiriye, pêşî li cem bavê xwe xwendiyê. Piştê weke adetên zeman ji Findikê derketiye û çûye gundê Harûnan. Seyda li wir qederekê feqîti kiriye.

Piştê li gundê Bafê li cem Mele Îsmail, li Kercosê li cem Mela Necmeddîn, li Bişêriyê li cem Mele Îbrahîmê Korikî xwendiyê. Piştê re Seyîd 'Elî çûye Farqînê. Li mizgefta Behlûl Beg li cem Miftî Seyîd Evdirrehman û Mela Hesene Kîçik, û li cem Mela Yaqûb û Mela Hamid heft salan xwendiyê. Di van salan de dersa feqîyan daye. Dersa Farisî li cem Hecî Fettahê Hezroyî xwendiyê, herwiha Seyîd 'Elî ji dersa wî ya feraîzê dayê. Seyîd 'Elî îcaza xwe ji Seyîd Evdirrehman standiye.

Piştî ku vegeriyaye Findikê, demekê li cem apê bavê xwe Şêx Hesênê Findikî xwendiyê û îcazeyek ilmî ji wî jî standiye. Ev îcazeyê ku standiye ji hêla hukûmetê ve weke tehsîla mezin hatiye qebulkirin û bi vê îcazê ji leşkeriyê rizgar bûye. Seyda muddetekê li Findikê melatiya gund kiriye, dersa feqîyan daye. Fetwayên Findikê û derdora wê, wê demê tev li heviya wî mane. Li ser xwestina ehlê Cinibrê Şêx Seyda îzna wî daye, ew jî çûye Cinibrê. Cinibrê gundekî Cizîrê ye. Seyda 25 salan li Cinibrê maye ders daye û bi fetwayan re mijûl bûye. Şêx

Seyda hem îcaza ilmê hem jî îcaza xelîfetiye daye Findikî. Findikî xelîfê Şêx Seyda ye. Şêx Îbrahîm Heqiyê Basret jî îcaza xelîfetiye daye Findikî.

Seyîd Eliyê Findikî çawa ku alimekî mezin bû wisa şair jî bû. Qesîdeyên wî di nava xelkê de gelekî bi qîmet in û gelekî jî belav bûne. Ev dîwana wî zimanê wê gelekî hêsan e, herkes jê fêhm dike. Bi piranî qesîdeyên wî şîret û we'z in. Zimanê wî gelekî şîrîn e. Gelek caran di sohbetên xwe de henek dikirin. Ji deveran xelk dihatin cem da ku dersekê ji bo teberukê li bal wî bixwînin.

Seyîd 'Elî tu caran dilê kesî nedihîşt hertim beşaş bû. Sê kur û du keçên wî hebûn. Seyîd 'Elî di sala 1967'ê mîladî de wefat kiriye.

Li Cizîrê li cem tirba Şêx Seyda li Taxa Qelê hatiye definkirin. Li ser tirba wî ev beyta wî ya meşhur hatiye nivîsin

Di dunyayê heçî rabê
Feqîr û şêx û axa bê
Ji ber mirnê xilas nabê
Di şerq û hem di xerbê de

Gelek berhemên Seyda hene. Mixabin bêyî dîwana wî ya ku ji nava weşanên Nûbiharê derketiye, berhemên wî yên din çap nebûne. Li ser teklîfa Şêx Evdîllah kurê şêx Muhemmed Nûrî yê Dêrşewî, muddetekî li gundê Senatiyê ders daye feqîyan. Di sala 1927'ê de Şêx Seydayê Cizîrê ji bo dersdayînê, wî dawetî cem xwe kiriye. Li Serdehlê – ku gundê Şêx Seyda bû- demeke dirêj ders daye zarokên mala Şêx Seyda û feqîyê wan.

Weke me li jor jî gotibû Seyîd Eliyê Findikî xelîfeyê Şêx Seyda bû. Ji ber vê yekê ji Şêx Seyda

pir hez dikir. Weke ku tê zanîn di terîqetan de mirîd
û xelîfe ji şêxê xwe pir hez dikan. Em dikarin bibêjin
ku ev di helbestên wî de jî wuya dike.

Helbesta bi navê meded Seyda ji bo Şêx Seyda
nivîsiye û di malika pêşî de wiha gotiye:

Meded Seyda meded Seyda
Min etrafê dinê têt da
Yekî wek te nebû peyda
Meded Seyda meded Seyda

Seyîd 'Elî ew qas jî şêxê xwe hez dike ku dibêje:
Ez li dinyayê geriyam lê min yekî weke te nedît. Û
di nav helbestê de wiha dewam dike:

Tu Loqmanê evî weqtî
Tu sultanê li ser text î
Bi dostan re tu xweybext î
Meded Seyda meded Seyda

Helbestvanê hêja di vê malikê de jî, seydayê
xwe weke loqmanê zeman dibîne û wî weke şah
û mîrekî ku dinya di bin destê wî de dibîne. Li ber
çavê wî Seyda insanekî pir wefadar û jî dostaniyê
re gelekî qenc e. Vê wefadariya Seydayê xwe di
helbesteke din de jî wiha tîne ziman;

Belê xasê Xwedê ma ne
Wefadar in ne wek van e
Bizan Seyda yekî ji wan e
Tu bawer nakî her darî

Helbesta ku bi "meded seydayê zengani" dest
pê dike jî ji bo Şêx Seyda nivîsiye û di vê helbestê
de jî pesnê Seydayê xwe gelek zêde û bi zimanekî
lihevhatî dide:

J'dil e ya te neku j'qestî
Ji Reb destûr te wa xwestî
Ji lew hinde tu serbest î
J'derew kes tu girênadê

Di malikê de Seyîd 'Elî seydayê xwe jî nexweşî,
nebaşî û hîleyan paqij dike û girêdana wî ya bi
Xwedê ve eşkere dike ku dibêje Ji Reb destûr te
wa xwestî û jî ber vê tu ew qasî serbestî û tu kesî bi
hîle û derewan girênadî.

Ji xeynî van mînakên me dayîn jî di gelek
helbestên xwe de pesnê Şêx Seyda daye.

Seyîd 'Elî di berhemên xwe de zêde li ser
fanîbûna dinyayê sekiniye û di bin bandora dîn
de helbest û berhemê xwe nivîsîne. Em dikarin
bibêjin ku di mijara fanîbûna dinyayê de malika wî
ya herî meşhûr ev e:

Di dinyayê heçî rabê
Feqîr û şêx û axa bê
Ji ber mirnê xilas nabê
Di şerq û hem di xerbê de

Li ser mirin û fanîbûna dinyayê malikên weke
vê kêr hatine nivîsandin. Di vê malikê de mirin
gelekî wecîz aniye zimên. Kesê ku hate dinyayê
li ku derê be û yekî çawa be, bi tu şeklan xilasî ji
mirinê tune ye. Ev malik em dikarin bêtî felsefa wî
ya dinyayê dide nîşandan. Belkî jî ji ber vê yekê ev
malik li ser kêla tirba wî hatiye nivîsandin.

Gelek kes tê da xirrane
Dema çûn mane poşmane
Feqet borî ji dest wane
Kesê çû nay bi şûnê da

Di vê malikê de talûka dinyayê tîne zimên û
dibêje ku dinya insanan jî rê derdixe. Lê belê ew
insanê ku xwe zêde berde dinyayê di taliyê de ew
ê poşman bibe û gelek caran jî ew poşmanî tu fêdê
nade. Ji ber ku jî dinyayê çûyîn heye, lê careke din
veger tune ye.

Seyîd 'Elî li ser dostaniyê jî gelek helbest
nivîsîne. Ji dostaniya bi dev û jî dostê nejidil gelekî
gilî û gazind kiriye û her û her hesreta dostê jidil
kişandiye.

Hezar heyf e ku dostanî
Ne safî bê ji dil û canî
Bûye b'hîle û du ezmanî
Me cerbandiye sed carî

Gotiye hezar heyf e ku dostanî ne ji dilê safî
be û dost çawa li hev hîla bikin. Seyîd 'Elî jî derdê
dostaniyê kişandiye ku dibêje me cerbandiye sed
carî. Ji ber vî halî jî gelekî diêşe.

Piştî wiha dibêje:

Me cerbandin gelek ji dostan
Ne şagirtî belê ji hostan
Bi reng bûn wek gûlê bostan

Xezam weşhan bi hawarî

Dibêje, me gelek dost ceribandin lê ne şagirtî û telebe, yê hosta ku dostaniya wan bi nav û deng bû me ceribandin. Lê paşiyê ew jî weke gulê darên payîzê hemî weşyan, hemî bû derew.

Di dawiyê de dostaniya rastî bi vî şiklî tîne ziman:

Divê dost lev bikin sebrê
Şerîk bikin xweşî û qehrê
Heta ku ew biçin qebrê
Eger ne hîç e ew yarî

Lazim e dost li hev sebrê bikin û xweşî û nexweşiyê parve bikin. Heta kengî? Heta ku herin qebrê yanî heta sax in lazim e bi xweşiyên hev dilşad, û bi nexweşiyên hev jî dilhezîn bibin.

Seyîd 'Elî li ser eşqê zêde nenivîsiye. Lê belê kê mîr be jî weke her helbestvanê kurd wî jî li ser eşq û evînê çend helbest nivîsiye.

Ji dûrbûna te zîbayê
Dinalim ez wekî nayê
Wekî Mecnûnê Leylayê
Dikim gazind ji dewranê

Di vê malikê de Seyîd 'Elî weke helbestvanê qlasîk, ji ber derdê evînê ji dewranê gilî û gazine-dan dike û xwe şibandiye Mecnûnê Leylayê. Di warê eşq û evînê de Leyla û Mecnûn bûne qutub. "Ney" jî di warê evînê de semboleke girîng e. Seyîd 'Elî jî bi gotineke şîrîn û wêcîz ev herdu sembol di malika xwe de bi kar anîye.

Di dawiya helbestê de:
'Elî bes ke ji nalînê
Tu nawestî ji kalînê
Sebir ke wek memê zînê
Ew e derman ji tibxanê

Di vê malika dawiyê de mexlesa xwe bi kar anîye. Ev jî di edebiyata qlasîk de meşhûr e. Seyda di vir de gotiye nalîn û kalînê neke. Lewra di 'eşqê de sebir pir muhîm e. Ji xeynî vê jî telmîha mesnewiya Ehmedê Xanî ya meşhûr "Mem û Zîn"ê jî kiriye.

Çavkani: Dîwan, Seyîd 'Eliyê Findikî, Weşanên Nûbihar, 2000.

evîndariyek bê sozî

Bager

goriyê te me
ey çevreşa çav belek
wekê çemên gulbaharîn
di herikim
bi dil şikestî
û mîna kulilkên xemilandî
xem balkêşim
bi ezîzî bi delalî
bi hesretek şayî
ne bi payîzî
ne bi zivistanî
havîn ku hawîr be
bi giş û pelan
ez gumana te da
bi serfirazî
xwîn dirêjim

ji sozên berê
heta niha
kî min bixûne
dê wê birêje



EW

Ahmed Said Pakyürek

Werger: Mehmet Bilgiç

Pêşeroj, ji bo kesên ku dixwazin bexçeyên gulan careke din şîn û geş bibin û dilên xwe bi vî derdî xemilandine re, kûlîlk bi kûlîlk e. Bi êşa ku nifşek bêxwedî di bin asîmanên tarî de neyên fetisandin û ji vê aqubetê were rizgar kirin, per û baskên wan şkestiye. Tenê ji bo ku rûyên çilmişî careke din bi-kenin û seba ku dilên bi kerb û keser careke din dilşad bibin, jiyana xwe didomînin. Pêşeroj, ji bo wan kesên ku hêsirên çavên xwe li ser sicadeyên xwe dibarînin re, wek gul û beybûnan e.

Belê, pêşeroj bi wan mirovan watedar e, bi wan mirovan dibe xwedî nirxekê û bi wan ra payeya xwe bilind dike.

Tu dibêjî qey ji 'alemên nediyar ji bo wan rê tîn çêkirin û bi destên nayên zanîn 'erd ji bo wan tê xemilandin. Gulên bi bêhna bihuştê hatine arastin, ji palê çiyayên niha û pêşerojê xemzeyên xwe ji bo wan nîşan didin. Çepik û mizgîniyên asîmana tev ji bo wan in.

Ew ne dibêjin berf, ne jî bager û dibezin; ne dibêjin xeribî û ne jî cihêgirtin û coş didin dilan. Kaşên tîn derxistin ber wan, li hemberî 'ezm û cehda wan rast dibin û rêyên bi berbest jî, ji van astengiyên xwe xelas dibin.

Jiyan ji bo wan cihê hevotin û perwerdebûnê, bûyer û rûdan jî, wek xaçerêzên şêrîn ku divê bîn çareser kirin in. Şert û mercên ku di jiyanê de derdikevin hemberî wan çiqasî giran û zor bin jî, ne di vîna wan de guhartin, ne jî di çalakiyên wan de giranbûnê pêk tînin.

Belê, ew wisa li dijiwariyan dinêrin û kêşe û pirsgerêkên xwe bi vî awayî çareser dikin.

Dildayîyê wan yê herî mezin, bi cih anîna peywirên ku li ber wan hatiye danîn e. Û evîna wan a herî mezin jî, giyana ku ew hîs dikin û pê dilê xwe têr kirine, bigihêjînin kesên din û bi vê giyana serîbilindkirî, hevotina bîr û baweriya wan kesan e.

Di pratîkên wan de, gupik bi gupik mizgîniya gul û bedewiyên pêşerojê, di hizir û ramanên wan de çirayên ku edî wê heta hetayê pêşberî wan ronahî bike, heye. Di bêje û gotinên wan de, neqşên 'alema ku zêde zêde hatiye bêrîkirin, di gavên wan de nêzîkbûna dilgirên wan hene.

Gulên gulîstana me, ev demek dûvdirêj e ku, bi destên wan tîn avdan. Wê axê, wek bexçewanekî tevirdikin, zibil davêjin ser û bi şev û roj bînavber şitilên çinarên pêşerojê ji kêzikan diparêzin.

Belê, ew bi vî awayî dijîn û bi vî awayî dihizirin. Ew wisa diaxifin û bi vî rengî bêhnê didin û distînin. Jiyan xwe bi vî awayî dikin helbest û pratîkên xwe bi vî awayî vedigerînin hev dengên.

Mirovên serfiraziyên hundir û der va bi destxistibûn yên mizgîniya wan hatibû dayîn..

Û wê wisa bi tevahî serfiraziyên hundirîn û derveyîn bi destxistibin, yên ku mizgîna wan hatiye dayîn.

Yên wanî bûn yên ku gelê xwe vejandin û ronahî kirin... Û yên wanî nin yên ku miletê xwe vejîne û ronahî bike...

Ew kesên ku heta rûyê netewa wan di şînê de be, ken li xwe xedexê kiribûn, rûyê netewa xwe ji şînê azad kiribûn.

Û ew kesên ku heta reş li netewa wan girayî

be, ken li xwe heram kirine, wê wechê netewa xwe ji şînê rizgar bikin.

Yên ku netewa xwe ji sêdaran xelas bikin, kesên ku ji bo bextewariya dinê û axretê tu girîngiya nadin sêdaran in.

Û ew kesên ku li ser navê bextewariya dinê û axretê tu girîngiyê nadin sêdaran, wê netewa xwe ji sêdaran xelas bikin.

Kesên ku di nav agirên dojhê de bi şewatê qaîl bibûn, baweriya nîfşên xwe gihandibûn (selametê) xêr û xweşiyê.

Wana nizanîbû ka jiyanek xweş çawa ye. Ma wê çawa dizanîbûnan? Lewra ya di nav hesaba ku gurek li ber çemê Dijleyê êrîşî mal û milkên ku mirovan spartîye wan bikirana debûn; yan jî di sînorên welêt di qada têkoşînê di nav xîreta berevaniya Heqqê debûn.

Ew nikarîbûn devereke ku ev bi salane lê şîn hatiye danîn, wekî ku tiştek nebûye bikeniyanan.

Dema gotarvan bi hizra, bila derd û keserên wan hinekî sivik bibe, qala rûkeniyê dikir. Qasî ku dikarîbûn bersiva; "Heta ku ev wara pîroz û rawestgeha Pexemberê me (ji hêla çavsorana were

binpêkirin)di bin lingê zordaran debe, em çawa dikarî biken in" bidin, ji dinyayê derbas bibûn.

Ew ji bo hin kesan bidin xwarin, gelek caran tiştek nexwarin. Bo bikaribin nîfşên stûxwar bikenînin gelek caran nekeniyan. Û peywira ku dem û dewr li wan bar kiribû bi awayekî serkeftî anîn cih. Bi rengê şad û serbilind gihîştin dîwana ku dawiya dawî wê bigihejîne, ew.

Belê, niha jî kesên ku di vê heyama ku em tê de nin dixwazin bi dûv wan de herin û dilê xwe bi vê êvîne xemilandine, xwe ji wan dihesibînin û di sînga xwe de heman giyanî dihewînin.

Li hemberî yê ku bijangê wan bi hestir in, çavên wan jî wek wan bi rondik in; li hemberî kesên dilşkestî ne kêmtî wan belkî bi qasî wan dilên wan hezar perçe ye.

Edî çavên bi hêvî li rê ne, li bende wan in; bi xêrhatinan di hembêzên xwe de cih ji wan re vedikin û dilên, çavên bi stêrk jî, ji wan re textan amade dikin.

Ew di hişmendiya bendewarên xwe û bendewariyan de nin, dizanin pirên xopan û kevokên bask şkestî li hêviya wan in û kesên reben û stûxwar bi ax û zar di bêrikirina wan de dinalin.



Xelîfe Yûsif û Îrşadul Îbad'a Wî

Mihemed Sidîq Candan

Jiyan û Berhemên Wî

Navê seyda, Yûsif Topçuoğlu ye. Xelkê herêmê jê re Seyda an jî Seydayê Xelîfe Yûsif digotin. Sofî û mirîdan jî jê re Şêx, an jî Murşid digotin. Seyda bi xwe jî, ji xwe re bi tenê Yûsif digot.

Seydayê me ji Bazîda Agiriyê ye. Ji malbata wan re "Topçuzade" tê gotin. Ev malbata han, di dema hukumdariya Îshaq Paşa de, serekê leşkerên topçiyên (topkarên) seraya wî bû ne. Dibêjin ku di navbera vê malbatê û malbata Îshaq Paşayê xwediyê serayê de lêzimî hebûye. Her çi dibe bila bibe ev paşnava Topçu ji wê peywirê hatiye hildan.

Navê bavê seyda «Şerîf Axa» ye. Şerîf Axa serêk û rispiyê malbata xwe bû. Mirovekî zana, jêhatî, merdemêr, xwedî mêvan û naskiriyê herêma xwe bû.

Seydayê Xelîfe Yûsif, di sala 1885ê zayînî de li navçeya Bazîdê, li gundê Zengezorê tê dinyayê. Di piçûktiya xwe de dest avête xwendina Qur'ana Pîroz û di demeke kurt de ew qedand ango xitim kir. Dû re bê rawestan li bal melayê gund Seydayê Mele Ehmed, dest bi xwendina ilmê 'erebî kir. Di demeke kurt de zaf zû pêşde çû. Paşê wek hemû zarokên herêmê gundê xwe terikand û çû medresa Hacî Şêx Muhemedê Celalî. Li wir dest bi xwendina rêzimana 'erebî û digel zanînen din kir. Xwendina xwe di wê medresê de qedand û îcazeta xwe jî stand.

Wek tê zanîn Ustad Bedîuzeman jî di heman medresê de xwendiyê. Tê gotin gava Ustad bi şev diçû ser gora Şêx Ehmedê Xanî, Seydayê Şêx Muhemed Celalî, ji bo ku wî bişopînin Seydayê Xelîfe û Mele Şerîf dû wî dişandin. Gava ku herdû diçûn û ew raçav dikirin, wan dibihîst ku ew dibêje "belê seyda belê Seyda". Ev rewş ji Seyda re vedigotin. Seyda feqî hişyar dikirin û ji wan re digot têkilî wî nebin.

Di wê navê de, Şerê Cihanê yê yekemîn qewimî. Artêşa Rusyayê kete herêmê. Gelê herêmê koçber bûn û bi aliyê başûr ve herikîn. Seydayê Xelîfe jî wî wextî diçe bajarê Sêrtê û li wir diçe bal Seydayê Mele Hamidê kurê Seydayê Mele Xelîlê Sêrtî. Seyda bal Mele Hamid beşek ji pirtûkên ku bere xwendibûn dubare dixwîne û îcazeta xwe ya duyemîn jî ji Seyda Mele



Hamid werdigre. Piştî Seyda çû Cizîra Botan, li wir bû melayê gundekî bi navê Mudil. Li wî gundê xweşik çar pênc salan melatî kir. Gorî pîvanên ilmê tevgeriya û pira hezkirinê di navbera xwe û gel de ava kir.

Wan salan Seyda, Şêx Muhemed Seîd Seydayê Cêzîrî dinase û li cem wî gorî pîvanên tesewifê 'emel dike. Di sala 1923ê yan de di temenê sîh û heşt salî de îcazeta xwe ya tesewifê ya yekemîn stand. Bû xelîfê Şêx Muhemed Seîd Seydayê Cêzîrî û şêxê terîqeta Ne qşibendî.

Dû re Seyda bê rawestan li ser tesewifê xebitî û vê carê jî li bal Şêx Îbrahîm Heqiyê Xalidî Neqşibendî di sala 1931ê zayînî de îcazeta xwe ya duyemîn jî girt. Wekî ilmê, di tesewifê de jî bû xwediyê du destûrnameyan. Di adaba dergah û xilwexaneyan de, ji yên wiha re "murşidê kamil" tê gotin.

Piştî vê tehsîla ilmê ya giran Seyda wextê xwe qet vala derbasnekir. Temenê xwe yê mayî bi gelek xebatên giranbiha û hêja ve xemiland. Seyda ji mîrasa xwe ya ilmî ji me re gelek pirtûkên watedar hiştin. Bê guman gava navê Seyda tê gotin, piraniya ehlel medresê, wî bi pirtûka wî ya bi nav û deng "Îrşadul-îbad" dinasin û wî bi rehmîet bi bîr tînin. Her wiha Seyda pirtûkek din jî nivîsand. Ew, ji ya ewil firehtir hatibû amadekirin. Navê wê jî "Tuhfetul-amîlîn" e. Naveroka herdu pirtûkan jî fiqha mezhebê "Şafî'î" ye.

Amadekirina van pirtûkan bi zimanê kurdî rê li ber hin nîqaşên cur be cur vekir. Hin kesen ev xebata Seyda bi erênî û hinan jî bi neyînî pêşwazî kirin. Lê tu helwestî nekarî Seyda di vê riyê de rawestîne, wî jî hem karê xwe berdewam dikir û hem jî bi awakî ristewarî bersiva wan kesan dida:

Lazim e tu dînê xwe qenc bizanî
Ger çi bi kurmancî weya bi îbranî
Ji bo fezîlet ew e nîhayet
Lew ref'a wî bûye nîşanê qîyamet
Lîsanê kurmancî eger çi naşêrîn e
Lakin di binda me'anêd şekerîn e
Gerçi ew darek kêmbiha ye
Lakin semer wî şer'a Mistefa ye
Seydayê Xelîfe Yûsif di temenê heştê salî de di roja

09.02.1965'ê de çû ber rehma Xwedê. Xwedê me ji feyd û berketa wî zatî bê par neke.

Berhemên Seyda Xelîfe Yûsif hemû ev in:

1. Îrşadul-îbad (Fîqih)
2. Tuhfetul-amîlîn (Fîqih)
3. Tuhfetul-zakîrîn (Hedîs)
4. Tuhfetul-îxwan (Şîret)
5. Feraîz (Fîqih)
6. Mecmeul-mesaîl
7. Teqrîz (biristewarî berhemên xwe dane nasandin.)

Beşek ji teqrîza Seyda ev e:

Ji ewil kes nediye heta vî zemanî
Bi vê tertîbê xasima bi vî lîsanî
Lîsanê kurmancî çil bav û kala
Hêj nîzanî bi xwendina mah û sala
Kelbê kutxwer bi kêr şîvanî nayê
Cahîlek nezanî Xwedê nedayê
Ey cahîlê malxîrab û wêran
Neke de'wa meydana pîling û şêran
Tu ku ehmeqî lîsanê abaê xwe nîzanî
Şerîm heya bêke tu kêmtirê ji sanî
Îlmê 'erebî nurek xayet minewer
Ji bo kêma kesa Xwedê dike miyesser
Bi îlmê 'erebî nav xwe diki tu me'lum
Bê zanî li dînya axret xwe dikî rezîl û mehrum
Ger finunê hemî îlma bizanî
Weqta emel nebe cahîlek nezanî
Ger nehwa serf û mentîq bixwînî ji ezber
Dema emel nebe mecnûnekî dînî ebter
Ne ji bo Xwedê îlim dixwînî dizanî
Belkî ji bo xwarina cîfeyê dînya fanî
Nebêje yê gotî meanîd û nezane
Ya heq weha ye çawa ku Xwedê dizane
Sed hezar selat û selam her zeman
Li ser wî al eshaba her weqt in û an
Îrşadul-îbada **Wî**

"Îrşadul-îbad « fîqha mezhebê Safîî ye, bi tîpên 'erebî zîmanê Kurdî, û bi zaravayê kurmancî ye, û dû re pirtûkeke fîqhê ya din bi navê; Tuhfet El-amîlîn nivîsandîye. Seyda Feqî Husên dibêje ku ev herdû pirtûk di salên 1950 î de ketine destên wî, lê nabêje gelo çapkirî ne an destnivîs in. Muhsin Seyda di nivîsa xwe ya di rojnameya Dilnameyê de wiha dibêje: "Pirtûka niha di nav destên min de navê wê, ku bi zîmanê 'erebî hatiye nivîsîn, ev e " Tuhfet El-amîlîn we Îrşad El-abidîn Min Ewam El-muîminîn », di çapxaneyê El-tereqî de li bajarê Samê hatiye çapkirin, dîroka çapa wê (1326) hicriye ku dibe (1907 z), danerê wê « Ebdulah Bin Mehmûd El-Neqsebandî El-Qadîrî » ye. Mirov ji çapa Tereqî tê digihê ku herdû Pirtûkên nav borî yek pirtûkin, û nivîskarê wê di dawîya beşê fîqhê de ev nivîsiye: " **Ellahû (Heyûn , Semî in, Sekûr**

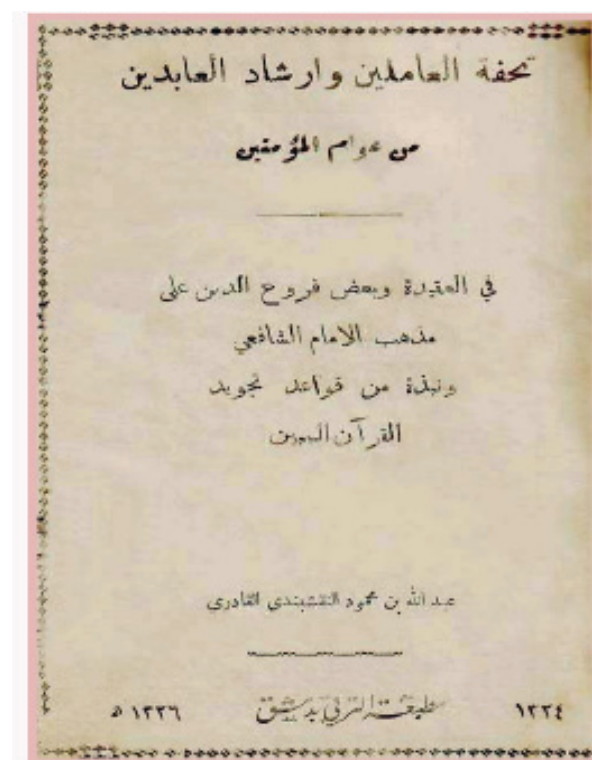
in, Xefûr in) hirûfê ewil ji van esma, an bi eded hisab D, B, H, T, J, T' , K , 9 rebîil axer 25 kanûna sanî, Elmisehîh: Mihemed Remedan, eleyhî rehme wel ridwan ", li gor hesabê herfan sala nivîsa wê dibe (1368) hicrî beramber (1948 z), eger ev dîroka nivîsa pirtûkê be, wê dîroka çapa wê (1326) hicrî saş be. Mixabin çapa Enqerê li cem min tune ku ez berawirdanekê di nav bera herdû çapan de bikim, lê ji agahiyên herdû seydayan derbarê pirtûkê de, mirov têdigihê ku hay ji vê dîrokê nebûne, yan jî nisxeyên ku li nik wan tê de tunebû ye, çapa Tereqî pêkhatî ji (366) rûpelan e, bi « Eqîdet El-îman » destpê dike, pist re derbasî pîrsên fîqhê dibe, û di dawîya wê de jî li ser tecwîda Quranê nivîsiye. Zîmanê pirtûkê hevgirtiye, mirov dikare bêje bi zîmanê « Hucra Kurdî » hatiye nivîsîn, gelek gotinên 'erebî tê de hene, car car eger mirov bi 'erebî nîzanibe tê naghêje ka seyda çî dibêje. Seydayê Xelîfe pirtûka xwe wekî mîzgîniyekê pêskêşî xwendevanên xwe dike"

Çavkanî:

1- Zeynelabidîn Zînar, *Ji Gencîneya Çanda Qedexekirî, çapa pêşî (1991), Yekîtiya Nivîskarên Kurd, Swêd.*

2- Feqî Huseyn Sağniç, *Dîroka wejeya kurdî, Wesanên Enstîtuya Kurdî ya Stenbol ê, 2002. (Agahiyên Jiyana Xelîfe Feqî ji Pirtûka Metnê Silsila Terîqeta Neqsebandî Wergirtiye, lê Nabêje Çapkirîye an na)*

3- Muhsin Seyda, *Pirtûkek ji Hucreyê Kurdî, Rojnameya Dilname, 2010, Hêjmar 2.*



Xalê Mes'ûd

Fahri Ayhan

Jiyana Xalê Mes'ûd, li gundekî wekî bexçeke ji buhuştê be didomiya... Ew gûndê ku di dîroka xwe de êş, jan û şahiyen hezarsalan vehewandibû... Xalê Mes'ûd, wekî navê xwe, ew jî mes'ûd bû... Mes'ûdiyeke ku di nav hestên pîroz de pêçayî... Mes'ûdiya wî fena berfînekê li kendalê jiyaneke dijwar de bişîrîn belav dikir...

Tevdê temenê xwe li vî gundî derbas kiribû. Li gorî wî, gundê Xanîka bexçeyek ji buhuştê rengîn bû. Di hemû kevir, dar, kuçe û neqebên Xanîkan de bîranînên wî yên heftê salî veşartî bûn... Giringiya vî gundî û yên hemû gundan ji jiyana gundîtiyek e parzinandî dihat... Gund giş warên çandeke dewlemend bûn. Li van gundan zimanê dayikên stûxwar herdem jîndar bû. Biwêjên wan, gotinên peşîyan li ser zimanên gundiyan herdem dihate bilêvkirin... Ew zimanê ku tova şarezayîtiyê di hinavên xwe de dihundirand, li gundan dihate parastin.

Xalê Mes'ûd heftê salî bû. Xêzên rûyê wî xelexekekî bûbû. Porên wî yê spî êdî bûbû wekî hiriye. Stewîbûna wî bi wan awirên ku nîşaniya jiyaneke e kambax dida, diyar bûbû... Dilnizmî, camêrî û xweşbînî nexşa giyana wî bûn. Li wê herêma kû lê dijiyan, derfeta kar û kargehan kêmbû. Debara xwe bi zorê dikirin. Ji bilî hinek êrdê ku di nav çiyayên paş gund û çend mîhan, tu tişteki dinê tunebû. Ji ber şert û mercên jiyana hejar, pir kişandibû. Di vê diwariyê de mezinkirina zarokan jî ne ew qas hêsanbû. Lê dîsa jî li ber xwe dabû û bi fedakariyeke berz, zarokên xwe mezin kiribû. Heft zarokên xwe jî bi firê xistibû.

Hestên gundîtiyê... Ew hestên ku bi rûmeta hezarsalan ve pêçayî... Li Xanîka, bi her awayî diyar bû. Lêbelê dema ku tunebûnî ya kambax baskê xwe li ser çi danîba aloziyek e mezin dida der. Ew

alozi jî giyana mirovan texrîb dikir...

Axa kû Xanîkiyan li ser dijiyan axek bi bereket bû. Ax felekê...! Îro ev axa qedîm ketibû bin bandora tunebûnê. Bi tenê êş û jan hildiberand...

...

Temenê zarokên Xalê Mes'ûd mezin bûbûn. Êdî bûbûn zîlam. Diviya bû ku pêşerojekê ji xwe re ava bikirana û jiyaneke bi rûmet bidomandana. Lê ev jî, li vê herêmê ne pêkan bû. Ji ber tunebûnê heft kurên xalê Mes'ûd tev çûbûn bajarên dûr yên biyaniyan. Ji bo pariyek nan. Bi hêviya pêşerojê bextewar ev êş û hesreta welêt xistibûn dilê xwe û çûbûn xerîbiyê...

Çiqas zarokên wî îsrar/heter kiribûn ku bav û dayika xwe bi xwe re bibin. Xalê Mes'ûd li ber xwe dabû: 'Piştî heftê salî veqetandina ji Xanîka, mirina bi saxî ye... 'gotibû.

Xalê Mes'ûd digel hevsera xwe Şemsê li gundê xwe mabûn. Ev mala ku ji bav û kalan de, ji xalê Mes'ûd re mabû. Lê îro ew û xaltîka Şemsê bi tenê mabûn. Koça zarokan hê bêtir wan êşandibû. Bê deng mabû... Çavê xwe li vê mala ku xalî mabû digeland... Wekî kevirên xanî yê Xalê Mes'ûd bê ziman û vê êşê parve bike watedar bûbûn...

Êdî nexweşiyên ji ber pîrbûniyê jî raserî wî bûbû. Lêbelê ji ber ku mirovên girêdayî baweriya xwe bûn; herdem xweşbîniya giyanê xwe teze digirtin û li hember Xwedayê xwe yî dîlovan tûcar gilî û gazinên xwe netanîn ziman...

Dem nedisekinî û diherikî. Êdî rewşa herêmê guherî bû. Aramiya gundê Xanîka jî xirab bûbû. Ji şevbuhêrkên Xanîkiyan; çîrokên wan, awazên dengbêjên wan hatibû dizîn... Tirs bûbû çiya û bi ser Xanîkiyan de hatibû. Tirsê her kesî dîl girtibû. Xalê Mes'ûd çi bikira? Ew jî li mala xwe asê mabû...

Her şev deriyê malê kilît diki-
rin û paşê serî datanîn... Xwezî
bi vî halî jî bûna. Demek şûnde
fermana valakirina gundan
hatibû... Ji ber hin sedeman,
gundî tev diviyabûn koç bikiri-
na. Dihat wateya ku Xanîkiyan;
ji axa xwe, ji dîroka xwe dê
biqetin. Milkên wan, sawarên
wan giş wê bihata terkkirin. Ew
gundê ku ji mêj ve warên bav û
kalan bûn; bi fermanekê tev wê
bêxwedî bimaya... Ev biryar bû
gilokek agir û kete mala Xalê
Mes'ûd. Piştî heftê salî wê çi bi-
kira û bi kîjan bajarî de biçûya?

...

Piştî vê fermana bêwext ji
bo barkirina ji gund; zarokên
Xalê Mes'ûd ku ev çend sal in li
xerîbiyê dixebitîn, hatin malê.
Dixwestin ku bav û dayika xwe
bibin cem xwe. Êdî dema roja
barkirinê hatibû. Xalê Mes'ûd
hemu êşên 'emrê xwe xistibû
dilê xwe û di kûrahiyekê de
veşartibû... Lê êşa ku niha pêk
hatibû nedişibî tu êşên din...

Alavên xwe tev amade ki-
rin. Xaltîka Şemsê vê sibehê
ji her rojê zûtir rabibû. Ji bo
xalê Mes'ûd rake nimêja
sibehê bi çend caran bang
lê kiribû...'Hecî... Hecî... ' Lê
tu deng ji hecî derneketibû.
Dema ku xaltîka Şemsê ew
sax kir; bû haho haho ya wê...
Li ser ruyê xalê Mes'ûd şûna
hêstirên ziwa dixuyan... Laşê
wî tev sar bûbû. Roja koçê
bûbû roja şîn ê... Zarokên wî,
bavê xwe li goristana gund
definandin. Piştî çend rojan
ferman bi cî anîn û mala xwe
bar kirin. Lê belê Xalê Mes'ûd
wekî xwe kir; axa xwe xiste
himbêza xwe û li gundê xwe
ma...



Îsal jî...

sidîq gorîcan

Îsal jî berf heliya
reşêle hatin û çûn
Îsal jî bihar xilas
baran sitirî
teyrikan çêlikên xwe firandin
çêlikan qalikên xwe dirandin
Îsal jî serma qediya
hat havîn û tenik bûn libas
hişînbûn lemên kulindirê
kulîlk dan bi belgezerîn
Îsal jî girtin darfêkiyên salyar
dilşad kirin xweyiyên xwe
perperok li hev hêwirîn
Îsal jî ûmir kêr kir
dil westiya
Îsal jî şîr nalî
salê dewr kir
kêmkas pê hesiya

hezîran2009wan

Keç jî Zarokên Dêûbaban in?

E. Samed

Me gelek caran ji hinek mirovan bihistiye ku dibêjin; "kurd, keçan ji xwe re weke zarokan hesab nakin". Heçweku, li nik kurdan keçik ewqes bêqîmetin, wextê ji wan tê pirsîn hema kurikan tenê weke zarok dihesibînin.

Belê, di vê nêrînê de du angaşt hene;

- Jin û keçik bêqîmet in,

- Kurd, keçikan di şûna zarokên xwe de hesab nakin.

Bêqîmetiya jin û keçan, di hemû dewr û deman de, di hemû civak û koman de weke pirsgirêkekê, hukmê xwe derbas kiriye û vê gavê jî derbas dike. Ji serdema cahiliyê bigre heta Ewrûpa ya medenî, herçiqas îro li ser kaxezê wekheviya jin û mêran hatibe pejirandin jî, ev pirsgirêk ti caran ji holê ranebûye.

Bes mijara me, ne ser wekheviya jin û mêran e; ka wekhevî pêkane yan ne pêkane, baş e yan ne başe...

Tiştê ku mirov pê aciz dibe û belkî gelek caran me ji der û dora xwe sehkirîye, yan jî di hinek nivîsan de xwendîye, ev e ku dibêjin; kurd keçan di şûna zarokan de hesab nakin.

Beriya çend salan, li ser vê mijarê, min û lêkolînerek xwedî pirtûk minaqeşe kirîbû, lewra di pirtûk û nivîsên xwe de ev angaşt bi kar anîbû.

Ji xwe, em dizanin ku hinek mirov henin ku wisa bi dûv kurdan bixin.

Ne hewceye ku em dirêj bikin, ez binyata/bingeha vê bêbextiyê eşkere bikim. Çima ku serpêhatiya

min û gelek kesên din ên weke min e, ji ber vê çendê ye ez ji xwe ewle me.

Weke tê zanîn, gava me dest bi mekteba seretayî kir, ji bilî zimanê zikmakî, ku kurmancî bû, me ti zimanên di nizanibû. Zimanê perwerdehiyê, bi destê mamosteyên biyanî fêrî me dikirin. Me axaftina bi tirkî nedizanî ku em bersiva mamosteyan bidin. Tiştên ser navê perwerdehiyê nîşa me dikirin, me ji ber dikir, lê fêr nedikir.

Pirsyarên neguherbar; Navê te çi ye? Tu çend salî yî? Babê te çi karî dike?

Pirsyara ku bûye sebebê vê bêbextiyê jî eve: "Kaç kardeşiniz?"

De ka were vê pirsyarê wergerîne kirmanciyê û bersiva wê jî tirkî bide...

Mirovê ku zimanê wî yê zikmakî kurmancî ye, ewil bi kurmancî dihizire paşê bi tirkî bersivê dide. Çaxê ev pirsyar jî dihate kirin, me digot qey pirsra birayên me yên biçûk dikin.

Lewra, di mekteba seretayî de mamosteyan wiha hinek tişt nîşanî me kirîbûn:

- Ji birayên mezin re dibêjin "abî",

- Ji birayên biçûk re dibêjin "kardeş"

- Ji xwişkên mezin re dibêjin "abla",

- Ji xwişkên biçûk re dibêjin "kız kardeş".

Wextê dipirsîn ku "kaç kardeşiniz?", em bi kurdî difikirîn û me bi tirkî bersiv dida. Vêca, çend birayên me yên biçûk hebûna, me bersiva xwe bi wî awayî dida. Hingê jî, mamosteyan tevzê xwe li me dikirin û digotin çima hun keçikan jî najmêrîn?



Hal eve ku, di kurmanciyê de bersiva “kaç kardeş-siniz?” ê nîne. Yanî tu nikaî vê pirsyarê rasterast wergerînî kurmancî.

Di kirmancî de bi vê teşeyê têtê gotin:

- Hun çend xwişk û bira ne?
- Çend xwişk û bira yê te hene?

Di inglîzî de wiha têtê gotin: “How many brothers and sisters do you have?”

Kurtayî; tirkî û kurdî, tirkî û inglîzî naçin ser hev. Lêbelê em dibînîn hinek mirovên malmîrat, ev ferqa nêvbeyna çand û zimanan de, ji xwe re kirine angaşten bêbingeh.

Ji xwe, heke me bersiv li gorî pirsê wan bidaya, yanî me bigota; “em neh-deh xwişk û bira ne”, dîsa jî tevzê xwe dikirin û digotin; “Dayîkên we çawe

kariye ewqas zarokan biwelidîne?”

Min di vê nivîsê de xwest ku bidim zanîn ku hinek angaş, çawe bê esl û bê fesl in.

Ka kî dêûbabê dilhişk heye ku, ferq û vedaniyê bixe neqeba zarokên xwe.

Li nik her benderûhî, ferxkên wan kezeba wan e. Kezeba mirov, ji zarokên mirov re dişewite.

Bawermendên Xwedêzan kalamê Xwedê û kiryar û gotinên Resûlê Xwedê ji xwe re kirîne rêç û doz. Wiha jî dia dikin:

“Xwedayo! Ji jin û zarokên me dûvrîzeka bibe bînahiya çavan bibexşîne me, û me bike pêşivanê jixwedêtirsan.”

Bînahiyên çavên me, keybanûyên malbatên me, ragirên çand û zimanê me ...

RÊBER

Muhittin Demir

Pêxemberê me (sxl), her daîm rûken û rûnêrm bû. Ji eshabê xwe re jî tewsiyeya rûkeniyê dikir û wiha digot: "Hûn nikarin bi malê xwe mirovan dilşa bikin, hûn dikarin bi rûkenî û bi xuyê baş wan dilşa bikin. Ellah Teala ji kesê hêsanîyê nîşan bide û ji kesê rûken, hez dike.

Pêxemberê me, mirovekî pir dîlnizm bû. Ji mêvanên xwe re bixwe xizmet dikir. Rojekê yek ji çolê hat û pirs kir? Kî ye mezinê van insanan? Wê demê Pêxemberê me şîr pêşkêşî mêvanan dikir. Pêxemberê me bersiva wî wiha da: "Mezinê wan insanan ev e ku vaye ji wan re xizmetê dike.

Resûlullah bi vê qîseyê ve îşaret kir ku, mirovê mezin lazim e xizmetê bike ji insanan re, nîşan kir ku yê lê digerin ew bixwe ye.

Di vegera rêwitiyêkê de ew mirovê li wê derê îstirahet dikirin. Di dema amadekirina xwarinê de hinekan ji wan gotin; em ê av bînin, hinan gotin em ê agiri geş bikin, Pêxemberê me jî got ez ê êzingan kom bikim. Wan kesên wê derê gotin Pêxemberê me, em ê hemû şuxulan pêk bînin, tu bîhna xwe vede Ya Resûlallah.

Pêxemberê me ji wan re wisa bersiv da:

Ez dizanim hûnê van xizmetan bikin. Lêbelê, ez xemgîn dibim dema hin xizmetê bikin û ez wan temaşî bikim. Ez naxwazim hin ji min re xizmetê bikin, ez dixwazim xizmetê bikim.

Paşê rabû û arîkarîya wan kir û êzing berhev kir.

Rojekê hinan ji Resûlullah re kelîkê xurman anîn. Resûlullah pirs kir û got: Ma xurme çêbûne, wan kesan gotin na, çênebûne lê belê bostanê me di geliyekî germ de ye, xurmeyên me zû çêdibin. Em dixwazin ku hîn tu kesî nexwariye tu bixwî. Resûlullah hin zarokên ji xwe re dileyîzin nîşanî wan kir. Got wan xurman bide wan zarokan bila ew bixwin. Ez tiştê cîranê min nexwarî, naxwim. Dema ku cîranê min dest bi xwarina xurman kir, ez ê jî wê demê bi-

karibim bi dilrehetî xurman bixwim.

Pêxemberê me gelek dixwest arîkarîya feqîran bike. Carekê hin tişt amade kiribû ji bo hin mirovên xizan. Dema ew tişt hemû belav kir dît ku kesekî pir xizan bi lez hat wê derê. Dema wî kesî dît ji wî re tu tişt nemaye xemgîn bû. Pêxemberê me ji wî kesî re got: Xemgîn nebe. Em ê çareyekê ji te re bibînin. Paşê ji wî re got: Here sûka Medîne ew dikana ku lazimiyê te lê heyî. Tiştê ji te re lazim ji xwe re bistîne, paşê ji wan re bibêje: "Malê min e, deynê Resûlallah e.

Wî kesî got: Ma çê dibe wisa? Pêxemberê me, rê nîşan da û ew dîsa tembîh kir got: Ji bîr neke bibêje malê min e, deynê Resûlallah e. Malê bibe yê te ye, deynê aydê min be.

Pêxemberê me tewsiye dikir ku tiştê, îcada feydedar, kî îcad bike bila bike, bila misilman xwedî lê derkevin û bila ji bo xizmeta misilmanan bê bikaranîn.

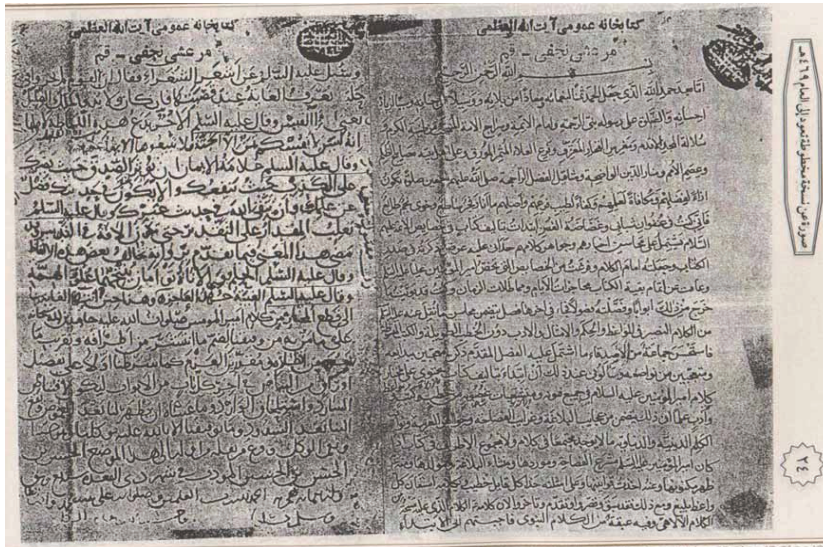
Rojekê sehabeyekî ji Şamê qendîlek tijî zeyt anîbû mescidê. Wê demê, hin misilmanan qendîleke wisa li Medîne nedîtibûn. Dema hin kesan seh kirin ew qendîl ji xiristîyanan hatiye standin. Gotin wî sehabeyî: "Te qendîla xiristîyanan aniye?" Wan dihesibandin ku Resûlallah wê wî sehabeyî azardan bike.

Paşê Resûlullah hat mescidê. Dema Resûlallah ew qendîla bê dûman û bê xwelî mescidê ronî dike, dît. Pirs kir got: Kê ev qendîl aniye? Wan kesan ew sehabeyê qendîl anî nîşan da û gotin ji xiristîyanan ew qendîl standiye. Pêxemberê me keyfxweş bû, devkenî ji wî sehabeyî re wisa dua kir. "Te mescida me ronî kir Ellah teala jî qebra te ronî bike." Paşê got: Tiştê ji mirovan re feydedar in malê misilmanan ê windabûyî ye. Li ku derê, li cem kê bibînin, bila bînin û ji xizmeta misilmanan re pêşkeş bikin.

Jiyana Resûlullah (sxl) ji serî heta binî ji me re minak e. Pêwîst e em axaftinên xwe, bi axaftina Wî; jîyana xwe bi jîyana Wî ve bixemilînin. Da ku wateyê-ke jiyana me hebe.

Beşek ji Xutbeyên

HEZRETÎ 'ELÎ



Mirov, di binê zimanê xwe de veşartî ye.

Ew kesê ku qedr û qîmeta xwe nizane, wê biçe helakê.

Hêrs (azwêr/hirs) dîliyeke ebedî ye.

Ey kurê Adem! Tu notirvanê wî malê ku tu ji pêdiviya xwe bêtir qezenç dikî, yî.

Gelî însanan! Xwe biparêzin ji wî Xwedayî ku gava hûn dipeyivin dibihîze û gava ku hûn vedişêrin pê dizane. Ji bo mirinê hazîriya xwe bikin. Lewra hûn çiqas ji mirinê birevin hûn ê ew qas nêzikê wê bibin, hûn li ku bi cih bibin, wê we li wir zeft bike û dema ku hûn Wî ji bîr bikin Ew ê we di bîra xwe de bîne.

Kî ku nefsa xwe biberisîne (têxe hesabê), wê kar û serkeftin para wî be. Kî ji nefsa xwe xafil be zîrar her para wî ye. Kî bitirse wê di ewlehiyê de be. Kî îbretê bistine wê bibîne; yên ku dibînin dikarin fam bikin; ê ku fam dikin dizanin jî.

Hiddet (hêrs/girgîn), cûreyek ji cûreyên dînîtiyê ye. Lewra ew kesê ku dikeve nava vê hêrsê poşman dibe. Ger ku poşman nebe dînîtiya wî xurttir dibe.

Sihheta laşê mirovan bi hindikbûna hesûdiya wan ve girêdayî ye. Yanî hesûdî mêrkuj e.

Ey zarokên bavo Adem! Endîşeya rojên nehatî nexîne nava roja îroyîn.

Bi teenniyê hez bike. Dibe ku sibê tu nefret bikî.

Dema te nefret kir jî dev ji teenniyê bernede. Dibe ku tu sibê dîsa hez bikî.

Ew karê ku hindik be jî domdar be, ji karên pir û nedomdar çêtir e.

Bi e'hmaqan re hevaltiyê neke. Lewra kirinên xwe bi xeml nişan didin dide û dixwaze mirovan bikin wek xwe.

Tiştên bi 'îbret çiqas pirin lê (mixabin) 'îbret gir-tin çiqas hindik e.

Ji bo notirvan (ma) ecel ne bes e?

Gotin, heta ku ji devê te dernekeve bi benê te ve girêdayîye. Lê dema ku ji devê te derket êdî tu bi benê wê ve girêdayî yî. Weke ku tu zêr û pereyên xwe vedişêrî zimanê xwe jî veşêre. Gelek gotin hene ku çop dikin û cezayan dikişînin hundirê xwe.

Ma çi bi kurê Adem hatiye ku pesnê xwe dide? Di serî de dilopek, di dawiyê de jî cesedek e. Ne dikare xwe bike xwedî riziq û ne jî dikare mirina xwe ji holê rake.

Du temahkar têr nabin; ewê ku 'ilmê dixwaze û ê ku dinyayê dixwaze.

Qinyat gencîniyeke ku qet naqede/kuta nabe.

Ji Tirkî: M. Zahir Ertekin

KÎ ÇAWA BI RÊ VE BIR

Mihemed Sidîq Candan

Di berê de heta roja me ya îroyîn, her civa-kek ji aliyê hin kesayetên xuya û aşkere ve hatiye birêvebirin. Ev kesayetên bargiran ji bo ku berpirsiyariya xwe bi awakî têkûz binin cih, ber bi armanca xwe ve bi gavên mezin beziyane. Bêguman hinek ji wan ji ber ku jêhatî bûne, bi ser ketine û rojên xweş û geş bi gel û civakên xwe dane jiyandin. Bûne babet û layîq ku di nav rupelên dîrokê de navên xwe bi tîpên zêrîn bidin nivîsandin. Ev şanazî û bextewarî daxwaza dilê her mirovekî gelperwer e.

Lê mixabin hinek ji wan jî, ji ber ku bêkêr bûne di bin barê berpirsiyariyê de pelçiqîne. Ne dîrokê bi qasî ku navên wan biparêze ew hêjandine û ne jî tu kesekî xweziya xwe bi wan aniye.

Me kurdan jî, (bi qasî gelên cîhanê yên pêşketî nebe jî) tevî hemû xweşî û nexweşîyan, heta îro kariye ku xwe bi rê ve bibin. Di nav vê rêveberiyê de ji hemû beşên civakê kesayetên cûr bi cûr cihê xwe girtine. Ji şêxan bigre heta melan û ji axayan bigre heta began. Hê ku mirov bibêje ev kesayetên li jor qala wan hate kirin, civaka xwe bi rêvebirineke hevpişk û bi hinek rê û rêbazên nêzikî hev bi rê ve birine, wê ne şaş be. Bi taybet jî gava mirovek bi armanca çareserkirina pirsgerêkên di nav gel de hewl dida ew tenê nedihat hiştin û yên din jî alîkarî didan wî. Her çiqas rê û rêbazên hevbeş dihatin bikaranîn jî, dîsa jî gengaz bû ku her kesayetek rêbaza xwe ya taybet bi kar bîne. Mînak, çawa axayan dikaribûn bibêjin "jin diçin xwînan xwîn xweş dibin. (Ango gava jin bi armanca aşîtiyê diçû mala dijminê mêrê xwe, ew dijminahî ji holê radibû). Her wiha melan jî dikaribûn bibêjin "Tiliya ku şerî'et jêke xwîn jê nayê. (Ango hukmê ku şerî'et bide wê bê pejirandin.)

Em li vir dixwazin balê bikşînin ser xaleke girîng. Ev jî ev e. Di nav rêveberên civaka kurdan de hertim dilsoziyeke berbiçav xuya dike. Vê yekê jî rêvebirin xweştir û ji holê rakirina pirsgerêkan jî hêsantir kiriyê. Ji ber vê dilsozî û alîkariya camêrane ye ku her rêveber bi rêz nêzî biryara hevalên xwe bûye û biryara wî xerab nekirye. Loma jî mirov dikare bi hêsanî bibêje ku bav û kalan di cih de gotiye: "Xwedê mezin dane ku piçûk pê bisekinin."

Lê hindik be jî carinan hinek jî bêyî ku ked û xebatekê bikin cih û meqamê rêveberiyê dagir ki-

rîne. Ango bûne rêveber, tenê ji ber ku bavên wan rêveber bûne. Kesên wiha çendan nîyeta dilê wan nerind nebe jî, gelek caran xwe di nav şaşiyên mezin de dîtine. Xwezî wê demê bandora wan şaşîyan bi yek kesî, bisînor bima û civak tevde pê nerihet nebûya. Ev yek vê gotina pêşîyan bi bîra mirov tîne: "Heta ku serekanî şêlû nebe av şêlû nabe."

Belê dem bihorî û gelek tişt jî pê re guherîn. Rêveberî, mezin, rê û rêbaz, mirov û mêjî û fikir û raman û hwd...

Piştî ewqas guherîn cihana me jî bêtir tije, xweş û geş û nûjentir bû. Vê nûjeniyê barê rêvebiran hin girantir kir. Êdî kesên ku li dû rêveberiyê digeriyan, an jî kesên ku rêvebirî li dû wan digeriya, pêwîst bû ku xwe li gorî daxwazên civakên xwe amade bikin. Lewra di cîhanê nûjen û civakên pêşketî de daxwazên mirovan jî ewçend mezin dibin. Ango ew dema ku mirovan tê de bi nanoziko kar dikir, çûbû. Têrkirina mirovan ya pîralî bibû pirsgerêka rêveberiyê ya herî girîng. Têrkirina daxwazên siyasî, çandî, aborî, civakî û hwd.

Çawa ku tebî'et û sirûştên mirovan ji hev cuda bûn her wisa daxwazên wan jî ji hev cuda bûn. Di encama vê cudatîyê de gelek cure yên rêveberiyê derketin ser dike, rola xwe listin, heta demekî li ber xwe dan û dû re têk çûn. Ya mayînde tene biryara gel bû. Êdî gel hinek dianîn û hinek jî dibirin. Tevî hemû kêmasîyan jî rewş ev bû. Îro jî gava mirov baş lê mêze dike, dibîne ku rêveber gel bixwe ye. Tenê ev heye, gel desthilatiya xwe ji bo demekî wek emanet radestî hin kesên bijimar dike û wan ji nêz ve dişopîne. Paşê sedî sed ne azad be jî biryara xwe dide.

Ev biryara gel jî îro di demokrasîye de girîng û şênber dibe. Jixwe rêveberiya fireh, hembêzkar û gava gorî pîvanên wê were bikaranîn ya herî dadwer demokrasî ye. Lewra divê ku ew deng û rengê her kesekî be. Ango ji ber ku ew sîwanek e, pêwîst e ku ew her kesekî bi hemû xwemaliyên wî hembêz bike. Dadwerî jî ev e. Bêyî dadwerî di serî de jîyan, tama tu tiştêkî tune ye. Loma jî dadwerî jîyana herî bi aramî, artêşa herî bi hêz, kesayeteke xwedî rêz e. Di rojên wê de xem û di şevên wê de jî tirs tune ye.

Xwedê rehmê li mezinan ke, çiqas xweş gotine. "Ger tu çiqas bibî mîr, tu car Xwedê neke ji bîr."

Qelem Giha Zimên

Mehmet Yılmaz

Ji dema hat rûyê 'erdê heta niha li xwe digeriya. Lê ev lêgerîn demek dûvdirêj ajotibû. Lewra di axên ku lê jidayikbûye de neynikek danîbûn ber û gotibûn jiyana te hew ev e. Demekê bi vê çîrokê dilê xwe şad kir. Lê kengî li neynikê binêriya, xwe tê de, li pişt hin perdeyan didît û fêhm nedikir ka ew kî ye û ev jiyana ya kê ye. Dilê wî, ji zarokatiya wî û vir de bi warê azadiya çol û çîyan ve gîredayî bû. Lê di neynika ku danîbûn pêş wî de, ji rengê jiyana ku dil dabûyê ti deng û reng tune bûn.

Çendî, li asîmanan binerîya didît ku konek 'ewr, baran hêsîr girtiye. Giyanê wî li benda çîlkên baranê bû, lê sayî bû li aliyekî, asîman di bin tarîtiya şevê de fetisîbû. Nizanîbû ka wê ev şeva dûvdirêj bi derketina rojê kengî mizgîniya ronahiyê bide.

Roja hatibû afirandin, ji aliyê Rebbê 'Alemê ve du behr hatibû xûliqandin û di heman rojê de, bi du hêla cîhanê ve hatibûn berdan. Dizanibû dema qelem giha zimên, her du derya jî wê bigîhejin hev û gupîkên gulên jîyanê wê bi tevkariyê avbidin.

Tentena jîyanê wekî hemû mirovan ji bo wî jî hin surprîz amade kiribûn. Digel temenê xwe yê biçûk bo alikariyê bide debara malbata xwe, çêrandina pez rahiştibû ser milên xwe. Danê sibehê diçû dibistanê, danê êvarê jî li ber pezê xwe roja xwe derbas dikir.

Gundê wan, ji ber ku li devereke bilind bû, ba û bahoz jê kêm nedibû. Ji mehan gulan, zozan bi kûlîlkan xemilandî bûn. Ew dîsa li ber pezê xwe li aliyekî şivantî dikir, li aliyê din jî peywîra ku mamosteya wê dabûyê bi cih tanî. Giyayên çîyayan ji hêla bayê başûr ve dihatin hejandin. Beybûnên zozanan wek pitikên dergûşê bi vî bayî aş dibûn.

Di jiyana wî de kêmasiyek hebû, hîs dikir, lê fêhm nedikir ka ev kêmasî çi ye. Bala wî li ser nivîsa wî bû, ewqasî ku hin mî jî pêz veqetiyabûn lê ew pê nehesiyabû. Ba, hin tişt ji 'erdê radikir û dibir li devereke din datanî. Ji nişkê ve kaxizeke ku li ber çavan re derbasbû ve, hat ser hişê xwe. Lê mêze kir

ku rûpelek e. Bi meraq pey ket, rûpel li ser zinarekî mabû, sekinî, daqûl bû û rahiştê. Li ser kaxiza ku ji ber tava rojê zer bûbû hevokê nivîsandibû: "Qelem ji êşa dûrketinê, bi ax û zar dinale." Çendî hewl da, dikir nedikir, nikaribû bixwenda. Lewra hin tîpên vê hevokê li dibistanê nehatibûn 'elimandin.

Roj çûbû ava. Wexta vegera malê jî, ji zû de hatibû. Li pey pezê xwe, bi riya malê ket. Lê di hişê wî de tenê yek tişt hebû. Ka wê vê hevokê bi kê bide xwendin. Dihizirî, difikirî kesek nedidît. Dayika wî ji xwe bi xwendinê nizanîbû. Jê bawer nedikir ku bavê wî jî, vê hevokê sererast bixwîne. Mamosteya wî, ji ber ku dawîya hefteyê ji bo betlana xwe derbas bike çûbû bajêr.

Ji nişka ve bi bangdana melê ve, veciniqî! Bersîva pîrsa xwe dîtibû. Kêfa wî tavilê hat cih. Lewra li cem mele feqetî kiribû û zanîbû ku encax seydayê wî dikare vê hevokê sererast bixwîne. Dest ji pez berda û fetilî mizgeftê. Ji xwe, ji vir pê ve, pez bi xwe jî riya axur derdixist. Dema gihişt ber deriyê mizgeftê hîn nimêj xelas nebûbû. Li bendê ma ku civata mizgeftê belavî malên xwe bibin.

Piştî demek kin mele ji dûv civatê derket ku here mala xwe. Mele, nêrî ku feqiyê wî yê berê, di destan de kaxizek li benda wî ye. Fêhm kir ku he-waleke wî heye. Bang lê kir û jê pîrsî "Ka çi derdê te heye tu vê şeva han hatiye ber deriyê mizgeftê?" Wî rûpel bi fedîkarî direjî seydayê xwe kir û got: "Ji bo xatirê Xwedê, tê vê hevokê ji min re bixwîni." Seyda lê mêze kir û bi dengekî awazî û bi rengekî zelal hevokê jê re xwend: "Qelem ji êşa dûrketinê, bi ax û zar dinale"

Asîman tarî, çîksayî; sterkên ji dûr ve jî, edî nêzik bibûn. Lewra ev hevok bi zimanê ku dê û bavê wî pê re diaxivî hatibû nivîsîn. Êdî zimanê bavan, gîhabû lawan. Nema, qelem ji êşa dûrketinê dinaliya û nema ax û zarên dayikan di nav rûpelên dîrokê de winda dibûn. Lewra edî qelem gîhabû zimên û wê girîn û qêrîn, êş û keser nema bêxwedî bimana.

Canfîdayê Gelê Xwe

Samî CANÎŞ

Muşrîkê Mekkê pir îşkence li misilmanan dikirin. Îşkencên welê girîng ku nayên melheza meriv. Roj bi roj muşrîkan îşkenceyên xwe zêde dikirin. Sehabeyên Pêxember 'eleyhîselam êdî nikarîbûn sebir bikin. Ji bo vê yekê çûn cem Resûlullah 'eleyhîselam gazindê xwe kirin. Pêxemberê Xweda 'eleyhîselam ji wan re we`z dikir û sebir tewsiye dikir. Carnan ji wan re qiseyên gelên berê digot û behsa îşkenceyên ku wan kişandibûn dikir.

Hiz. Suheyl (r.x.l) ji Qasidê Xwedê 'eleyhîselam riwayet kiriye ku Qasidê Xwedê 'eleyhîselam wiha gotiye: Beriya we Melîkek(padîşah) û sêhrbazekî wî hebûye. Gava sêhrbaz 'umrê wî çû, kal bû, ji Melîk re got: "Ez êdî kal bûme, xortekî bişîne cem min ez ê wî hînî sêhrê bikim. Melîk jê re xortek şand. Wî ew xort hînî sêhrê kir. Li ser keviya riya xortî rahibek hebû. Rojekî xort, çû cem rahîb rûnişt, guhdariya axaftina rahib kir û xweşa wî çû. Dema biçûya cem sêhrbaz, serê rê li cem rahîb rûdinişt, paşê diçû cem sêhrbaz. Dema rojekî çû cem sêhrbaz, sêhrbaz jê aciz bû û gotê "tû çima dereng mayî" û lêxist. Xortî ev kirinên sêhrbaz ji rahib re gilî kir. Rahib jê re go: "Dema tu ji sêhrbaz tirsîyayî jê re bêje malbata min nehiştin ku ez werim, dema tu malbata xwe tirsîyayî ji wan re bêje sêhrbaz nehişt ez werim". Ev rewş wilo dom kir. Rojekê kûçîkekî mezin li ser riya însanan sekinîbû, nedihişt ku însan biborin. Xortî ji xwe re got ez ê îro bizanim ka sêhrbaz an rahib qenc e (ka kîjan ehlê Xwedê ye) kevîrek rakir û got: "Ya Rebbî ger li ba Te karê rahib ji yê sêhrbaz hêjatir be tu vî heywanî bikujê da ku însan biborin". Kevir avête wî heywanî û kuşt, însan borîn. Xort hate cem rahib ew tiştên bûyî ji rahib re got. Rahib jê re wiha got: "Lawîkê min di ramana min de ez dizanim îro tu ji min

qenctir î. Rojê were tê werî ceribandî, dema tu ketî azmûnê cihê min ji tu kesî re nebêje.

Vî xortî çavên merivên kor baş dikir, nexweşîya beres (belek) qenc dikir û nexweşiyên din jî bi rehetî derman dikir. Merivêkî kor ji civata Melîk seh kir ku xortek wilo nexweşîyan derman dike û rabû gelek diyarî bi xwe re bir cem xortî û jê re got: "Heke tu min baş bikî ev diyarî hemû ji te re nin". Xortî jê re got: "Ez tu kesi baş nakim, birastî Xwedê baş dike, heke tu ji Xwedê bawer bikî ez ê ji bo te, ji Xwedê hêvî bikim ku te baş bike". Wî merivî bawerî bi Xwedê anî. Xort jê re di'ala kir û Xwedê te'ala ew baş kir. Ew meriv wekî beriyê hat cem Melîk rûnişt melik jê re got: "Kî dîtîniya çavê te baş kiriye?" wî merivî got: "Xwedayê min" Melîk jê re got: "Qey ji xeynê min ji te re Xwedê heye? Wî merivî ji Melîk re got: Xwedayê min û Xwedayê te jî ELLAH e. Melîk ew girt û da ber îşkencê heta meriv cihê xortî jê re got. Çûn Xort anîn cem melik û Melîk jê re got: "Ey kurê min sêhrbaziya te gihîştîye asteke wisa ku tu êdî merivê kor û yê beres pê baş dikî û wisa wisa dikî. Xortî jê re got: "Ez tu kesî baş nakim birastî Xwedê te'ala wan baş dike." Melîk ew da îşkencê heta ku cihê rahib jê re got. Melîk rahib da anîn jê re hate gotin: "Ji ola (dînê) xwe vegere." Rahib venegeriya. Melik got: Birekê bînin. Birek anîn û danîn di nîva serê rahib û bi birekê şeqkirin heta her şeqek rahib bi aliyê xwe de ket. Dûv re merivê civata melik hate anîn jê re hate gotin: Ji dînê xwe vegere. Venegeriya. Birek hate anîn, ji nîva serî bi serî heta jêra wî hate şeqkirin, heta her şeqek bi aliyê xwe de ket. Paşê xort hate anîn jê re hate gotin: "Ji ola xwe vegere venegeriya. Melik xort radestî hinek merivên xwe kir û ji wan re got: Vî xortî biherine simtê çiya, wiha û wiha... Dema hûn gihîştin simtê çiya



ger ji ola xwe venegeriya wî ji simtê çiya bavêjin xwarê. Wan xort birin derxistin simtê çiya. Xortî got: Ya Xwedê Tu çawa hez dikî min wilo rizgar bike ji wan. Çiya bi wan re hejiya ew ji çiyê ketin. Xort peya hate cem Melik. Melik jê re got: Te çi ji hevalê xwe kir, xortî jê re got: Xwedê ez ji wan rizgar kirim. Melik cardin ew xort radestî hinekên din kir û ji wan re got: Hûn wî bibin bixin keştiyê, bibin di nava deryayê, ger ji ola xwe venegeriya bavêjin nava deryayê. Wan xort birin. Xortî got: Xwedêyê min, tu çawa hez dikî min wilo rizgar bike ji wan. Û keştî noq bû tev xeniqîn. Xort meşîya hate cem Melik. Melik jê re got: Hevalên te kanê, wî got: Xwedê te`ala ez ji wan rizgar kirim. Xortî ji Melik re got: Bi rastî tu nikarî wilo min bikujî heta ew tiştê ku ez emrê te bikim tu jî wilo bikî, wê demê tê bikari min bikujî. Melik got: Ew tişt çi ye? Xortî got: Tu hemû xelqê kom bike meydanake bilind û fireh, tê min bi dara xurmê ve girêbidî, tîrekê ji kîsikê min daynî nîva kevanê paşê bêjî: Bi arîkariya navê Xwedêyê xortî paşê bavêjî min. Birastî dema tu wilo bikî tê min bikujî. (Li ser gotina xortî) Melik, gel di meydanake bilind û firehe de kom kir û xort bi dara xurmê ve girêda paşê tîrek ji kîsê xortî hilda, tîr danî kevanê û got: Bi alîkariya navê Xwedêyê xortî û avêt. Tîr çû cênîka xortî da û xortî destê xwe danî ser cênîka xwe û mir. (dema gel, xortî wilo dîtin) Mirovan gotin: “Me bawerî bi Xwedêyê xortî

anî. Ji Melik re hate gotin: “Ew tişt tu lê tirsîyayî tîrsa te hate pêşîya te. Bi rastî gelek însanan bawerî bi Xwedê anîn. Melik fermana kolana cowa da li derdorê sûkan. Co (kend) hatin kolan û agir tê de hate vexistin. Melik got: Ew kesê ji ola xwe venegere wî bavêjin cowa agir. An jî jê re bê gotin: Xwe bavêje agir. Gelek mirovan xwe avêtin agir, heta jinek hat zaroka wê di hemêza wê de bû. Hêz nekir ku xwe bavêje agir. Zaroka wê jê re got: “Ya dayikê tebat bike bi rastî tu li ser heqiyê yî”.¹

Hemd ji Xwedê re. Xort gihişte mebesta xwe. Lê belê di vê rîya heq de can û jiyana xwe ji gelê xwe re feda kir. Mebesta xortî rizgar kirina gelê wî bû. Bi jiyana xwe ya pîroz ew anî cih. Qey baweriya bi Xwedê hem di dinyayê de hem di axretê de ne rizgarbûne? Di vê Hedîsa Pîroz de gelek fêrên mezin hene. Xwendevan bi kîjan çavî lê mêze bike dê ji xwe re wê jê hilîne. Doza Xortî ji bo baweriya Xwedê û rizgarkirina gelê xwe bû. Di doza me de xwedîtî û kelk(havîl) ji gelê me re heye an na? Ger hebe wê doz bixêr û pîroz be. Çima gel? Xwedê(c.c) her qasîdek ji bo gelê wî şandiye. Lê belê qasîdê dawî resûlullah ‹eleyhîselam ji bo alemê hatiye şandin. Lê tebli-xa wî pêşiyê ji malbat û gelê wî re bû.

1 Şehîha Muslim, *Kîtabû Zuhd û Rîqa...Şehîha Muslim Şerha Newewî* c.18, r.130

We Îza Meredtû...

Ji Tibba Nebewî

M. Salih ÇAKAY

¹ وَإِذَا مَرَضْتُ فَبُهِتَ يَشْفِين

Bi navê Yezdanê dilovan û mihrîban.

Pesn û sena ji bo Xudayê cîhanê, selat û slav li ser Pêxemberê dawîya zamanê û li ser heval û hogirên wî û li ser kesên ku ser rêça wî ya rast û durust meşiyane bin. Ew hemî bona me çira ne û ronahî ne.

Xûşk û birayên xwendevan; mijara me di derbarê tendurustiyê de ye. Em ê di vê mijara xwe de behsa du nexweşîyan bikin. Yek “basûr/bawesîr” a din jî “nexweşîya şekir” e.

Em dikarin bêjin ku bijîşkî/doxorî pîşeyeke xwedî rêz û rûmet e. Mu’cizeya Îsa eleyhîselame e. Pêxemberê ummetê(e.w.) jî doxor bû. Doxorê can û cisman bû hem ê dil û rihan bû. Vêca ji ber ku Pêxemberê cîhanê gotiye: “Xwedê çu derd nedane ger dermanê wî nedabit. Vêca hûn jî ji bo çareserîya nexweşîyên xwe li dermanan bigerin.” Vêca pêwîst e em xwe ji nexweşîyan biparêzin. Ger nexweşî û derd li me peyda bibin em ê li dermanan bigerin.

Nexweşîya Bawesîrê:

Ev nexweşî, nexweşîyeke kifşe ye û di nav mirovan de belav e. Parastina ji vê nexweşîyê pir girîng e. Bi erebî “hifzû sihha”, bi tirkî “koruyucu tedbirler”, bi kurdî jî “parastin” ji bo xweparastinê gavên pêşîn in. Ango pêwîst e em bi xwarin û vexwarinê tevdira xwe bigrin.

Xwendevanên hêja, Em ê di parastina ji nexweşîya bawesîrê de guhdariya Pêxemberê cîhanê Muhemmedê navşîrîn bikin slavên Xwedê lê bin. Ka di vî warî de çi ferman kiriye:

- “Ji bo ku hûn xwe ji vê nexweşîya bawesîrê biparêzin ez şîretê li we dikim ku hûn xwe qenc paqij bikin-xwe baş bişon. Ev e parastina ji nexweşîya

1 Û dema nexweş dîkevîm Ew e yê min baş dîke. (Şuera 80)



bawesîrê.”

- Hinek jinên bi nexweşîya bawesîrê ketibûn hatin cem dayîka me Aîşe-Xwedê jê razî be-, dayîka me Aîşe şîreta, xwe baş şûştinê li wan kir, ango “dema hûn çûne daşîrê/tuwaletê xwe baş paqij bikin.”

- Hekîmê Loqman gotiye: Pir rûniştina di daşîrê de dibe sedema nexweşîya kezabê û dibe sedema bawesîrê jî. Nexwe divê mirov di daşîrê de zêde nemîne/rûnenê.

Dermanên bawesîrê;

1. 3-4 dendikê şîran di havênêkê de baş bikutî û tevê kîloyek mastê rojane bikin. Daynin cihekî hênîk û heroj serê sibê xwirinî 3 kevçiyên xwarinê bixwin. Vî karî hefteyekê bidomînin. Paşê çend rojan navberê bidinê ka encam çi ye? Hêvîdar im

hûnê mifayek baş jê bibînin. Ger encam baş nebû dîsa bidomînin.

2. Rûnê zeytûnê yê baş yê ji zeytûnan hatiye girtin . Belê rûnê zeytûnê dîsa serê sibê xwirinî bixwin, bi qasî kefçiyê şêrîniyê jî wekî merhemê li herêma nexweşiyê xin. Hêvîdar im ji Xwedayê mezin hûnê mifayek baş jê bibînin. Lewra rûnê zeytûnê wekî sîr û mast dermanekî taybetî ye, fitrî ye Xwedê ji bo rûmeta wî pê sond xwariye.

3. Dermanekî din jî hêjîr e. Hêjîrê yekdemî, ango divê nû be û salek bi ser de derbas nebûbe. Hêjîr hem derman e hem jî mêwe ye. Ji bo hezmê û paqijkirina roviyan gelek baş e.

Hêvîdar im ji Xwedayê mezin kesê ku girîfdarê nexweşiya bawesîrê bûye ji nexweşiya xwe azad be û were ser tendurustiya xwe ya berê.

Nexweşiya şekirê;

Ev nexweşiyê wisa ye ku em dikarin bêjin heta niha di warê tendurustiyê de teşxîsa wê nehatiye danîn ka ji ber çi dertê holê. Eger ev derd li me peyda bû, pêwist e em li çareseriyê wê bigerin. Çareseriyê wê jî du cure ne;

1. Parêz ; Ango xweparastina ji xwarin û vexwarinên şêrîn in ku nexweşiyê bi pêş de dibin. Ji xwe parastina herî girîng ji hemû nexweşiyên parêz e.

2. Li gor ceribandinan, dermanê şekirê xwarina pincara çiyayan e. Ev jî rihîn/ribês e ku dema biharê di çiyayên Kurdistanê yê rojhilatê, wekî yê Wanê, Hekariyê, Bedlîsê, Çiyayên Herekola Herêma Botan, Bazîdê, Erziromê de peyda dibin. Xwarina vê pincarê pir bi mifa yeji bo şekirê. Rehê/koka ribêsê em dikarin hişk bikin û bihêrin heta bû wekî ard. Her roj piştî xwarinê weke kefçiyê şêrîniyê bixwin û hinek av li ser de kin. Hêvîdar im hûn ê encameke baş jê werbigrin.

Xwendevanên birêz, berî ku em werin dawîya mijara xwe em dişên vê bibêjin; Xwedayê mezin û diloan rûyê zemîn xistiye dermanxane. Ji hemî rengan giya û pincar, dermanê êş û derdan tê de hene. Em lê nagerin û nanasin. Rûyê erdê dermanxaneyêke taybetî ye ku Xwedê ji bo me afirandiye. Pêwist e em lê bigerin, fêdeyekê jê bibînin.

Bi vî awayî em hatin dawîya mijara xwe. Heta careke din hûn di nav xêr û xweşiyê de bin. Bi rêz û slavan...



Warê Bav û Kalê Min: Wana Rengîn

Macît Marînûs

Gelo çima mirov herdem qala welatê xwe dike?
Çendî mirov welatên xerîb jiyanêke xweş derbas bike
jî li aliyekî din bêriya welatê xwe dike?
Ez bawerim ko welat hesteke sirûştî û daxwazeke
mirovî ye.

Bav û kalê/bapîrê kekê Bihîrî Bêniy jî li wextekî nav-
çeya Wanê ya Gûrpînarê(?navê wê yê kurdi) dijiyan.
Lê rojekê bayê mişextiyê kete para wan jî. Wan jî
warê xwe berdan çûn binxetê. Çendî jî mirovên li wir
wekî mîna wan kurd bûn jî herdem ax û warê wan li
ber çavên wan bûn. Nikarîbûn bir bikin. Di xewn û
xeyalên wan de rojekê vegera welêt hebû.

Wekî hunermendê kurdan yê hêja Şivan
Perwer strana xwe ya Delalê de dibêje:

“Belê heq negotine
Welatê mirovan şirîntir e.
Ger hindikî azadî hebûya
Birçîbûna welatê me ji
Têrbûna welatê xelkê bi rûmettir e.”

Welatên xerîb de stran û helbest digihijine
alîkariya hest û ramanên mirovan. Her wekî kekê
Bihîrî Bêniy jî hest û ramanên xwe bi helbestên xwe
ve gotiye:

Mişextim ji Wanê

Mal min hişt mewdan min hişt..
(Wan) li ber cengê min hişt..
Can tenê saman ji xak
Derd û xem radan çalak
Pişt min da mêrg û giya
Vivirî sînga çiya
Ser mişext û sêwîyan
Bûye dûjeh ew bihişt.
Şop şilin bi hêşiran tevî xwînê..
Min nizanî kî li pey min, kî dimînê..?!
Lê dizanim tevgirî bû tev girîbû
Yê... mirî... bû... jî... Mirî... bû... jî... minal, kal û
firişt
Hestiwên xwe min civandin, herdû lingên xwe livan-
din

Min birînen xwe revandin..
Min dixwest bighim jiyanê, lê nizamim...kî gihişt?!
Pey min nalîn û şewata cerg hinavên dayikan
Wê berê xwe bidin kûde kuştine...?!
Yan bi gulle yan ji nêzayan ji serma..
Yan dibin şivên guran..
Yan wekî min bidin ser rêka biyanê..
Herin ... lîsên.. axuran..
Xan tijî bûn, mal tijî bûn...!
Ar di dil de ...!dil birişt..
Ez bûme nîşan bo tivingên çeteyan..
Kû li ber wan Mûş û Bidlîs, Erzerûm, Wan
Bûne armanca kû Qeyser pê verişt..
Wek gurên har êriş berdin nav kerî..
Xawenê pez li pez derneket xwedî..
Wek cinawir ketin ser laşê welat..
Her yekî alîk dikoji
Sed mixabin, heyf dîrok..
Rojhilata Kurd bi xwînê çûn hewarê
Bûye zindan xêş û zînat lê dibarê
Kerm û kuştare ji pişt.
Bê mitêl û bê nivîn hisreta me ko x û max
Jev belabûn ser birînen Kurdistan
Ketin êtûna biyanê..
Çerxgerî nû..
Mane berbendî geran..
Hin li ser laşê birîndar ...mane..
Hin jî mane li tenişt.[1]

Hinek mirov hene ko dilê wan da hesta wegera welêt
gelekî zêde ye. Kekê Bihîrî Bêniy jî yek ji wan e. Her
dem di dilê kekê Bihîrî de vegera xaka/axa bav û
kalên wî zêde bû. Di dilê xwe de ehdek dabû xwe ko
rojekê welatê bav û kalên xwe bibîne. Li ser vê sonda
xwe jî helbestek nivîsîbû:

Ez Mişext'im

Ji deviya me ji best im
Ji keviya me ji hest im
Ji (Bihîrî)-yan radiwestim
Derya Wanê bi mebest im

Erê dayê ez mişext im

Jiyantal'im korebext im
Şûşa dilê te li rext im
Hûrik hûrik ez şikestim

Ji nav geliyên sîngên te
Ku vîvirand ber cengên te
Ji hinavên zivingên te
Pekîm, agir ez vegestim

Şivek'im ez ji dara te
Ji nav lingên neyara te
Min şîn kiribû bihara te
Li çol û hol ez diwestim

Lepên hirç û gurên Qeyser
Welat yexma kirin wey ser...!
Rijandin xwîn û dan mey ser
Bi biyanê ve vebestim

Bi zor şûna neperûşkan
Bû sînor bi kelemûşkan
Em dem û dewr bi dergûşkan
Winda bê zar û bê kes(t) im

Libek guhîjên bihiştê
Ji çiya gindirîm deştê
Lê bayê kur hêwî xweş tê
Lewma ez sax û bi hest im

Pêşîra te bi firih bû
Lê tev zindan û rekih bû
Bi bombe û bi dirih bû
Bihîrî li ser bi hewes(t) im

Ey (Wana) min, (Bilîsava)
Ezê werim ser perava
Hêvî hêvî dikim ava
Ji bo sira te sermest'im

Ezê li mêrg û ber çeman
Li zozana berdim xeman
Nû dê bêjim min kul neman
Li pesarên te serbest'im

Ew şaxê dûr ji Izdînan
Hilgirê gul û hêlînan
Lêv bighîn hev li birînan
Xwezî bi rist û helbest im...!
...Xwezî bi rist û helbest'im...! [2]

Xweda yê Mihrîban û Dilovan li ser cîhanê jî dua
û daxwaza 'ebdê xwe -ya bi dil- qebûl dike. Roj,
heyv/meh û sal derbasbûn kekê Bihîrî Bêniy jî ji bo
ditina welatê bav û kalên xwe hat. Bi hestên xwe
yê germ ve ev helbesta han jî nivîsî:

WANA MIN

Hatim peşkek derya te
Nav dar û spîndarên te
Xweşkir navên zerya te
Lê lê Wana min
Lê lê mala min
..lê lê xana min

Hatim bayê zozanan
Kavil kelh û eywanan
Şûna dax û wêranan
Lê lê Wana min
Lê lê mala min
..lê lê xana min

Hatim cih û warê xwe
Bihişt û embarê xwe
Hatim gund û şarê xwe
Lê lê Wana min
Lê lê mala min
..lê lê xana min

Hatim paşla yara xwe
Ber destê kubara xwe
Bo sebr û hedara xwe
Lê lê Wana min
Lê lê mala min
..lê lê xana min

Hatim lat û devîyan
Hatim dehl û zevîyan
Ezim yek ji neviyan
Lê lê Wana min
Lê lê mala min.
..lê lê xana min[3]

Çavkani

[1] Bihîrî Bêniy; Qamişlo, 18/05/1988

[2] Bihîrî Bêniy; Qamişlo, 05/11/1988

[3] Bihîrî Bêniy; Qamişlo, 16/01/2001

Evîn

Gotineke hûr... jîyaneke dûr... rewşeke kûr...

Hezkirin û hêviya hezar salan e evîn...

Dil dişopîne ber bi mêjûyê ve

Dil vedixwe dilop bi dilop

Dil dimêje ji mêjîyê 'îşqê

Dil dikuje û

Dil dide ber beroşka rehên jîyanê

Evîn...

Dil û gotin

Evîn...

Dil dişo ji hertiştê li dijî xwe

Pê li derîyê dil kirine û

Deriyê dîrokê vekirine evîn...

Rewşen Selami



Zarokname



Werdeka Biçûk î Nexweşik

Hans Christian Andersen

Werger (ji fransîzî): Aynur Bozkurt

Hebû carek ji caran, xêr û xweşî bibarin li hazir û guhdaran...

Dibêjin rojekê, li gundekî pir dûr, mak werdekek bi kurk dikeve û çîçikên wê yeko yeko ji hêkan derdikevin. Ew ji hev delaltir û şîrîntir in. Lê mak werdekê bi carekê şaş û metel dimîne û pir xemgîn dibe. Çimkî ji hêka dawîn çîçikeke pir cihêreng derdikeve. Ew çîçik ji çîçikên wê yên din mezintir e û rengê wê jî ne zer, lê gewr e.

Mak werdekê difikire û ji xwe re dibêje ku ew ê nikaribe vê çîçika nexweşik xweyî bike. Lê gelo ev çîçik werdeka cihêreng ji ku hatiye wir? Ew naşibe tu sewalên nav koxikê!... Û dema ku ew li dû mak werdekê digere, çîçikên mirîşkan û yên elokan tev jê aciz dibin û wê ji xwe dûr dixin. Çîçikên din ên mak werdekê jî bi nikulên xwe wê pir diêşînin. Di nav xwe de jî dibêjin:

--Ev a nexweşik çima tê nav me? Kes wê naxwaze! Bila ji vê derê here! Ew bi rastî jî çiqas nexweşik e.

Piştî demekê, sewalên din çîçik werdeka feqîr ji koxikê diavêjin û ew jî diçe dikeve nav bexçeyekî ku çivîkên biçûkî tê de bask li hev didin û virde wirde difirin. Çîçik werdek ji wan re dibêje:

--Ez li vir li malbata xwe digirim! We malbata min nedîtiye?

Çivîkên biçûk lê dinêrin û jê re dibêjin:

--Ne mumkun e tu ji malbata me bî. Tu pir mezin î. Tu dixwazî here malbata xwe li wî aliyê din ê golê bigere.

Çîçik werdeka belengaz bi ya çivîkan dike û berê xwe dide aliyê din ê golê. Îca ew li wê derê



rastî werdekeke kûvî tê û jê dipirse:

--Te malbata min nedîtiye?

Werdeka kûvî bersiva wê dide û dibêje:

--Tu pir dereng hatiyî, biçûkê. Kes li vir nemaye, herkesî koç kiriye.

Hê ev gotin di devê wê de ne ku bi carekê dengê fişekan tê û ew ji çîçik werdekê re dibêje:

--Biçûkê, zû here xwe veşêre. Nêçîrvan wê werin vir. Ew dijminên me yên herî xetere ne.

Gava ku çîçik werdek xwe di nav hêşînahiyan de vedişêre, werdekên kûvî jî bask li hev didin û ber bi welatên germ ve difirin.

Dû re kûçikek tê ber çem, dora xwe bêhn dike û bêyî ku tişteki bi dest bixe vedigere, ji wir diçe.

Îca çîçika me ya feqîr, ji ber tiştên ku dibîne û dibihîze, hê zêdetir şaş û metel dimîne, û ji wê derê ku ji bo wê pir xetere ye, bi reverev bazdide diçe. Lê ew ê bi ku de biçê? Gelo ew dîsa here nav koxika xwe? Na! Ev ne mumkun e, çimkî tu kes wê



Zarokname



li wê derê naxwaze.

Çîçik werdek serê xwe dixwe ber xwe, hêdî hêdî dimeşe heta ku digihîje ber holikeke biçûk.

Îca ew dikeve hundir û dibîne ku mirîşkek bi kurk ketiye, pîrejinek li ber agir rûniştîye xwe germ dike, pisîkek jî li ser nivînan xwe dirêj kiriye. Çîçik werdeka me, ku ji xwe re piçek germahiyê digere, bi awayekî pir xirab tê pêşwazîkirin.

Mirîşka spî pir bi hêrs diquddude, pisîkê boz xwe gij dike û bi dengê xofdar dinewîne. Herduyan xwe çeng dîkin ku wê bigirin, çîçik werdek heta ku jê tê bazdide û ji wir bi dûr dikeve.

Dawiyê zivistan tê, lepelepe berf dibare û her der qeşa digire. Mixabin çîçik werdek ji xwe re cihekî bi ewle nikare bibîne û ew mecbûr dimîne ku dîsa here golê û li wir bimîne. Lê ji xeynî wê tu sewal li wê derê nemaye. Masî di bin qeşayê de razane û hemû werdek ber bi welatên germ ve firiyane. Çîçik werdeka me jî li wê derê bi tena serê xwe bi zivistanê dijwar re rû bi rû dimîne.

Lê rojek ji rojan, piştî şeveke sar û seqem, çîçik werdeka belengaz dîsa ji xwe re li cihekî digere. Dawiyê jî ew ji xwe re maleke germ peyde dike. Ew tevî ku bêhemdê xwe gelek tişt dirijîne û dişikîne jî, xwediyên malê wê naqewirînin û dihêlin ku çîçik werdeka me wê zivistanê li cem wan derbas bike.

Roj li dû hev derbas dibin û dawiyê bihar tê. Çîçik werdeka me ya ku êdî têra xwe mezin bûye, rojekê bêriya golê dike. Îca ew pir bi xemgînî xatir ji wê malbata dilpak dixwaze û berê xwe dide golê.

Gava ku çîçik werdek digihîje golê, dibîne ku sê qûyên delal di nav avê de ne. Ew jê dipirsin:

--Tu ji ku derê têtî? Tu li ku derê bûyî? Tu çima bi me re nehatî?

Îca çîçik werdeka me dibîne ku ew bi awayekî pir ecêb dişibe wan qûyan, û tê famkirin ku werdeka biçûk î nexweşik ku herkes jê aciz dibû, ku kêfa tu kesî jê re nedihat, ew ne werdek bûye, lê belê ew qûyeke delal û ciwan bûye.

Çîçik werdeka nexweşik dawiya dawî

digihîje malbata xwe.

Ew êdî bûye qûyeke simspî. Ew ji xwe pir bawer e û pir bi ezamet û kubarî di nav golê de avjeniyê dike. Ew ê êdî ne ji sermayê, ne ji xirabiya mirovan, ne jî ji birçîmayînê bitirse. Û dema rojên sar jî werin, ew ê tevî malbata xwe bifire here ber bi welatên germ.

Çîroka me qediya, xêr û xweşî li hazir û guhdaran bariya...





Zarokname



Pêxemberê Zarokhez -1-

Rojbin Özkan

Zarokên delal! Pêxemberê me Hz. Muhemmed 'eleyhiselam li hember ometa xwe gelek bi şifqet bû. Lê wî herî zêde ji zarokan hezdikir. Pêxemberê me 'eleyhiselam di peyamek xwe de vеха difer-me:

"Zarokên we diyariyên Xweda ne" Ango Xwedê, we zarokan ji dayk û bavên we re kiriye diyarî. Yek ji wan zarokan ku Pêxemberê me gelek jê hezdikir jî Hz. Enes bû. Hz. Enes, Xwedê jê razî be, hevnasîna xwe û ya Pêxemberê me vеха tîne ziman:

"Dema Pêxemberê me 'eleyhiselam mala xwe anî bajarê Meddînê, ez hê zarokek deh salî bûm. Dayika min destê min girt û ez birim ba Pêxemberê me 'eleyhiselam û jê re wiha got: "Ya Resulê Xwedê, hemû kes diyariyan didin cenabê te. Tiştêkî ku ez bidim tune ye. Eve kurê min Enes!... ji kerema xwe re pêşniyara min qebûl bike, da ku cenabê te kengî xwest bila hizmeta te bike. Pêxemberê me jî daxwaziya diya min qebûl kir.

Zarokên delal, Hz. Enes, di gelek bîranîn xwe de qala serpêhatiyên xwe ên digel Pêxemberê me kiriye. Kerem bikin em guh bidin yek ji wan serpêhatîyan.

Dîsa rojekê Pêxemberê me hate mala me. Hingê birayê min Umeyr bi çivîka xwe re dileyist. Pêxemberê me jê re got: "Ey Ebû Umeyr, çivîka te çawa ye?

Birayê min bi vê gotina "Ebû Umeyr" gelek dilşa bibû. Piştî wê rojê jî çi dema Resulê Xwedê bihata mala me. Bi vî awayî bangî birayê min dikir.

Zarokên xwoşewîst! Ne tenê Hz. Enes, Pêxemberê me 'eleyhiselam bi gelek zarokan re hevaltî kiriye û ew jî wek Hz. Enes bi hevaltîya



Pêxemberê me ve serbilind û rûmettar bûne. Dîsa, em guh bidin Hz. Enes, ka îcar kîjan serpêhatiyê xwe ji me re dibêje: "Rojekê ez û Pêxemberê me 'eleyhiselam em bi hev re dimeşîyan, hinek jin û zarok ji dawetekê vedigerîyan. Di nav wan de zarokên keç jî hebûn. Pêxemberê me li wan nihêrê û wiha got: "Hemd ji Xwedê re, ez gelek ji we hez dikim"

Ew kes bi taybet zarok bi wan gotinan gelek dilşa bûn...

Belê zarokên delal, mirov nikare tenê nivîsekê de Zarokheziya Pêxemberê me 'eleyhiselam bîne ziman.... Înşellah emê di nivîsek din de jî, qala wî mirovê pîroz bikin. Silavên Xwedê û ên Pêxemberê me li ser we be...



Zarokname



Keskesor

Rojbin Özkan

Zarokên delal! Keskesor yek ji wan rûdanên siruştî yê herî xweş e. Mirov dema dibîne ji temaşekirina wê gelek kêfxweş dibe.

Keskesor çawa tête holê?

Keskesor dema tirêjên tavê bi ewran ve dibiriqe û dişkê tête holê û rohnîya baqa tirêjan ve wek kevanekî reng bi reng ber çavê mirov dixûyê û bûyereke birah e. Heft rengê keskesorê hene.

sor, zer, kesk, pirteqalî, şîn, xemrî û şînê tarî.

Du kes bi hev re nikarin keskesorê wek

hev bibînin!

Zarokên hêja!

Du kes wê keskesorên cuda nikarin bibînin. Lewre dîlopên baranê hertim cihên xwe diguherînin,

Ji ber vê yekê xuyangê wan jî diguhere.

Her çi qas keskesor, bi awayê kevangê bixuyê jî, dema mirov li ser çiyayekî an jî,

di balafiran de temaşê dike, wek konî ku em jê re dibêjin koniyê keskesorê dixwiye.